

UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO”
CATEDRA DE LIMBA ROMÂNĂ

LIMBA ROMANA CONTEMPORANA

(Note de curs)

Autor: Adela
NOVAC, lect. sup. dr.

Bălți, 2007

SUMAR

I.	RAPORTURILE (RELAȚIILE) SINTACTICE	5
1.	DEFINIȚIE. TRĂSĂTURI GENERALE	5
2.	TIPOLOGIA RELAȚIILOR SINTACTICE	6
2.1.	relația de interdependență	8
2.2.	relația de coordonare	10
2.3.	relația de subordonare	12
2.4.	relația de dublă subordonare	16
2.5.	relația apozitivă	19
2.6.	relația de incidență	19
3.	UNELE CONCLUZII	20
4.	REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	21
II.	PĂRȚILE PRINCIPALE ALE PROPOZIȚIEI. SUBIECTUL	22
1.	DEFINIȚIE. CARACTERISTICI	22
2.	MIJLOACE DE EXPRIMARE	23
3.	TIPURI DE SUBIECT	25
3.1.	subiectul exprimat	26
3.1.1.	subiectul simplu	26
3.1.2.	subiectul multiplu	26
3.1.3.	subiectul complex	26
3.1.4.	subiectul dezvoltat	26
3.1.5.	subiectul dublu exprimat	26
3.1.6.	subiectul compus	27
3.2.	subiectul neexprimat	27
3.2.1.	subiectul inclus	27
3.2.2.	subiectul subînțeles	27
3.2.3.	subiectul nedeterminat	27
3.2.4.	subiectul inexprimabil	28
4.	SUBIECTUL GRAMATICAL ȘI SUBIECTUL LOGIC	28
5.	UNELE DIFICULTĂȚI LA DETERMINAREA SUBIECTULUI	29
6.	TOPICA SUBIECTULUI	30
7.	PUNCTUAȚIA	31
8.	INTERPRETAREA COMUNICATIV-PRAGMATICĂ A SUBIECTULUI	32
9.	UNELE CONCLUZII	33
10.	REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	34
III.	ATRIBUTUL	35
1.	FUNCȚIA SINTACTICĂ DE ATRIBUT	35
2.	DEFINIȚIE. CARACTERISTICI	36
3.	TIPURI FORMALE DE ATRIBUT	37
3.1.	atribut adjectival	37
3.2.	atribut substantival	39
3.3.	atribut pronominal	40
3.4.	atribut adverbial	41
3.5.	atribut verbal	41
4.	CLASIFICAREA ATRIBUTELOR DUPĂ GRADUL DE LEGĂTURĂ CU TERMENUL REGENT	42
4.1.	atributul izolat	42
4.2.	atributul neizolat	43
5.	CLASIFICAREA ATRIBUTELOR DUPĂ STRUCTURĂ	43

5.1. atributul simplu	44
5.2. atributul multiplu	44
6. TOPICA ATRIBUTULUI	44
7. UNELE CONCLUZII	45
8. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	45
IV. SUBORDONATA ATRIBUTIVĂ	47
1. NOȚIUNI GENERALE	47
2. REGENTUL SUBORDONATEI ATRIBUTIVE	48
3. ELEMENTE INTRODUCATIVE (JONCTIVELE)	49
4. CLASIFICAREA SUBORDONATEI ATRIBUTIVE	52
4.1. atributiva determinativă	52
4.1.1. criterii de delimitare a subordonatei atributive determinative	52
4.2. atributiva explicativă	54
4.3. atributiva relativă	54
4.4. atributiva conjuncțională	55
5. OMONIMIA SUBORDONATEI ATRIBUTIVE CU ALTE TIPURI DE SUBORDONATE	55
6. TOPICA SUBORDONATEI ATRIBUTIVE	56
7. UNELE CONCLUZII	57
8. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	58
V. APOZIȚIA	59
ARGUMENT	
1. RELAȚIA APOZITIVĂ. CARACTERISTICI. CONTROVERSE	59
2. APOZIȚIA. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI. BAZA APOZITIVĂ ȘI UNITATEA APOZATĂ (APOZIȚIA)	64
3. UNITĂȚILE RELAȚIEI APOZITIVE. COREFERENȚIALITATEA TERMENILOR	65
3.1. baza apozitivă	65
3.2. exprimarea bazei apozitive	66
3.2.1. exprimarea apozitivei	66
4. CLASIFICAREA APOZIȚIEI	67
4.1. din punct de vedere morfologic	67
4.2. din punct de vedere structural	69
4.3. din punct de vedere semantic	71
5. MĂRCILE RELAȚIEI APOZITIVE	71
6. IZOLAREA APOZIȚIEI	73
7. UNELE CONCLUZII	74
8. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	75
VI. PROPOZIȚIA APOZITIVĂ	76
1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI	76
2. ELEMENTE DE REFERINȚĂ	76
3. ELEMENTE „INTRODUCTIVE”	77
4. CLASIFICAREA PROPOZIȚIEI APOZITIVE	78
5. TOPICA	79
6. PUNCTUAȚIA	79
7. CONTRAGEREA	79
8. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	80

VII. PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ	81
1. DEFINIȚIE. TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE PREDICATIVEI	81
2. REGENTUL PROPOZIȚIEI PREDICATIVE	82
3. ELEMENTE INTRODUCȚIVE (JONCTIVELE)	84
4. CLASIFICAREA PROPOZIȚIEI PREDICATIVE	85
4.1. predicativele de calificare	85
4.2. predicativele de identificare	86
4.3. predicativele conjuncționale	86
4.4. predicativele relative	87
5. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA PROPOZIȚIEI PREDICATIVE	87
6. CONTRAGEREA PROPOZIȚIEI PREDICATIVE	88
7. SUBSTITUTUL DE PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ	88
8. CONCLUZII	88
9. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	89
VIII. COMPLEMENTUL. COMPLEMENTUL DIRECT	91
1. COMPLEMENTUL. NOȚIUNI GENERALE. CRITERII DE CLASIFICARE	91
2. COMPLEMENTUL DIRECT. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI	92
3. REGENTUL COMPLEMENTULUI DIRECT	93
4. MĂRCILE COMPLEMENTULUI DIRECT	94
5. EXPRIMAREA COMPLEMENTULUI DIRECT. RESTRICȚII DE SELECTARE	96
6. DUBLA REALIZARE A COMPLEMENTULUI DIRECT. RELUAREA ȘI ANTICIPAREA	97
7. COMPLEMENTUL DIRECT INTERN	100
8. UNELE CONCLUZII	102
9. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	103
IX. SUBORDONATA COMPLETIVĂ DIRECTĂ	104
1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI	104
2. REGENTUL SUBORDONATEI COMPLETIVE DIRECTE	105
3. ELEMENTE INTRODUCȚIVE	106
4. CLASIFICAREA SUBORDONATEI COMPLETIVE DIRECTE	107
4.1. completiva relativă	107
4.2. completiva conjuncțională	108
5. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA	109
6. RELUAREA ȘI ANTICIPAREA COMPLETIVEI DIRECTE	109
7. DELIMITAREA COMPLETIVEI DIRECTE ȘI ALTE TIPURI DE SUBORDONATE	110
8. CONTRAGEREA	111
9. UNELE CONCLUZII	112
10. REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	113
X. COMPLEMENTUL INDIRECT	114
1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI	114
2. INVENTARUL CONSTRUCȚIILOR CU FUNCȚIE DE COMPLEMENT INDIRECT	116
3. REGENTUL COMPLEMENTULUI INDIRECT	118
4. EXPRIMAREA COMPLEMENTULUI INDIRECT	120
5. DUBLA EXPRIMARE A COMPLEMENTULUI INDIRECT	120
6. CLASIFICAREA COMPLEMENTULUI INDIRECT	122

7.	DELIMITAREA COMPLEMENTULUI INDIRECT DE ALTE PĂRȚI SECUNDARE DE PROPOZIȚIE	123
8.	UNELE CONCLUZII	124
9.	REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	126
XI.	SUBORDONATA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ	127
1.	DEFINIȚIE. CARACTERISTICI	127
2.	REGENTUL SUBORDONATEI COMPLETIVE INDIRECTE	128
3.	ELEMENTE INTRODUCATIVE	129
4.	TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA COMPLETIVEI INDIRECTE	130
5.	RELUAREA ȘI ANTICIPAREA COMPLETIVEI INDIRECTE	130
6.	DELIMITAREA COMPLETIVEI INDIRECTE ȘI ALTE TIPURI DE SUBORDONATE	130
7.	CONTRAGEREA	131
8.	UNELE CONCLUZII	131
9.	REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	132
XII.	COMPLEMENTUL DE AGENT	133
1.	DEFINIȚIE. CARACTERISTICI	133
2.	REGENTUL COMPLEMENTULUI DE AGENT	134
3.	EXPRIMAREA COMPLEMENTULUI DE AGENT	135
4.	CLASIFICAREA COMPLEMENTULUI DE AGENT	135
5.	MĂRCILE COMPLEMENTULUI DE AGENT	136
6.	DELIMITAREA COMPLEMENTULUI DE AGENT DE ALTE POZIȚII SINTACTICE	137
7.	UNELE CONCLUZII	138
8.	REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	139
XIII.	SUBORDONATA COMPLETIVĂ DE AGENT	140
1.	DEFINIȚIE	140
2.	REGENTUL SUBORDONATEI COMPLETIVE DE AGENT	141
3.	ELEMENTELE INTRODUCATIVE	141
4.	TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA	143
5.	CONTRAGEREA	143
6.	UNELE CONCLUZII	143
7.	REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	144

I. RAPORTURILE (RELAȚIILE) SINTACTICE

1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

Relația sintactică reprezintă un factor de coeziune, asigurând îmbinarea unităților sintactice inferioare în unități sintactice superioare, și anume îmbinarea părților de propoziție în propoziție și a propozițiilor în frază.

Un enunț, poate fi structurat în două modalități: prin *adordonare*, care se realizează între constituenți cu aceeași funcție sintactică, dependenți de același regent, situați în ordine lineară și prin *subordonare*, în care constituenții se dispun ierarhic, unul dintre ei fiind regent (determinat, supraordonat), iar celălalt, dependent (determinat, subordonat). *Adordonarea* se realizează în unități sintactice *homofuncționale*, iar subordonata, între unități sintactice *heterofuncționale*.

Din cele de mai sus, observăm că relațiile sintactice se pot stabili între unități de aceeași importanță: între două subiecte / propoziții subiective, între două atribute / propoziții atributive etc. sau între unități de importanță inegală: verb – complement / propoziție completivă etc.

În orice relație sintactică trebuie să participe cel puțin două unități sintactice: două părți de propoziție sau două propoziții. Relațiile sintactice care implică prezența a numai două unități sînt *relații binare* (relația dintre subiect și predicat, dintre atribut și numele regent, dintre complement și verbul regent), iar relațiile în cadrul cărora o unitate sintactică implică prezența altor două unități sînt *ternare* (atributul circumstanțial și predicativul suplimentar reclamă atît un nume, cît și un verb). Astfel, relația ternară implică doi regenți și un determinant.

Relațiile sintactice se caracterizează prin *conținut* și *formă*. *Conținutul* relațiilor sintactice se definește: prin poziția pe care o ocupă unitățile în cadrul conexiunii (poziție de egalitate, cînd unitățile sintactice au aceeași importanță sau de inegalitate, cînd una dintre unități are o importanță mai mare și este neomisibilă, cealaltă însă de o importanță mai mică poate fi omisă); prin funcția sintactică pe care o îndeplinește (în cazul relației de interdependență sau de dependență).

Forma relațiilor sintactice se definește prin mijloacele de manifestare a acestora

în planul expresiei, mijloace de natură fonetică (pauza și intonația), de natură morfologică), de natură morfologică (flexiunea) și de natură sintactică (joncțiunea, juxtapunerea, topica).

De obicei, o singură relație sintactică poate fi redată prin mai multe mijloace și, invers, o singură marcă poate să apară la două sau mai multe relații. De exemplu, relația de dependență unilaterală se realizează prin următoarele mijloace:

- a) flexiunea (*casa mamei, îi cumpără cărțile* etc.)
- b) joncțiunea (conjunții, cuvinte conjunctive): *cartea care mă interesează; știu că pleci*
- c) juxtapunerea (*Știi multe, ești deștept*)
- d) topica (*mama dăruiește feciorului; feciorul dăruiește mamei*)

După cum am menționat, o singură marcă poate apărea la mai multe relații sintactice. De exemplu, flexiunea poate să apară în cadrul relației de interdependență (*copilul citește, copiii citesc*) și în cadrul relației de dependență (*Ești nepoata mamei mele, cumpăr cadouri copiilor* etc.).

2. TIPOLOGIA RELAȚIILOR SINTACTICE

În ce privește numărul de relații sintactice, nu există în literatura de specialitate o unitate de păreri; variind de la unul până la șase tipuri. Gramaticile tradiționale recunosc existența a două tipuri de relații sintactice: *coordonarea* și *subordonarea*. *Subordonarea* e considerată o relație care se stabilește nu numai între părțile secundare de propoziție sau între propozițiile subordonate și regenții lor, ci și între subiect și predicat. Astfel, unii lingviști sînt tentați să creadă că între subiect și predicat se stabilește o relație de dependență unilaterală¹, alții, dimpotrivă, stabilesc între subiect și predicat o relație de inerență².

Astfel, s-a ajuns la admiterea a trei tipuri de relații: coordonare, subordonare și inerență sau nondependență, dependență unilaterală și dependență bilaterală.

¹A se vedea: D. D. Drașoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat*, 1958, p. 175-183, care consideră relația dintre subiect și predicat o relație de dependență unilaterală, în cadrul căreia predicatul se subordonează subiectului.

²C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, 2002, p. 1147-1149.

La aceste relații unii lingviști adaugă și alte tipuri: *relația apozițională*, *relația de dublă subordonare*, *relația de incidență* numită și *relație zero* și *relația mixtă*.

Pentru a ne convinge de cele spuse, vom trece în revistă diversele clasificări făcute de lingviști.

Astfel, autorii *Gramaticii limbii române*, 2005, ne propun următoarele tipuri de relații:

1. relația de dependență;
2. relația de nondependență sau de coordonare;
3. relația de echivalență sau apozitivă [GA, 2005, p. 16-24].

C. Dimitriu în *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, 2002 menționează o nouă relație, și anume relația mixtă, un tip special de relație care se realizează prin coordonarea între o parte de propoziție cu o propoziție (de exemplu, *Năpădiră asupra lui și-l loviră cu bolovani și cu ce-au mai apucat*)³.

Astfel, autorul deosebește:

1. relația de inerență
2. relația de subordonare
3. relația mixtă
4. relația explicativă
5. relația de dublare
6. relația de incidență [Dimitriu, 1112-1243].

A. Merlan insistă asupra relației intermediare explicativ-justificative⁴ (de

³Această relație e analizată și de Gh. Trandafir, 1982, p. 152 și e numită *relația mixtă bipropozițională*.

⁴Propoziția explicativ-justificativă e calificată diferit de către lingviști. Ea e numită *coordonată cauzală*, *coordonată explicativă*, *subordonată cauzală* etc. Acest tip de propoziție, din neatenție, poate fi conjugat cu o subordonată cauzală.

Propoziția explicativ-justificativă, deși este introdusă în frază cu aceleași jonctive ca și cauzala, nu se bazează pe corelația cauză – efect sau efect-cauză. Compară:

- 1) *Străzile sînt ude, / pentru că a plouat* (efect-cauză)
 - 2) *Pentru că a plouat, / străzile sînt ude* (cauză-efect)
- și, pe de altă parte,
- 3) *E frig, pentru că nu-i nimeni pe stradă.*
 - 4) *Pentru că nu-i nimeni pe stradă, / e frig.*

tipul *E frig, pentru că nu-i nimeni pe stradă, A plouat, căci străzile sînt ude*) [Merlan, 7-283].

Gh. Constantinescu-Dobridor deosebește, pe lângă relația de coordonare, subordonare și apozitivă, și relația predicativă (adică relația dintre subiect și predicat) [Constantinescu-Dobridor, 80-88].

Sintaxa tradițională susține existența a următoarelor tipuri de relații sintactice în limba română:

- relația de interdependență
- relația de coordonare
- relația de dependență sau de subordonare
- relația apozitivă
- relația de incidență

2.1. Relația de interdependență⁵

Relația de interdependență este relația ce se stabilește între termeni asocierea cărora atinge un grad maxim de solidaritate: fiecare din cei doi termeni îl presupune pe celălalt, fiecare îi impune celuilalt o anumită organizare. Relația de interdependență se întâlnește atât în propoziție, între subiect și predicat, cât și în frază, între propoziția subiectivă și regenta ei. Sîntem de părere că între subiect și predicat există o relație de interdependență, pentru că, în privința formei, atât subiectul, cât și predicatul impun unul celuilalt respectarea anumitor restricții formale, manifestate dinspre subiect spre predicat prin acordul gramatical și dinspre predicat spre subiect prin recțiunea causală (predicatul impune subiectului să stea, de obicei, în cazul nominativ).

În ceea ce privește conținutul raportului sintactic de interdependență dintre subiect și predicat, acesta se referă la importanța subiectului și predicatului în cadrul propoziției.

În exemplele (1, 2) avem două fraze cu subordonate cauzale, iar în exemplul (3) avem o propoziție explicativ-justificativă, care nu poate fi plasată la începutul frazei (4).

⁵Relația dintre subiect și predicat este astăzi considerată de cei mai mulți lingviști o relație aparte, numită relație / raport de *inerență* [C. Dimitriu, 1147], de *interdependență* [D. Irimia, 369; A. Merlan, 16].

Subiectul și predicatul sînt părți principale de propoziție și, deci, răspund negativ la testul omisiunii, nici subiectul și nici predicatul neputîndu-se substitui cu zero, fără ca enunțul (mai precis, informația semantică și gramaticală transmisă de enunț) să nu sufere. Drept urmare, considerăm că raportul sintactic dintre subiect și predicat nu este un raport de dependență unilaterală, ci un raport sintactic de dependență bilaterală a celor două elemente intrate în relație. Spre deosebire de raportul sintactic dintre atribut și regentul său, care este unul de subordonare, manifestat prin aceea că numai atributul depinde de regentul său, nu și regentul de atribut, raportul dintre subiect și predicat este unul de egală subordonare.

2.1.1. modalități de realizare a relației de interdependență

Mărcile relației de interdependență sînt de natură morfologică, sintactică și fonetică.

Flexiunea (mijloc morfologic) este principala modalitate de exprimare a relației de interdependență. Flexiunea se subordonează recțiunii și acordului.

Recțiunea constă în aceea că verbul-predicat impune substantivului-subiect cazul nominativ.

Noi cunoaștem multe lucruri despre acești oameni.

Eu nu cunosc nimic despre viața ei.

Acordul predicatului cu subiectul se face în număr și persoană, cînd predicatul este verbal și e exprimat printr-un verb la diateza activă, și în număr, persoană și gen cînd e exprimat prin verb la diateza pasivă:

Copiii cumpără multe cărți.

Cartea a fost cumpărată de fratele meu.

Cînd predicatul este nominal, verbul copulativ se acordă în număr și persoană cu substantivul-subiect, iar numele predicativ, dacă e exprimat prin adjectiv sau prin numeral cu valoare adjectivală, se acordă cu subiectul în număr, gen și caz:

Ești vesel și neastîmpărat.

Mărcile *sintactice* care participă la exprimarea relației de interdependență sînt *topica* și *joncțiunea*. *Topica* este marca principală a relației de interdependență cînd flexiunea nu este relevantă nici prin recțiune, nici prin acord.

Cuvintele sînt mărgăritele sufletului.

Copiii sînt podoabele unei femei.

Joncțiunea se realizează cu ajutorul jonctivelor ce introduc subiectiva sau predicativa în frază (conjuncții, adverbe și pronume relative):

Cine știe carte are patru ochi.

Nu spune ceea ce nu știe.

Problema e cînd vom pleca.

Mărcile fonetice sînt intonația și pauza. *Intonația* poate anula caracterul relevant al topicii, devenind marcă a funcției de nume predicat (articolul hotărît devine marcă a subiectului).

Enigme sînt femeile

Altul este al tău crez.

Pauza marchează relația de interdependență cînd verbul copulativ din componența predicatului nominal nu este exprimat:

Buzele ei – vișine coapte, ochii ei – stele în noapte.

2.2. Relația de coordonare

Relația coordonare se stabilește între unități sintactice de aceeași importanță, care nu depind nici semantic, nici structural una de cealaltă. De exemplu: *zîmbete și flori; frumoasă, dar tristă; ba un vers, ba un cîntec* etc.

Relația de coordonare se poate stabili:

a) la nivel propozițional:

- între elementele constitutive ale părților de propoziție multiple (subiecte multiple, nume predicative multiple, atribute multiple):

Studentii și profesorii sînt antrenați în procesul de instruire.

Fata împăratului era harnică, frumoasă și înțeleaptă.

Vremea e frumoasă, dar rece.

Gutuia mirositoare și galbenă răspîndea un miros plăcut.

- între părți de propoziție secundare (complemente directe, indirecte și circumstanțiale):

El studiază dreptul și filozofia.

Le-au dăruit cadouri copiilor și părinților.

Vorbea calm și convingător.

b) la nivel frastic:

- între propoziții principale care nu depind una de alta:

Am participat la conferința științifică și am prezentat un referat.

Părinții își iubesc copiii, dar îi și pedepsesc.

- între propoziții interdependente (subiecte, predicative):

Ceea ce știa și ce văzuse ea era foarte important.

Omul acela era cum nu mai văzuse și cum nu mai auzise nimeni.

- între propoziții subordonate:

Știm că va veni, dar va pleca repede.

Înțelesese de ce nu vine pe la ea și nu o deranjează.

În diferite lucrări de gramatică se menționează că relația de coordonare se poate stabili nu numai între părți de propoziție sau numai între propoziții, ci și între o parte de propoziție și o propoziție, avînd aceeași funcție sintactică sau funcții sintactice diferite. Astfel, coordonarea se poate realiza:

- între un subiect și o propoziție subiectivă:

Maria și cine mai erau prezenți au participat la concurs.

Cărțile și ceea ce mai avea l-ea lăsat la rude.

- între complementul indirect și propoziția completivă indirectă.

Îi povestise despre copii și despre ceea ce se întîmplase.

Am mers în oșpeție la părinți și la cine ne invitase.

- între un complement circumstanțial și o propoziție circumstanțială:

Nu puteam s-o suport nu numai pentru obrăznicie, dar și pentru cămă deranja permanent.

N-am venit la ore din cauza bolii și pentru că nu m-am pregătit.

- între un circumstanțial instrumental și o propoziție circumstanțială instrumentală:

*L-au lovit **cu arma și cu ce mai găsiseră pe acolo.***

- între un complement circumstanțial de timp și o circumstanțială modală:

Vor da ajutor la vreme și cum se cuvine.

Pentru acest tip de relație, ce caracterizează o subordonată care contractează simultan relații de subordonare și de coordonare cu altă propoziție, Gh. Trandafir propune denumirea de *relație mixtă bipropozițională sau binară* [Trandafir, 154]. În acest sens, C. Dimitriu consideră că este vorba de o relație aparte, de un *raport mixt*, care se deosebește și de coordonare, și de subordonare și care poate fi identificată numai la nivelul frazei între două propoziții [Dimitriu, 1196].

Relația de coordonare se realizează prin două feluri de mijloace:

a) *prin joncțiune* care constă în îmbinarea unităților sintactice cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare (copulative, adversative, disjunctive, concluzive).

*Bolnava scînci acoperindu-și ochii cu degetele **subțiri, prelungi și scheletice*** (C. Petrescu).

*În grădini, pe cîmp, de dealuri, **prin poiene și prin vii***

Ard movili buruienoase, scoțînd fumuri cenușii (V. Alecsandri)

b) *prin juxtapunere (parataxă)*, aducă prin alăturarea unităților sintactice de același fel (omogene).

*M-a privit **veselă, gînditoare, tăcută.** Vorbea **calm, răspicat, convingător.***

2.3. Relația de subordonare

Relația de subordonare se stabilește între termeni de importanță inegală: *un regent* sau *determinat* și un *termen subordonat* sau *determinant*.

Relația de subordonare se realizează ca relație:

a) bilaterală sau de interdependență, relație care reprezintă o formă specială de dependență între doi termeni care se presupun reciproc. Acest tip de relație se stabilește între subiect și predicat.

b) unilaterală, relație care se realizează între doi termeni: unul care nu poate fi omis (regentul) și unul care poate fi omis fără să dezorganizeze comunicarea (subordonatul).

De exemplu: *casă mare, vine repede* etc.

La nivelul frazei, dependența unilaterală se stabilește între un cuvânt din propoziția regentă și propoziția subordonată atributivă (*casa care este îngrijită rezistă în timp*); între un regent și o completivă directă (*Ea a spus că nu va pleca*).

2.3.1. Modalități de realizare a relației de subordonare

Relația de subordonare se realizează în mod parțial diferit la nivelul propoziției și la nivelul frazei.

La nivelul propoziției relația de subordonare se realizează prin acord, recțiune și aderare.

Acordul este legătura prin subordonare a cuvintelor în care cuvântul determinativ ia forma de gen, număr și caz a cuvântului determinat. Trebuie să menționăm, în cazul acordului, că cuvântul determinat întotdeauna este un substantiv, iar cel determinativ poate fi un adjectiv (*roman interesant*), un pronume demonstrativ, posesiv sau nehotărât (*casa aceasta, casa mea, fiecare casă*), un numeral ordinal (*copacul al doilea*), un participiu sau gerunziu (*luna răsărită, luna răsărindă*).

Deosebim trei feluri de acord:

a) gramatical (total și parțial), b) semantic și c) prin atracție.

Acordul gramatical este o astfel de relație sintactică când cuvântul determinativ ia forma de gen, număr și caz a cuvântului determinat.

Acordul gramatical total se stabilește când cuvântul determinativ se acordă în gen, număr și caz cu cuvântul determinat. De exemplu, se acordă attributele adjectivale (*Fata mândră intră în casă*), se acordă, de asemenea, attributele care-s exprimate prin pronume demonstrative, posesive, prin participii și gerunzii cu valoare adjectivală.

Cu buze tremurînde ea îi șopti ceva.

Crengile înflorite ale copacilor vesteau sosirea primăverii.

Poveștile acestea le știu de mic.

Acordul gramatical parțial se stabilește între subiect și predicat. Predicatul verbal se acordă cu subiectul în număr și persoană.

Iar copilașii veseli cu pieptul dezgolit.

Aleargă-i sar în cale și-i zic:

Bine-ai sosit!

(V. Alecsandri)

Recțiunea este o astfel de relație sintactică, când un cuvânt cere de la determinantul său o anumită formă de caz oblic cu sau fără prepoziție.

Cuvântul care cere o anumită formă de caz se numește determinat, iar cuvântul de la care se cere o anumită formă de caz, se numește determinant (determinativ, secundar). În structura *a construi un zid* verbul *a construi* este determinat, iar *un zid* este cuvântul determinativ, deoarece acesta depinde de verb.

În dependență de categoria morfologică a cuvântului determinat deosebim două feluri de recțiune:

- a) verbală: când cuvântul (determinat) este verb: *a intra în casă, a rezolva o problemă.*
- b) Nominală: când cuvântul (determinat) este un nume: *pornirea trenului, o lecție de gramatică*⁶.

Din punct de vedere al gradului de subordonare dintre cuvântul determinat și determinativ deosebim două feluri de recțiune:

- a) puternică, când cuvântul determinant se leagă de cel determinat numai cu o anumită prepoziție sau fără prepoziție: *a se îmbrățișa cu cineva, a da fratelui o scrisoare* etc.
- b) slabă, când cuvântul determinant se leagă de cel determinat numai cu

⁶Unii lingviști mai evidențiază și recțiunea adverbială. În cadrul ei, cuvântul determinat este un adverb. Acest tip de recțiune se întâlnește mai rar: *strict personal, veșnic în mișcare, aproape de oraș, obligatoriu pentru toți.*

ajutorul prepozițiilor. Rolul principal în astfel de îmbinări în revine prepoziției, care nuantează funcția sintactică a cuvântului determinativ. De obicei, acestea introduc o circumstanță: *a cădea din, pe, de pe, peste ceva* etc.

Datorită naturii morfologice a cuvântului determinat recțiunea poate fi numit:

- substantivală: *gîndul mamei, viitorul copilului*
- pronominală: *nimeni din noi, fiecare dintre ei;*
- adverbială: *departe de tine, veșnic în mișcare;*
- numeralică: *nici unul din patru;*
- verbală: *povestește adevărul, scrie cărți.*

Din punct de vedere al formei elementului determinativ recțiunea poate fi:

- a) neprepozițională (*casa vecinei*)
- b) prepozițională (*casă de piatră*).

Raportul exprimat de prepoziții depinde de sensul cuvântului din grupul binar și de cazul folosit. Anume de atîta găsim în cadrul regimului o gamă de raporturi deosebite, exprimate chiar de una și aceeași prepoziție.

De exemplu: *vine cu trenul* (recțiune, raport instrumental)

vine cu iarna (recțiune, raport temporal)

vine cu bucurie (recțiune, raport modal)

La recțiunea substantivală, elementul subordonat poate sta în genitiv, dativ, acuzativ și fiecare din ele exprimă diferite raporturi:

De exemplu: *traversarea străzii* (raport obiectiv) *traversez strada*

ordinul șefului (raport subiectiv) – *șeful ordonează*

Recțiune:	Regent	- verb	- <i>povestește mamei</i>
		- pronume	- <i>nimeni din ei</i>
		- substantiv	- <i>grija tatei</i>
		- adverb	- <i>veșnic în mișcare</i>
		- numeral	- <i>nici unul din noi</i>

Subst. Subordonat (în c. G., D., A.)

Pronume numeral

Aderarea este o astfel de legătură prin subordonare în care cuvântul determinativ se leagă de cel determinat numai după sens, fără a-și modifica forma gramaticală.

În îmbinările construite prin aderare⁷ cuvântul determinat poate fi un substantiv, un verb, un adjectiv (*ușor de zis; greu de făcut; mașină de spălat; plăcerea de a dormi* etc.), iar determinativul este un adverb (*a umbla repede, a scrie frumos*), un infinitiv (*dorința de a învăța*), gerunziu (*merge șchiopătînd, venea plîngînd*), supin (*a terminat de scris*)

Pîraiele umflate curg iute, șopotind (V. Alecsandri)

La nivelul frazei, relația de subordonare se realizează prin elemente joncționale (conjunții, pronume și adverbe relative).

Conjunția leagă propoziția de regentul ei. Selectarea conjuncției depinde de regimul verbului (*Ea știe că a venit, S-a gîndit să vină acasă*) și de organizarea sintactică *Timpul e rece deși au înverzit ogoarele; Vorbea tare, încît își lua auzul*).

În calitate de elemente de relație mai apar și pronumele și adverbele relative (*Mi-amintesc ce ai cumpărat; N-a ales ceea ce doream; Vena cînd avea timp liber* etc.).

Relația de dependență (mai ales la nivelul frazei) se manifestă și prin juxtapunere. În lipsa conectorilor, subordonarea e marcată prin intonație și prin pauză: *Vrei să ia-i o notă bună, învață!* (condițională); *Fie cît de amar adevărul, îl prefer mai degrabă decît minciuna* (concesivă).

2.4. Relația de dublă subordonare

⁷Prin aderare se realizează legătura cuvintelor invariabile, adică a celor care nu au categoria de gen, număr, caz. Elementul determinativ se alătură pur și simplu, el se leagă de regent numai după sens. Determinativul nu e nici acordat.

În literatura de specialitate, lingviștii au specificat la nivelul relației de dependență două subtipuri:

- dependență simplă, în care sînt antrenați doi termeni, unul regent și altul determinant;
- dependență dublă, în care sînt antrenați trei termeni, doi regenți (unul verbal și altul nominal) și un determinant [Merlan, 81].

În opinia lui D. Irimia relația de dependență poate fi *simplă* (determinantul depinde de un singur regent) și *dublă* (determinantul depinde de doi regenți) [Irimia, 483]; V. Guțu Romalo evidențiază, pe lîngă *dependența unilaterală* și *bilaterală*, și *dependența dublă* [Guțu-Romalo, 38-41].

Relația de dublă subordonare se realizează în cadrul unor structuri de tipul: *am văzut-o fericită, ea alerga veselă* etc. Supunînd analizei transformaționale enunțul *am văzut-o fericită*, vom obține două propoziții *Am văzut-o / că este fericită*. Astfel, lexemul *fericită* se subordonează regentului verbal *am văzut*, cît și numelui *ea* (*fericită*).

Compară: *Fetița alerga voioasă.*

Băiatul venea cîntînd.

După cum observăm, aceste structuri generează funcția de element predicativ suplimentar.

Relația de dublă subordonare se mai poate realiza și în cadrul altor structuri ca: *Găina bătrînă face zeama bună.*

Vom supune analizei transformaționale prin expansiune segmentul *bătrînă*:

Găina, care e bătrînă = face zeamă bună.

= *deoarece e bătrînă;*

= *cînd e bătrînă.*

E vorba de funcția sintactică de atributivă circumstanțială . Observăm că regentul atributivei este atît substantivul *găină* (care este bătrînă), cît și verbul-predicat *face* (deoarece e bătrînă; cînd e bătrînă).

În concluzie, relația de dublă subordonare e constituită din doi regenți (nominal și verbal) și un determinant.

- de complement indirect:

*Le dădeam **celor doi copii** (Mariei și lui Ion) daruri.*

- de complement circumstanțial:

***Acolo**, la țară, mă simt cel mai bine.*

Atunci, vara, am întâlnit-o pentru prima dată.

Al doilea element component al relației apozitive este *unitatea apozată* (apozitia).

Apoziția poate fi simplă (*El, **vecinul**, e pe ducă; Noi, **studenții**, sîntem tineri și ingenioși*), dezvoltată (*Maria, **profesoara de română**, e foarte înțeleaptă; Părinții mei, **profesori în satul natal**, îmi sînt cei mai scumpi*); multiplă (*M-am văzut cu familia lui: **cu mama, cu tata, cu fratele și cu sora***) și propozițională (*Deocamdată numai atîta vreau să știu: **ce plînuiește el asupra mea***).

Mărcile raportului apozitiv sînt prozodice (intonția și accentul), grafematice (virgula, două puncte, linia de pauză etc.) și semantice (adverbe și perifraze adverbiale: *anume, și anume, adică*).

În literatura de specialitate relația apozitivă e considerat sau de coordonare, sau de subordonare. O a treia părere e că relația apozitivă e o relație distinctă atît de coordonare, cît și cea de subordonare se reduc la următoarele:

a) în cadrul relației apozitive conexiunea între cei doi termeni este orizontală – ca expresie a identității lor sintactice. Prin aceasta, relația apozitivă se aseamănă cu relația de coordonare și se deosebește de subordonare, unde cei doi termeni stau în conexiune verticală, ca expresie a unei ierarhii impuse de recțiune.

b) în cazul relației apozitive termenul al doilea intră în relație cu restul propoziției numai prin intermediul primului termen. Prin aceasta relația apozitivă seamănă cu relația de subordonare și se deosebește de coordonare, unde cei doi termeni, participă direct simultan la relația cu restul propoziției.

c) În cazul relației apozitive cei doi termeni sînt sub condiția păstrării identității comunicării, comutabili atît unul cu altul, cît și fiecare parte cu zero?

Prin aceasta relația apozitivă se deosebește atît de subordonare, unde termenii nu sînt comutabili nici unul cu altul, nici fiecare cu zero, cît și de

coordonare, unde cei doi termeni sînt comutabili numai unul cu altul, dar nu se pot comuta cu zero sub condiția dată.

Rezultă că relația apozitivă e diferită atît de coordonare, cît și de subordonare.

2.5. Relația apozitivă

Relația apozitivă se deosebește de relația de coordonare și subordonare prin faptul că ea se caracterizează prin coreferențialitatea unităților sintactice. Orice relație apozitivă implică o unitate-bază, numită *bază apozitivă* sau *antecedent* și o *unitate apozată* sau o *apozitie*.

Baza apozitivă poate fi o parte de propoziție cu funcție de:

- subiect:

Ea, Maria, era cea mai bună studentă.

Ion, profesorul, era în floarea vîrstei.

- nume predicativ:

E Ana, fiica mătușei mele.

E bătrînul, vecinul nostru.

- de predicativ suplimentar

L-au luat drept inginer, adică drept șeful lor.

- de complement direct:

A văzut cu ochii lui totul: orașe, sate și copii flămînzi.

Înțelegea totul: bucurii, neazuri și lacrimi.

2.6. relația de incidentă

Relația de incidență este o relație care operează cu unități neintegrate structural. De aceea, aceste unități pot fi omise, fără ca acestea să afecteze integritatea planului comunicării.

A. Merlan precizează natura unităților incidente, enumerînd substantivele în vocativ (*Cum **dracu** de nu-l găsi?*), adverbe și perifraze adverbiale modale (*poate,*

probabil, fără doar și poate, desigur), o propoziție (*Maria – nu m-am îndoit și nu mă îndoiesc de asta – a fost bine intenționată*) etc. [Merlan, 266-272].

Relația de incidență nu are mărci specifice. Ea poate fi marcată prin pauză și intonație. În scris, unitatea incidentă este delimitată prin virgule, prin linie de pauză sau prin paranteze:

Cîn și cînd Dana –căci așa o chema pe fată – privea discret în dreapta și în stînga.

I-am spus – e drept și nu neg că a fost așa – că nu va lua examenul

3. UNELE CONCLUZII

Relația sintactică îmbină unitățile sintactice inferioare în unități sintactice superioare.

Enunțurile pot fi structurate prin ordonare (între unități sintactice homofuncționale) și prin subordonare (între unități sintactice heterofuncționale).

Relația de interdependență se bazează pe un grad maxim de solidaritate: fiecare din cei doi termeni îl presupune pe celălalt. Relația de interdependență se stabilește între subiect și predicat, cât și între propoziția subiectivă și regenta ei.

Relația de coordonare se realizează între unități sintactice care nu depind nici semantic, nici structural una de cealaltă. Relația de coordonare se realizează prin joncțiune și juxtapunere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 16-24.

V. Guțu-Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, p. 35-70.

A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, București, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 2001, p. 7-272.

Gh. D. Trandafir, *probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, Scrisul românesc, 1982, p. 114-159.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 30-34.

M. Emilia Goian, *Limba română, Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995, p. 23-30.

Gh. Trandafir, *Observații asupra clasificării relațiilor sintactice* // LR, nr. 1, 1989, p. 3-12.

A. Mirea, *Raporturi sintactice în propoziție și în frază (I)* // LLR, nr. 2, 1990, p. 8-11.

A. Mirea, *Raporturi sintactice în propoziție și în frază (II)* // LLR, nr. 2, 1990, p. 9-11.

D. D. Drașoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat* // CL, anul III, 1958, p.

S. Stati, *Elementul regent în relația de subordonare* // SCL, VIII, nr. 3, 1957, p. 263-274.

Gh. Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, Scrisul românesc, 1982, p. 66-79.

II. PĂRȚILE PRINCIPALE ALE PROPOZIȚIEI. SUBIECTUL

1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

În gramatica românească, subiectul este definit diferit. Astfel, în *Gramatica academică* se spune că „subiectul este partea de propoziție care arată cine săvârșește acțiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ”; „când predicatul este un verb la pasiv sau la reflexiv pasiv, subiectul arată pe cel care suferă acțiunea exprimată de predicat... [GLR, vol. II, 1966, 87].

Celelalte gramatici nu definesc subiectul, ci pun accentul pe unele caracteristici ale acestuia. În această ordine de idei, I. Diaconescu consideră că „subiectul apare ca o expansiune a verbului, deci ca o unitate sintactică dependentă, ca și complementul direct”, dar ca „element” al relației de „dependență bilaterală”, „pe de o parte, suportă regimul cazual impus de verb (nominativul), iar, pe de altă parte, impune, prin acord verbului trăsăturile sale de expresie (numărul și persoana)” [Diaconescu, 260]; D. Irimia menționează, în acest sens, că funcție de subiect gramatical este aceea de „principal complement semantic al verbelor personale și al verbelor impersonale relativ” [Irimia, 385]; A. Merlan trece în revistă trăsăturile caracteristice ale subiectului precizând că „subiectul impune verbului predicat sau din structura predicatului mărcile sale de persoană, de număr și... de gen despre el se comunică ceva prin intermediul predicatului”, „este elementul cunoscut de interlocutor” și „reprezintă punctul de plecare (logico-semantic) al relației de interdependență, precedând predicatul” [Merlan, 37-38].

Analizând cele expuse mai sus, putem afirma că *Gramatica academică* ne propune o definiție semantică a subiectului, care e inconsecventă (informația că subiectul arată „cine face acțiunea” e urmată de afirmația că subiectul arată „pe cel care suferă acțiunea”; A. Merlan insistă asupra trăsăturilor formale ale subiectului („impune predicatului mărcile de persoană, de număr și de gen”, „reprezintă

punctul de plecare al relației de interdependență”) și a celor pragmatice („este elementul cunoscut de interlocutor”).

C. Dimitriu propune, credem, o definiție mai precisă și mai reușită: „subiectul propoziției este partea de propoziție principală-imaginabilă numai în legătură cu predicatul (ceea ce înseamnă că există doar în propoziția bimembră) și concretizabilă principial doar în „nume” – despre care se face o comunicare prin predicat și „cu” care (ca expresie a raportului de inerență) se acordă „predicatul” în categoriile gramaticale comune părților de vorbire prin care se exprimă aceste două părți principale ale propoziției (subiectul și predicatul) [Dimitriu, 1256].

Subiectul, după cum susțin lingviștii⁸, există numai în propoziția bimembră. Existența subiectului în aceste propoziții e în legătură cu valențele obligatorii ale verbelor predicat. În acest sens, există clase de verbe care nu pot contracta relații cu un subiect: *verbele sintetice* (*fulguită, lapovițează* etc.), *verbele perifrastice* (*e soare, e lună, e Paștele* etc.).

2. MIJLOACE DE EXPRIMARE

Subiectul gramatical se clasifică în *simplu* și *compus*.

Subiectul simplu poate fi exprimat prin:

1. Substantive (comune sau proprii la cazul N):

Copiii sînt cele mai scumpe podoabe ale unei femei.

Mihai Eminescu este poetul nostru național.

2. Substantiv la cazul G. sau A.

Ai casei⁹ credeau că toți au plecat.

⁸A se vedea: C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, 1256.

⁹ Formai *ai casei* nu este un genitiv propriu-zis, ci un echivalent funcțional al N. (un genitiv „substantivizat”), căci acest fost atribut substantival în G. (*oamenii casei, stăpîni ai casei*) au preluat conform legii substituirii determinatului locu, funcția și unele particularități formale ale cuvîntului determinat. Într-adevăr, *ai casei* e sesizat ca un cuvînt de sine stătător substantivizat, și nu ca o logoformă a substantivului *casă*. Dovadă e faptul că el exprimă raporturile cazurilor oblice (ale tuturor, nu numai ale G.) prin alte mijloace formal gramaticale decît desinența casuală. De exemplu:

Eu vă transmit doleanțele alor casei (G.);

Le-am transmis la ai casei (D.);

I-am găsit pe ai casei (A).

*S-au adunat **cu toții**¹⁰ în jurul mesei să-l cinstească cu o vorbă bună.*

3. Pronume (personale, demonstrative, posesive, nehotărîte, negative la cazul N.)

***Fiecare** este făuritorul soartei sale.*

***Acesta** își aminti că trebuie să plece.*

***Nimeni** nu-ți poate înlocui părinții.*

4. Adjective sau participii adjectivizate:

***Tot pășitul** este priceput.*

***Lenesul** mai mult aleargă. **Zgîrcitul** mai mult păgubește.*

5. Numerale substantivizate:

***Șapte** pe unul nu-l așteaptă.*

***Șase** este un număr par.*

6. Verb la infinitiv:

***A trăi** înseamnă a lupta.*

***A iubi** înseamnă viață.*

7. Adverb substantivizat:

***Binele** nu se uită niciodată.*

***Răul** se ține minte.*

8. Părți de vorbire auxiliare substantivate (prepoziție, conjuncție, particulă, interjecție):

***Ori** e o conjuncție coordonatoare disjunctivă.*

***Oful** s-a auzit de undeva.*

***Hai** este o interjecție de aproape.*

*Subiecte simple trebuie considerate și așa-zisele **subiecte pleonastice**. E*

Iată de ce *ai casei*, atunci când funcționează ca subiect, nu răspunde la întrebarea *ai cui?*, dar la întrebarea *cine?*, iată de ce subiectul cere ca predicatul să fie pus la numărul plural (*credeau*).

¹⁰Nu putem încadra structurile cu *la* (*au venit **la oameni***) la subiectul în acuzativ cu prepoziție, deoarece, după părerea noastră, *la* din aceste structuri *nu este prepoziție*, pentru că prepozițiile sînt vide semantic, iar *la* din structurile (*a venit la lume; s-au strîns la oameni* etc.) este adjectiv cantitativ nehotărît (la fel cu *mulți*). Dacă admitem acest lucru, atunci rezultă că în timpul de structură *s-au strîns la oameni* subiectul este un substantiv în nominativ (*oameni*), care substantiv în nominativ este regent pentru atributul adjectival cu sens cantitativ nehotărît *la*.

vorba de reluarea unui pronume printr-un substantiv sau reluarea unui substantiv prin pronume:

*Bate **el Ivan** la poartă cât bate..., dar nu au prins ei acum **dracii** la minte...*

(I. Creangă)

***Ochilă** se ia și **el** după Harap-Alb (I. Creangă)*

Subiectul compus poate fi exprimat prin:

a) Îmbinări din două sau mai multe substantive ce denumesc instituții, organizații obștești, asociații etc.:

***Universitatea de Stat „Alec Russo”** joacă un rol important în pregătirea cadrelor pedagogice din republică.*

***Romanul „Adela”** l-am recitat de câteva ori.*

b) Substantiv sau pronume la c. N. și un alt substantiv sau pronume la cazul A. cu prepoziția *cu* (uneori înaintea prepoziției *cu* apare și conjuncția *și*):

***Eu și cu Maria** vom participa la olimpiadă.*

***Mama și cu tata**¹¹ sînt cele mai scumpe ființe din lume.*

c) Numeral sau pronume la cazul nominativ și un alt substantiv sau pronume la cazul acuzativ cu prepozițiile *de*, *din*, *între*:

***Mii de fluturi** roiau în văzduh.*

***Fiecare dintre voi** se gîndește la ziua de mîine.*

3. TIPURI DE SUBIECT

În limba română, deosebim verbe cu valență obligatorie de nominativ (verbe tripersonale prin formă și personale prin conținut de tipul *a iubi*, *a cînta* etc.; verbe unipersonale prin formă și prin conținut de tipul: *a mieuna*, *a necheza* etc. și verbe unipersonale prin formă și impersonale prin conținut, de tipul *a trebui*, *a durea* etc.). Aceste verbe intră în relație cu un subiect, pentru a umple valența sau „golul” semantic. Astfel, fiecare verb are o anumită configurație actanțială, fapt care ne obligă să revizuim tipurile structurale prin care se realizează subiectul.

¹¹Uneori subiectul poate fi confundat cu circumstanțialul sociativ. Compară: ***Mama și cu feciorul** plecau în ospeție*, subiectul e cuvîntul *mama*, iar *cu feciorul* e un complement sociativ.

Subiectul se clasifică, după prezența sau absența expresiei sale lexicale, în două categorii: *subiect exprimat* și *subiect neexprimat*.

3.1. *Subiectul exprimat*¹² poate fi:

3.1.1. *simplu* (alcătuit numai dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient):

Părinții își iubesc copiii.

Aceștia sînt cei mai buni.

3.1.2. *multiplu* (alcătuit din două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare):

Copiii și părinții alcătuiesc o familie.

Fructele și legumele conțin multe vitamine.

3.1.3. *complex* (alcătuit dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient, precedată de un adverb de mod, de precizare, de întărire etc.):

Chiar Maria a plecat la olimpiadă.

Numai Maria a pregătit tema.

3.1.4. *dezvoltat* (alcătuit dintr-o construcție infinitivală¹³, dintr-o construcție de supin nominală sau o construcție alcătuită dintr-un substantiv precedat de un numeral cardinal etc.):

A fi om e un lucru mare.

A fi inteligent nu-i de ajuns.

E greu de ajuns medic.

În cadrul acestui tip de subiect, A. Merlan mai include și subiectul exprimat prin termeni coordonați disjunctiv ori conclusiv:

Familia sau școala vor decide soarta copilului.

Profesorul acestei clase deci dirigintele trebuie să știe totul.

3.1.5. După numărul expresiilor sale, subiectul poate fi cu *expresie unică* sau cu *expresie dublă*¹⁴. Subiectul cu dublă expresie este alcătuit dintr-o expresie

¹²Majoritatea lingviștilor evidențiază aceleași tipuri de subiect exprimat: *simplu*, *dezvoltat*, *multiplu*, *complex* și *dublu exprimat* [Constantinescu-Dobridor, 120; Merlan, 41-42].

¹³A. Merlan consideră subiectul exprimat printr-o construcție infinitivală drept subiect simplu [Merlan, 41].

de bază, reprezentată printr-un substantiv sau un pronume demonstrativ și o *expresie accesorie*, reprezentată prin pronume personal de persoana a treia, singular și plural, care anticipează sau reia conținutul expresiei de bază:

Vine el tata acasă.

Ți-a arăta ea mama ție!.

3.2. Subiectul neexprimat

În limba română, *subiectul* poate fi *neexprimat*. Subiectul neexprimat se caracterizează prin absența expresiei sale în propoziție. El poate fi dedus din forma verbului-predicat sau se conține în propoziția care-l antcipă. Subiectul neexprimat poate fi clasificat în:

3.2.1. *inclus*:

Este subiectul forma căruia se conține în desinențele verbului-predicat.

E vorba de pronumele personale, care uneori sînt omise, fiind extrase din desinența verbelor. De exemplu:

Zdrobiți orînduiala cea crudă și nedreaptă.

(M. Eminescu)

De obicei, verbul-predicat în aceste propoziții stă la persoana I-II singular și plural (mai rar la persoana a III-a). Dacă vorbitorul intenționează să evidențieze persoana, atunci ea se utilizează: *Dacă voi nu mă vreți, atunci eu vă vreau* (B. P. Hasdeu).

3.2.2. *subînțeleles* e subiectul forma căruia e cunoscută din propozițiile anterioare și reprezentat prin pronumele personal de persoana a III-a singular și plural. De exemplu: *Ana a învățat bine tema. Este o elevă harnică.*

3.2.3. *nedeterminat*

Unele propoziții sînt astfel formulate încît acțiunea exprimată prin predicat nu se referă precis la persoana-subiect, iar altele exprimă prin predicat o acțiune care poate fi raportată la oricare persoană. În astfel de propoziții subiectul neexprimat e nedeterminat. Distingem două situații:

¹⁴ Acest subiect e considerat *subiect pleonastic*. A se vedea: *Limba moldovenească literară contemporană: Sintaxa*, Chișinău, 1987, p. 91.

- a) propoziții cu subiect nedeterminat propriu-zis;
- b) propoziții cu subiect general.

Folosirea primului tip rezultă din imposibilitatea de a preciza autorul acțiunii sau din faptul că nu interesează cine e autorul acțiunii.

De exemplu: *Scrie în ziare. Mi se bătu la ușă.*

În propozițiile celui de-al doilea tip, acțiunea poate fi atribuită oricărei persoane (proverbele, zicătorile).

De exemplu: (tu) *Bate fierul cât e cald.*

(tu) *Nu da pasărea din mână pe cea de pe gard.*

3.2.4. *inexprimabil*. E vorba de subiectul verbelor impersonale autentice, care exprimă o acțiune ce nu se referă la un subiect.

De exemplu: *Tună. Se desprimăvărează. Se înserează.*

4. SUBIECTUL GRAMATICAL ȘI SUBIECTUL LOGIC

Subiectul poate fi *gramatical* și *logic*:

Subiectul gramatical este partea principală de propoziție, care arată despre cine sau despre ce se vorbește în propoziție. El se exprimă printr-un substantiv sau un substitut al acestuia la cazul nominativ. Subiectul gramatical poate să indice:

- a) agentul acțiunii: *Elevul citește o carte;*
- b) subiectul gramatical e purtătorul unei însușiri sau caracteristici, exprimate de numele predicativ: *Copila era veselă;*
- c) un obiect asupra căruia se răsfrânge acțiunea verbului-predicat dintr-o construcție pasivă: *Cartea este citită de student etc.*

Subiectul logic este, de fapt, obiectul gândirii noastre. De cele mai multe ori subiectul logic corespunde cu cel gramatical *Ion citește. Pasărea zboară* etc. Există însă și cazuri specifice de utilizare a subiectului logic.

a) În construcții cu verbul-predicat la diateza pasivă, subiectul logic (agentul acțiunii) e reprezentat prin complementul de agent al propoziției, aflat la cazul acuzativ. La transformarea construcției active fostul subiect logic devine subiect gramatical, iar fostul subiect gramatical devine obiectul direct.

De exemplu: *Fata moșneagului era horopsită de mama vitregă și de sora cea de scoarță* (I. Creangă)

Subiectul gramatical e substantivul *fata*, iar subiectul logic substantivele *de mamă* și *de soră*, agenții acțiunii.

b) Subiectul logic apare și în propoziții cu aspect impersonal, ce indică diferite stări fiziologice (*mi-e foame, mi-e sete, mi-i somn, ni-i a mânca* etc.). În aceste propoziții subiectul logic e redat prin pronumele personal în D (*mi*), care indică și persoana (*mi-e foame = eu sînt înfometat*).

c) Subiectul logic, redat prin pronumele personale în cazul dativ, se mai întâlnește și în propoziții de tipul: *îi merge bine, le vine a rîde, îi este frig, îți vine a plînge* etc.

5. UNELE MOMENTE DIFICILE LA DETERMINAREA SUBIECTULUI

a) Din motivul că în practica lingvistică nu e respectată topica fixă a subiectului, adică antepunerea lui față de predicat, cât și din motivul că desinențele de N. și de A. ale substantivelor sînt identice, pot să apară unele dificultăți la stabilirea justă a subiectului. Într-o propoziție de tipul *dar ispita a biruit voința* e greu să ne pronunțăm care din cele două substantive (*ispita* și *voința*) e subiectul propoziției și care e obiectul direct. În asemenea situații pornim de la ideea că subiectul e independent în propoziție și arată de la cine pornește gândirea care se îndreaptă spre predicat. Obiectul direct însă arată asupra cui se răsfrînge acțiunea pornită de la predicat. În baza unui atare raționament, vom putea stabili că subiectul e substantivul *voința*.

b) În funcție de subiect apar și unele pronume relative, care în cadrul frazei introduc o subordonată (de obicei, atributivă) și îndeplinesc funcție sintactică în propoziție (de subiect, atribut, complement). De exemplu: *Am cumpărat cartea care mă interesează*

c) Construcțiile de tipul *Au venit la oameni!*, prepoziția *la* își pierde calitatea prepozițională și devine un determinant cantitativ (= echivalent cu adjectivul *mult*).

Astfel, prepoziția *la* îndeplinește funcția de atribut adjectival cu sens cantitativ nehotărît (*Au venit mulți oameni*).

d) O situație analogă reprezintă construcția *Ce de-a oameni au venit!*, unde *de* are aceeași valoare cantitativă: *Ce de-a oameni **au venit!*** – valoare cantitativă; *Ce oameni **au venit!*** – valoare calitativă.

Elementul *de* nu are în contextul dat calitate prepozițională. Se consideră că gruparea *ce de* ar comporta valoarea unui numeral nehotărît.

d) Prepoziția *din* și *dintre* pot apărea, de asemenea, în realizarea poziției sintactice de subiect: *Au venit **din(tre) participanți!***

În acest caz, elementele *din* și *dintre* pot fi omise: *Au venit participanți*, ceea ce ar însemna că ele nu au calitatea de prepoziție. Conținutul, aceste construcții comportă o valoare cantitativă.

f) O situație deosebită au structurile de tipul *Au venit cu toții*, în care *cu toții* poate fi analizat atât ca subiect (***Cu toții au venit***) sau și ca un complement circumstanțial. Subiectul dat, mai degrabă, ar putea fi considerat multiplu, deoarece la început subiectul adevărat ar fi fost *noi*, iar *cu toții* avea funcția de precizare. Cu timpul, subiectul devine de prisos, iar precizarea *cu toții* rămâne a fi importantă. E evidentă lipsa acordului între verb și *cu toții*: *am venit cu toții; ați venit cu toții*.

6. ELIPSA SUBIECTULUI

În limba română, prezența subiectului în propoziție e facultativă. Subiectul poate fi omis, pentru că vorbitorul îl are permanent în minte, iar interlocutorul îl intuiește cu ușurință. Distingem:

a) propoziții inapte de a avea subiect și

b) propoziții eliptice.

a) În limba română, există propoziții care sînt lipsite de subiecte gramaticale. Predicatele acestor propoziții sînt exprimate prin verbe impersonale care se referă la fenomene atmosferice și acțiunea lor nu poate fi atribuită unor

subiecte: *Tună. Fulgeră.* În limba vorbită, aceste propoziții capătă uneori subiecte interne: *Ploaia plouă. Neaua ninge.*

Tot propoziții fără subiect gramatical sînt și acelea în care apar vorbe folosite impersonal: *Îmi merge bine* sau expresii verbale impersonale: *E bine de noi* etc.

Acestea sînt propoziții verbul cărora nu poate deschide poziții pentru subiect. E vorba de așa-numitele verbe avalente.

b) Unele propoziții sînt eliptice de subiect.

Un aspect al elipsei subiectului ar fi *inclusiunea* lui în forma verbului predicat: *Citim cărți* (noi), *Ești prea vesel* (tu).

Tot un aspect al elipsei subiectului ar fi și *subînțelegerea* lui: *N-am văzut-o pe Ana. Am auzit că a plecat acasă. Mirela scrie. Rotunjește cu grijă fiecare literă.*

7. TOPICA SUBIECTULUI

În limba română, subiectul poate sta:

- înaintea predicatului:

Primăvara a sosit cu mărțișoare și flori.

Discipolii studiază cu plăcere limba latină.

- după predicat:

Subiectul poate sta după predicat:

- atunci cînd se insistă asupra predicatului: *Undeva, spre răsărit bat tunurile*

- după verbele pronominale cu *se*: *Se vede amestecul unei bătălii.*

- pe lîngă verbele cu subiect logic în dativ sau acuzativ: *Și bătrînului îi plăcea familia noastră.*

- în propoziții interogative sau relative: *Unde sînt fetele acelea?*

Trebuie să menționăm că topica S + P este o topică logică, normală, obișnuită, iar topica P + S este o topică afectivă.

Într-o propoziție dezvoltată, subiectul poate fi plasat:

- la început:

Cărțile trebuie păstrate cu sfințenie.

Oamenii luptă pentru condiții mai bune.

- la mijloc:

*Osul gol **cîinii** nu-l mănîncă.*

*Ceasul pierdut **timpul** nu-l întoarce.*

- la sfîrșit:

*Nu s-au prezentat la ore **studenții**.*

*Nu poate să plece **fîica**.*

Uneori, subiectul este echivalent cu numele predicativ și numai topica permite stabilirea corectă a lui.

***Temeile** erau pasiunea lui cea mare.*

*Pasiunea lui cea mare erau **femeile**.*

***Minciuna și adevărul** sînt totuși lucruri foarte diferite.*

*Lucruri foarte diferite sînt totuși **minciuna și adevărul**.*

8. PUNCTUAȚIA

Între subiect și predicat nu se pune virgulă.

***Părinții** își ajută copiii.*

***Femeile** sînt cele mai gingașe ființe.*

Între subiect și predicat virgula poate să apară cînd se izolează un vocativ: (Tu, **Ioane**, să vii acasă), o apozitie (Maria, **vecina noastră**, este medic), un gerunziu (El, **lunecîndu-se**, căzu), un participiu (Femeia, **obosită**, se așeză pe o bancă), o construcție infinitivală (Maria, **pentru a nu întîrzia la școală**, s-a trezit cu noaptea-n cap), un cuvînt incident sau o propoziție incidentă (El, **desigur**, va veni; Maria (ea era cea mai bună la română) scria bine dictările) și orice tip de propoziție subordonată (atributivă: Cărțile, **care era solicitate**, nu le găseai la bibliotecă; temporală: Maria, **cînd venea la școală**, lua și un buchet de flori etc.).

9. INTERPRETAREA COMUNICATIV-PRAGMATICĂ

A SUBIECTULUI

Sub aspect comunicativ-pragmatic, subiectul este purtătorul informației tematiche, adică al părții de informație cunoscută de locutori, avute în comun de aceștia, fie din contextul situațional, fie din fondul comun de cunoștințe al comunității lingvistice.

Dintre toate pozițiile sintactice cel mai înalt grad de tematicitate / topicalitate îl are subiectul. De exemplu:

- a) *Am aflat că ai fost bolnavă.*
- b) *Dar **asta** nu m-a împiedicat să mă pregătesc.*
- c) ***Asta** au aflat-o deja toți.*
- d) ***De bolnavă**, am fost, dar **asta** nu mă împiedică să muncesc.*
- e) ***Dacă e vorba de boală**, știu că e un subiect neplăcut pentru toți.*

Rema este acea informație nouă, determinată de o replică cu referire la subiect.

- a) ***Cine** a câștigat alegerile?*
- b) ***Ion. Candidatul nostru.***
- c) ***Ion. Candidatul nostru este cel care a câștigat alegerile.***
- d) ***Cel care a câștigat alegerile este Ion, candidatul nostru.***

10. UNELE CONCLUZII

Subiectul este partea de propoziție principală care arată cine face acțiunea exprimată de verbul-predicat sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ.

Subiectul are diverse mijloace de exprimare: *nominală* (substantiv, pronume, numerale etc.) și *verbală* (verbe la infinitiv, adverbe).

Subiectul poate fi *exprimat* (simplu, multiplu, complex, compus, dezvoltat) și *neexprimat* (inclus, subînțeles, nedeterminat, inexplicabil).

Între subiect și predicat nu se pune virgulă.

Subiectul, de obicei, este plasat înaintea predicatului.

În limba română, se deosebesc structuri inapte de subiect și structuri eliptice de subiect.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 313-370.
2. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 116-132.
3. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1254-1276.
4. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 385-394.
5. V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, p. 109-118.
6. G. Pană Dindelegan, *Teorie și analiză gramaticală*, Iași, Editura Coresi, 1994, p. 113-117.
7. M. Rădulescu, *Relația dintre subiect și predicat // LR, XXIX, 1980, nr. 1, p. 11-27.*
8. M. Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995, p. 65-79.
9. V. Ilincan, *Expresii verbale semiimpersonale // Analele Universității „Ștefan cel Mare”, tomul VII, Suceava, 2002, p. 43-46.*
10. *Gramatica limbii române*. Vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1966, p. 87-95.
11. *Limba moldovenească literară contemporană: sintaxa*, Chișinău, Lumina, 1987, p. 84-4.

III. ATRIBUTUL

1. FUNCȚIA SINTACTICĂ DE ATRIBUT

Esența funcției sintactice de atribut constă în aceea că prin această funcție sintactică se exprimă, la nivel semantic, o caracteristică a unui regent de tip nominal (substantiv, pronume, numeral). Pornind de la această particularitate semantică, funcția sintactică de atribut se aseamănă cu unele funcții / subfuncții sintactice, anume cu subfuncția sintactică de nume predicativ, cu funcția sintactică de *atribut circumstanțial / completiv* și cu funcția sintactică de *apozitie*.

Cu subfuncția de *nume predicativ*, funcția sintactică de atribut se aseamănă semantic prin exprimarea unei caracteristici a unui nume; de subfuncția sintactică de nume predicativ, însă, funcția sintactică de atribut se deosebește: și prin faptul că, față de numele predicativ, prin care se exprimă o caracteristică intrinsecă a numelui cu funcția obligatorie de subiect, atributul exprimă o caracteristică oarecare a unui nume cu indiferent ce funcție sintactică; și prin faptul că particularitatea semantică indicată de numele predicativ pentru numele – subiect este mediată de verbul copulativ, care creează raportul de inerență dintre numele predicativ și numele-subiect, în timp ce particularitatea semantică indicată de atribut pentru un nume cu oricare funcție sintactică este nemediată și plasată în planul subordonării (adică este dependentă de numele la care se referă, compară: *cartea bună se caută* cu *cartea este bună*)

Semantic, funcția sintactică de atribut se aseamănă și cu *funcția sintactică de atribut circumstanțial / completiv*, în sensul că amândouă aceste funcții sintactice (*atributul* și *atributul circumstanțial completiv*) exprimă caracteristici oarecare ale unor nume. Referindu-ne la deosebirile dintre atribut și atributul circumstanțial / completiv, am putea menționa că atributul exprimă o caracteristică a unui regent numai de tip nominal, iar atributul circumstanțial / completiv exprimă simultan caracteristici și ale unui regent de tip nominal (substantiv, pronume, numeral), și ale unui regent de tip verbal (compară: *tînărul se plimbă gînditor* cu *tînărul gînditor se plimbă*).

Din punct de vedere semantic, funcția sintactică de atribut se aseamănă și cu funcția sintactică de apozitie, în sensul că atât atributul, cât și apozitia conțin o informație privitoare la un nume. Deosebirea dintre atribut și apozitie se referă la faptul că atributul conține o informație întotdeauna în legătură cu un nume, iar apozitia conține o informație care poate viza și un nume, și un verb (compară: *mărul, un fruct, este bun de mâncat* cu *mărul roșu este bun de mâncat*).

Prin trecerea în revistă a asemănărilor semantice dintre atribut și numele predicativ, atributul circumstanțial / completiv, apozitie am urmărit să individualizăm mai riguros atributul ca funcție sintactică.

2. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

Atributul reprezintă componentul sintactic care face parte din grupul nominal, funcționând ca adjunct al centrului nominal. Între atribut și centrul său sintactic se stabilește o relație de dependență. Atributul restrânge sfera semantică a regentului, introducând noi componente semantice.

Atributul, ca parte secundară de propoziție, în dependență de un regent de tip nominal (substantiv, pronume, numeral cu valoare pronominală), exprimă cele mai variate caracteristici semantice ale regentului: locul (*pădurea de acolo*), timpul (*apozitia curentă*), modul (*jocul rapid*), cantitatea (*vorba multă*), mijlocul (*deplasarea cu mașina*), agentul (*activitatea studentească*), materia (*obiectele de argint*) [GA, II, 1966, 120, 121-124, 125-127, 132-135 etc].

La caracteristica semantică exprimată de atribut (căreia i se acordă o atenție deosebită în gramaticile românești curente) vom adăuga caracteristica *gramaticală determinativă* (ignorată în gramaticile românești).

Unul din aspectele atributului care interesează în gramatică îl constituie partea de vorbire prin care se exprimă. De obicei, se susține că atributul se concretizează într-un adjectiv substantiv, pronume, numeral, verb, adverb [Irimia, GLR, 470; Merlan, SLR, 94; Dimitriu, SLR, 1344 etc.].

Considerăm că unele dintre aceste părți de vorbire atunci când îndeplinesc funcția sintactică de atribut, nu mai au valoarea inițială, ci au căpătat o altă valoare,

cu mențiunea că unele părți de vorbire pot funcționa ca atribute cu două valori. Astfel, pronumele poate îndeplini funcția sintactică de atribut și cu valoare de pronume (cînd nu se acordă cu determinatul în una sau în mai multe din categoriile gramaticale comune), dar și cu valoare de adjectiv pronominal, cînd se acordă cu determinatul în toate categoriile gramaticale (compară: *cartea acestuia* cu *cartea aceasta* etc.). La fel cu pronumele se comportă numeralul care, îndeplinind funcția sintactică de atribut, poate fi întrebuințat sau pronominal (cînd substituie un nume și nu se acordă total sau parțial cu regentul), sau adjectival (cînd nu mai substituie un nume și se acordă cu regentul în toate categoriile gramaticale comune (compară: *avantajele primului constau în...* cu *primele avantaje constau în...*).

3. TIPURI FORMALE DE ATRIBUT

Din punct de vedere al părții de vorbire prin care se exprimă, atributul poate fi subcategorizat în mai multe tipuri:

3.1. Atributul adjectival se exprimă prin adjectiv propriu-zis (*casă frumoasă*), adjectiv numeral (*trei oameni*), adjectiv pronominal (*această carte*), participiu adjectivizat (*mere coapte*), gerunziu adjectivizat (*inimă arzîndă*). Aici sînt încadrate și adjectivele provenite din alte părți de vorbire prin conversiune: substantive (*cîini mai bărbați*), interjecții (*halal treabă!*), adverbe (*bărbați bine*). Caracteristica gramaticală a atributului adjectival exprimat printr-un adjectiv variabil este obligativitatea acordului cu centrul său nominal. Fiind o clasă atît de eterogenă, diferite subclase din cadrul ei au un comportament semantico-gramatical diferit.

3.1.1. Participiul în poziție de atribut se comportă ca orice adjectiv variabil (*vorba spusă, femeia supărată*) etc.

Natura verbală a participiului cu funcție de atribut se manifestă prin menținerea unor vecinătăți proprii verbului (*scrisoare trimisă mamei, analfabeți învățați carte* etc.).

3.1.2. Gerunziul adjectivizat este o realizare a atributului adjectival mai rar întâlnită în limba română actuală, apărând în îmbinări cu un număr limitat de substantive: *inimi arzînde, răni sîngerînde, oameni suferinzi, mîini tremurînde* etc.

3.1.3. Atributul adjectival poate fi exprimat prin **adjective pronominale** posesive¹⁵, relative, nehotărîte și demonstrative (*fata asta, unele probleme, iubirea mea, care elev* etc.).

3.1.4. Atributul adjectival poate fi exprimat prin numerale de diferite tipuri care au un comportament gramatical specific. Funcționează ca atribute adjectivale numeralul cardinal propriu-zis (*cinci lei*), multiplicativ (*forțe înzecite*), distributiv (*cîte trei bucăți*), colectiv (*amîndouă fetele*) și ordinal (*anul al treilea*).

Tot în clasa atributului adjectival, alături de tipul *cinci lei*, se încadrează și numeralele cardinale de la *douăzeci* în sus, construite cu prepoziția *de*, în sintagme de tipul *douăzeci de lei*, considerate în unele lucrări ca fiind formate dintr-un centru numeral însoțit de atribut substantival prepozițional. Prepoziția *de* aparține aici numeralului, nefiind generatoare de grup sintactic și neimpunînd restricție de caz substantivului următor la fel ca în *astfel de, destul de, extrem de* etc., unde prepoziția se grupează la stînga, și nu la dreapta centrului. Tipul [*cinzeci de*] *studenți*, unde *cincizeci de* are comportament adjectival este, din această cauză, diferit de *cincizeci [dintre ei] / de aici / de la munte*, unde prepoziția se grupează la dreapta centrului exprimat prin numeral cu valoare „pronominală”, influențînd

¹⁵La analiza atributelor exprimate prin pronume posesive apar unele dificultăți. Toți sînt convinși, că aceste pronume se acordă cu determinatul lor în gen (*fratele meu, fiica mea*) și număr (*frații mei, fiicele mele*), mulți însă ezită să vorbească și despre un acord în caz, deoarece pronumele s-ar afla, după părerea lor, în genitiv. Eroarea e provocată de întrebarea adresată cuvîntului determinat: *al (a, ai, ale) cui?*. Aceasta e întrebarea cazului genitiv al substantivelor (și al substitutelor acestora). De aici și concluzia greșită că pronumele posesive se află întotdeauna în cazul genitiv, fiindcă în toate situațiile ele răspund la această întrebare. Această idee e susținută și de semantica posesivelor: ele indică posesorul, după cum și genitivul substantivelor exprimă apartenența, posesorul obiectului.

Prin urmare, pronumele posesive cu valoare adjectivală se acordă cu substantivul și în caz, îndeplinind funcția sintactică de atribute acordate (*meu, tău, său*) etc.

Trebuie să menționăm că pentru a marca un singur posesor de pers. III, de rînd cu pronumele posesive *său, sa, săi, sale* se folosesc și pronumele personale de persoana a treia la genitiv singular *lui, ei*, pentru a marca mai mulți posesori de persoana a treia, nu dispunem de nici o formă specială de pronume posesiv, în locul acestuia întrebuițîndu-se numai pronumele personal de persoana a treia la G. plural *-lor*. În acest sens, pronumele personale de persoana a treia în genitiv, au funcția sintactică de atribute neacordate (*lui, ei, lor*).

atributul sub aspectul cazului (*douăzeci de la mine din oraș*). Determinativul este atribut substantival, pronominal, adverbial construit cu prepoziție¹⁶.

Atributul adjectival exprimat prin numeralul ordinal (cu excepția lui *primul, prima*), poate fi precedat de *cel* urmat de prepoziția *de*: *A fost premiat cel de-al doilea copil al lor*.

3.2. Atribut substantival se exprimă prin substantive (la genitiv, dativ, nominativ și, în mod excepțional, la acuzativ).

3.2.1. Atributul substantival genitival se realizează atât prin genitivul sintetic cazual (*rochia mamei, carte a studentului*), cât și prin construcția analitică formată din prepoziția *a* și forma de acuzativ a substantivului (*notele a trei elevi, privirile a numeroși oameni* etc.).

Atributul substantival genitival exprimă în grupul nominal mai ales relația de posesie (posesor, apartenență, dependență): *casa mamei, sarea pământului, sora lui Gheorghe* etc. De exemplu: *Întîi a răsărit colțul ierbii* (Z. Stancu); *Acestea sînt cărțile a cinci elevi*.

3.2.2. Atributul substantival prepozițional este un adjunct realizat prin substantiv precedat de o prepoziție simplă sau de o locuțiune prepozițională, care impun substantivului un anumit caz (*studiile de filozofie, acela din clasă* etc.).

3.2.3. Atributul substantival în dativ poate apărea sub două forme: una caracteristică limbii române vechi, care determină substantive nearticulate ce denumesc funcții sau grade de rudenie și alta actuală, utilizată pe lîngă un substantiv articulat hotărît de proveniență verbală. Acest atribut poate fi însoțit și de prepozițiile care cer cazul dativ (*potrivit, conform, contrar*). De exemplu:

Este domn Țării Românești

Este unchi Mariei

¹⁶Structura numeral + *de* este asemănătoare construcțiilor substantivale cu valoare de cuantificatori nedefiniți de tipul *un grup de (oameni, elevi etc.)*, *o sumedenie de*, *o mulțime de* etc. și este decodată adesea, ca și în cazul grupului cu numeral cardinal, ca determinativ, și nu drept centru, deoarece acordul predicatului se face uneori cu substantivul la plural: *un grup de studenți s-au prezentat la examen*.

Acordarea premiilor elevilor.

3.2.4. Atributul substantival în acuzativ se exprimă prin substantive sau cuvinte cu valoare substantivală precedate de prepozițiile și locuțiunile prepozițiile specifice cazului acuzativ. De exemplu:

*Oamenii oacheși își scoaseră de la brîu pungile **cu tutun** și lulelele negre **de pămînt ars** (Z. Stancu).*

3.3. Atributul pronominal poate fi exprimat prin pronume în genitiv, dativ sau acuzativ. Atributul pronominal în genitiv și dativ se utilizează, de regulă, fără prepoziții, iar cel în acuzativ – cu prepoziție. Este frecvent atributul exprimat prin formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive cu valoare de dativ posesiv. De exemplu:

*Datinile **acestora** sînt diferite;*

*Și de crunta-**mi** vijelie tu te aperi c-un toiag? (M. Eminescu);*

*Lauda **de sine** nu miroase a bine (Folclor);*

*Pe țol toarnă o movilă de galbeni, care străluceau la soare de-**ți** luau ochii (I. Creangă);*

*Pleacă-**ți** urechea la durerea poporului.*

Observăm că aceste pronume se atașează pe lîngă un substantiv și un verb. Ele, de asemenea, pot apărea pe lîngă o conjuncție, prepoziție, numeral etc. (*du-te de-**ți** caută de treabă, rîdea cu toată-**i** făptura; du-te fiindcă-**ți** plînge copilul, cel care-**și** spală mîinile etc.*).

Astfel, pronumele atone postpuse pot îndeplini funcții:

a) de atribut (*mîna-**ți** tremurîndă*);

b) de complement direct (*ea-**mi** spune să plec*);

c) de atribut și complement – funcție ambiguă (*urechile-**ți** rup!*) [Ciobanu,

72].

3.4. Atribut adverbial¹⁷ se exprimă printr-un adverb sau o locuțiune adverbială precedată de prepoziție (*de, pe, în*): *venitul de acolo, pagina de sus, aruncatul în sus, mersul pe acolo* etc.

De exemplu:

Casa de alături era mai înaltă.

Cine se lovește de pragul de sus, îl vede și pe cel de jos (Folclor)

3.5. Atributul verbal se exprimă prin formele nepersonale ale verbului: infinitiv, supin și gerunziu neacordat cu cuvântul determinat. De exemplu:

Nu avem vreme de gândit;

Alți agenți veniră cu straietele mirosind a fum (M. Sadoveanu).

3.4.1. Atributul verbal exprimat prin infinitiv poate fi subordonat exclusiv unor substantive abstracte (*modul de a încetini, dorința de a înțelege* etc.).

3.4.2. Atributul verbal exprimat prin supin este subordonat unor nominale nonverbale și verbale. Se construiește cu prepoziția *de*: *carte de citit, stare de plîns, curaj de invidiat* etc.

3.4.3. Calitatea de atribut verbal a gerunziului neacordat este clar marcată când regentul nominal este la feminin sau la plural: *Mă impresionează o fată plîngînd; Aud viței mugînd* etc.

¹⁷Uneori atributul adverbial se confundă cu cel adjectival. De exemplu, se spune: *Sarcină grea de îndeplinit* în loc de *sarcină greu de îndeplinit*. Avem modelul substantiv + adverb + supin. Trebuie să stabilim adverbul *greu* pe care cuvînt îl determină (determină substantivul *sarcină* sau supinul *de îndeplinit* sau poate este termen regent). Pentru rezolvarea acestei probleme recurgem la metoda omisiunii (substituției cu zero). Conform acestui procedeu, un termen e regent, dacă prin substituția lui cu zero se obține o construcție incorectă și este subordonat, dacă prin suprimarea lui rezultă o construcție admisă de limbă. În *sarcină greu de îndeplinit* suprimarea secvenței *de îndeplinit* produce sintagma incorectă *sarcină greu*, deci porțiunea (segmentul) *de îndeplinit* este regentă. Pe de altă parte, prin omiterea adverbului *greu* se realizează o sintagmă normală: *sarcină de îndeplinit*. Astfel se demonstrează, că adverbul *greu* e subordonat față de supinul *de îndeplinit*, deci complement, nu față de *sarcină*, cu care nu contractează relații de subordonare directă. Deci *greu* e un complement circumstanțial de mod care determină verbul *de îndeplinit*. Unii vorbitori transformă adverbele în adjective cu funcție de atribute, fapt care constituie o greșeală: *sarcină grea de îndeplinit, operație ușoară de executat* [Trandafir, 51].

4. CLASIFICAREA ATRIBUTELOR DUPĂ GRADUL DE LEGĂTURĂ CU TERMENUL REGENT

După gradul de legătură cu termenul regent, distingem atribute izolate și neizolate.

4.1. Atributul izolat este atributul care, aducând o informație suplimentară utilă, dar nu indispensabilă pentru comunicare, relevă o legătură mai laxă cu regentul. Asemenea atribute apar, de cele mai multe ori, atunci când regentul este un nume propriu căruia îi urmează imediat, când regentul este un pronume, mai ales personal, sau când regentul este un substantiv comun, iar atributul care îl urmează are o determinare de tip completiv.

Astfel, vom trece în revistă cazurile de izolare a atributelor.

- Se izolează un atribut, exprimat prin adjectiv sau participiu, care stă înaintea cuvântului determinat:

Uimită, femeia își văzu de drum.

Obosit, bărbatul adormi.

- Se izolează un atribut exprimat prin două adjective, printr-un adjectiv și un participiu sau prin două participii legate cu conjuncția și:

Soarele, rotund și palid, se prevede printre nori (V. Alecsandri);

Fata, luminoasă și veselă, o zbughi afară.

- Se izolează atributele dezvoltate exprimate prin adjectivele *plin, plină, plini, pline* având cuvinte lămuritoare, formînd așa-zisele „construcții adjectivale”, în caz că acestea sînt mult prea îndepărtate de elementul determinat:

Omul bogat, plin de avere, nu-i crede pe cei săraci.

Trece copilul, neobservînd nimic în jur, plin de griji copilărești.

- Se izolează un atribut neacordat desfășurat, mai ales atunci când el urmează după un atribut acordat:

Am intrat într-o casă mare, cu multe odăi spațioase.

Am întîlnit o fată frumoasă, cu o privire senină.

- Se izolează atributele neacordate, desfășurate care urmează imediat după cuvîntul determinat, dacă lui i se acordă o deosebită importanță:

Satul, cu priveliștea și frumusețea dumnezeiască, mă ademenea mereu.

- Se izolează atributele neacordate dezvoltate, când ele se referă la pronume personale:

Cu inima zvîcnindă și cu obrajii palizi de spaimă, el alergă să le spună vestea părinților.

- Se izolează atributul exprimat prin comparații (cu adverbul comparativ *ca*).

Virgula va apare înaintea primului element comparativ:

Moș Ion, iute ca un prînsel, a ieșit în întâmpinarea noastră.

Ea a fugit din casă, ca lămîia.

Notă: Virgula poate să apară înaintea adverbului comparativ **ca** atunci când intenționăm a accentua în mod expres comparația, ea avînd o deosebită importanță semantică și comunicativă.

1) *ce copil ca o păpușă* (1. comparația poate avea semnificație pozitivă, adică *frumos*; 2. poate avea semnificație depreciativă (*ca o jucărie cu chip de om*));

2) *ce copil, ca o păpușă* (virgula anihilează conotația negativă a substantivului *păpușă* evidențiind calitățile unei fete sau femei frumoase).

- Se izolează atribute acordate introduse prin conjuncții subordonate concesive (*măcar, deși*) sau coordonatoare adversative.

Fata era frumoasă, dar leneșă.

Fata frumoasă, deși palidă se așează alături.

4.2. Atributul neizolat

Atributele neizolate, fiind mai strîns legate de regent, nu întrerup linearitatea discursului: *Cobora din larga șosea pietruită.*

5. CLASIFICAREA ATRIBUTELOR DUPĂ STRUCTURĂ

După structură, deosebim două feluri de atribut: atributul simplu și atributul multiplu.

5.1. Atributul simplu este atributul alcătuit dintr-o singură unitate. De exemplu: *Ades un zgomot **surd** mă face să tresar* (L. Blaga).

Sublimul foc îl mîna spre abisuri (L. Blaga).

5.2. Atributul multiplu este atributul alcătuit din două sau mai multe unități. De exemplu:

*Glasul acesta **aspru și ciudat** îi împrăștie deodată orice teamă* (L. Rebreanu);

*Era o femeie **durdulie și sprintenă** ... și cu fața albă ca laptele* (M. Sadoveanu).

6. TOPICA ATRIBUTULUI

Atributul stă fie înaintea, fie în urma elementului regent.

Stau numai înaintea elementului regent următoarele categorii de atribute:

- atributele adjectivale exprimate prin adjective invariabile provenite de la adverbe (*Asemenea om n-am mai văzut. Așa cadou mai zic și eu. La o atare întrebare nu răspund*).

- atributele adjectivale exprimate prin adjective pronominale interogative, relative, nehotărîte și negative (*Ce veste mi-aduci? Unii oameni uită binele făcut. Nu se știe care om va veni*).

- atributele numerale exprimate prin numere colective (*Amîndoi frații au venit acasă. Tustrei copiii frecventează școala*).

Stau numai după elementul regent următoarele categorii de adjective:

- atributele substantivale în N., Ac. și D. (*Bate vînt de primăvară. Elevul Rusu se prezintă mîine*).

- atributele numerale exprimate prin numere distributive, fracționare și adverbiale (*valoarea unei doimi este în funcție de întreg. Repetarea lecției de două ori l-a ajutat*).

- atributele pronominale în genitiv, exprimate prin pronume posesive, demonstrative, nehotărîte și negative (*M-au trezit strigătele alor mei. Cîntecele acestora impresionează. Apreciem contribuția fiecăruia*).

- atributele verbale: *Modul lui de a se comporta trădează. Am o bluză lucrată de soția mea. Aceasta e o haină de purtat).*

7. UNELE CONCLUZII

Atributul este partea secundară de propoziție care determină un substantiv sau substitut al lui indicând diferite caracteristici ale obiectului.

Atributul răspunde la întrebările care? ce fel de? a cui? câți? câte? al câtelea? a câta? și exprimă cele mai variate caracteristici ale regentului: cantitatea, mijlocul, apartenența, materia, locul.

În funcție de partea de vorbire prin care se exprimă, se delimitează mai multe tipuri de atribute: atributul adjectival, atributul substantival, atributul pronominal, atributul verbal, atributul adverbial.

După gradul de legătură cu termenul regent, distingem atribute izolate și neizolate.

După structură, deosebim două feluri de atribut: *atributul simplu* și *atributul multiplu*.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Gramatica limbii române, vol. II, Ediția a doua revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1966, p. 120-137.

F. Asan, *Atributul pronominal în dativ // SG*, vol. II, 1957, p. 131-139.

Gh. Trandafir, *Atribut adverbial sau complement circumstanțial de mod? // Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982, p. 49-53.

N. Mățaș, *Atribute acordate? // Probleme dificile de analiză gramaticală. Controverse și recomandări*, Chișinău, 1978, p. 64-70.

A. Ciobanu, *Sintaxa propoziției*, Chișinău, 1977, p. 31-52.

M. Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995, p. 106-116.

V. Șerban, *Sintaxa limbii române*, Ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p. 148-205.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1341-1360.

I. Bărbuță ș.a., *Gramatica practică a limbii române*, Chișinău, 2006, p. 166-170.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 165-189.

A. Ciobanu, *Sintaxa practică*, Chișinău, Lumina, 1991, p. 58-75.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 469-483.

A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2001, p. 89-94.

M. Popescu-Marin, *Observații asupra topicii atributului adjectival în limba română* // SG, vol. III, 1961, p. 161-178.

C. Stan, *O specie a atributului în dativ din construcțiile românești nominalizate* // SCL, nr. 1-2, București, 1998, p. 311-317.

IV. SUBORDONATA ATRIBUTIVĂ

1. NOȚIUNI GENERALE

Limba latină a cunoscut propoziția relativă-atributivă. Acest tip de propoziție se introducea în frază prin pronumele relativ *qui, quae, quod* (= care), care se acordă cu antecedentul (cuvântul din propoziția regentă la care se referă pronumele relativ) în număr și gen, iar cazul i se impunea de funcția lui în propoziție. De exemplu:

Pericula timidus etiam quae non sunt videt = fricosul vede chiar și primejdiile care nu există.

În acest exemplu pronumele *quae* s-a acordat cu antecedentul *pericula* în număr și gen (plural, neutru), dar cazul este nominativ, având rol de subiect.

Bonux rex utilitati eorum quibus praeest, servit = un rege bun este devotat interesului acelor, în fruntea cărora se află.

În acest exemplu pronumele *quibus* s-a acordat cu antecedentul *eorum* în număr și gen (plural, masculin), dar cazul e dativ, fiind complement indirect *praeest*.

În acest sens, trebuie să menționăm că acest tip de subordonată s-a păstrat și în limba română, îndeplinind aceeași funcție sintactică.

Astfel, propoziția subordonată care determină un substantiv sau un alt cuvânt cu valoare substantivală din regentă, îndeplinind funcția sintactică de atribut și răspunzând la întrebarea care? ce fel de? a (al, ai, ale) cui? câți? câte?, se numește *atributivă* (SA).

Reieșind din definiția propusă, constatăm că subordonata atributivă îndeplinește la nivelul frazei, aceeași funcție sintactică pe care o îndeplinește atributul la nivelul propoziției. În acest sens, invocăm părerea M. Avram, care, dezmințind afirmațiile GA, vol. II („propozițiile subordonate cunosc categorii pe care nu le aflăm printre părțile de propoziție”), susține că între propozițiile

subordonate și părțile de propoziție există o anumită corespondență¹⁸. Pentru a ne convinge de acest lucru, vom folosi metoda analizei transformaționale și anume cea prin contragere (comprimare). A se compara: *Studentii care sînt harnici au rezultate bune* – *Studentii harnici au rezultate bune*.

Observăm că corespondența dintre subordonata atributivă și atribut este aproape totală și ea se reflectă nu numai în conținut (ideea de atribuire a unei însușiri sau calități) și în denumirile lor asemănătoare, ci și în folosirea acelorași întrebări și a aceleiași topici. În același timp, subordonata atributivă se deosebește de atribut prin mijloace specifice de introducere în frază (pronume relative și anumite conjuncții), cât și prin faptul că în frază regentul subordonatei atributive, spre deosebire de cel al atributului, se găsește în altă unitate sintactică și el (regentul) conferă calitatea de regent propoziției în care se află.

2. REGENTUL SUBORDONATEI ATRIBUTIVE

În continuare, ne vom referi la regentul (antecedentul) subordonatei atributive. Regentul SA este situat în propoziția principală și poate fi clasificat conform următoarelor criterii:

A) După valoarea morfologică¹⁹.

Potrivit acestui criteriu, regentul poate fi nominal, adică poate fi:

- *un substantiv*:

Frumoasă zi a fost aceea cînd de la balconul casei părintești am declarat țiganilor adunați că sînt liberi (V. Alecsandri)

- *un pronume* (personal, demonstrativ, posesiv, nehotărît și negativ):

Mi-a povestit ceva (= o întâmplare) ce m-a impresionat.

I-am văzut pe ai noștri (= pe oamenii (persoanele)) care se pregăteau de plecare.

¹⁸A se vedea, în acest sens: M. Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție* // SG, vol. I, 1956 – p. 141-163.

¹⁹C. Popescu, *Considerații privind clasificarea termenului regent* // Analele Universității “Ștefan cel Mare”, secțiunea Filologie, anul IV, Suceava, 1995 – p. 95-100.

*N-a fost **nimeni** (= nici o persoană) care să mă susțină.*

Nota nr. 1: Unii lingviști afirmă că regentul subordonatei atributive poate fi și

un numeral (cardinal, ordinal sau colectiv). De exemplu:

***Cinci**, care au luat nota 10, sînt absolvenții noștri.*

***Al doilea**, care se întorcea acasă, a fost martorul celor întîmplate.*

***Ambilor**, pe care-i cunoaștem, le-am dat cîte o carte.*

Sîntem de părere însă că, în acest caz, subordonatele atributive nu sînt regentate de numeralele evidențiate, ci de substantivele care ușor se subînțeleg (*cinci (oameni)*), *al doilea (bărbat)*, *ambilor (studeni)*

B) După structură

Conform acestui criteriu, regentul subordonatei atributive poate fi:

- simplu (adică exprimat printr-o singură parte de vorbire care poartă această calitate):

*Mi-am amintit de vorbele **bunicului** care trăia pe malul Nistrului... (I. Druță).*

- compus (exprimat, de cele mai dese ori, prin două substantive):

*Gîndindu-se mereu la nedreptatea lumii, ajunse **la bănuiala** și apoi **la convingerea** că Ion a omorît-o pe Ana, înadins ca să-i rămîie moșia (L. Rebreanu, Ion).*

3. ELEMENTE INTRODUCATIVE (JONCTIVELE)

Subordonata atributivă poate fi introdusă în frază prin următoarele categorii de mijloace:

a) prin pronume relative: (care, cine, ce). Aceste pronume se transformă în jonctive, și anume în cuvinte conjunctive. Cuvintele conjunctive sînt părți de vorbire semnificative, care își păstrează sensul lor lexical, propriu părților de vorbire, de la care provin. Datorită acestui fapt, cuvintele conjunctive îndeplinesc funcții sintactice în propoziție, adică sînt părți ale ei. Astfel, pronumele relativ cu funcții de cuvinte conjunctive, modificîndu-se după gen, număr și caz, îndeplinesc

funcții sintactice. Pentru a stabili funcția sintactică a cuvântului conjunctiv, trebuie să stabilim cuvântul din propoziția regentă, locul căruia îl ține cuvântul conjunctiv în propoziția subordonată și să înlocuim cuvântul conjunctiv cu acest cuvânt. Specificul dat se referă, în primul rând, la pronumele:

- *care*

b) - la c. N(avînd funcție de subiect):

Am pierdut în zilele trecute un tovarăș de copilărie, care purta un nume mai mult de șatră decît de salon, căci se numea Porojan (V. Alecsandri).

- la c. G (avînd funcție de atribut):

Din căruță a coborît un tînăr elegant, al cărui costum era după moda curții (C. Negruzzi).

Nota nr. 2: La cazul genitiv, pronumele relativ e însoțit de articolul pronominal *a, al, ai, ale*. Și ceea ce ne interesează e faptul cum trebuie acordat articolul pronominal și pronumele relativ într-o subordonată atributivă.

Pronumele relativ *care* în cazul genitiv cu articolul pronominal *al, a, ai, ale*, introducînd o secundară atributivă, trebuie să se acorde în gen și număr cu substantivul din regentă, iar articolul pronominal se va acorda cu substantivul respectiv din propoziția secundară. De exemplu:

oamenii a căror măiestri

o mamă a cărei fiică

un copil al cărui tată

Relativul *care* în cazul genitiv, introducînd o subordonată atributivă, poate sta atît înaintea substantivului determinat, cît și după acesta, dacă substantivul e însoțit de o prepoziție. Se admit două variante:

casa în ale cărei odăi

casa în odăile căreia

- la c. D (avînd funcție de complement indirect):

Ipate se mai prinde în joc lîngă un puișor de fată, căreia (= fetei) ochii îi jucau în cap ca la o șerpoaică (I. Creangă);

- la c. Ac. (avînd funcție de complement direct):

Dorul **pe care** (= **pe dor**) l-ai pierdut

Nu-l mai căuta-n trecut (Creația populară).

- **Ce:**

Limba noastră-i foc **ce arde...** (A. Mateevici)

- **cine:**

Indiferent de faptul **cine** era vinovat au fost pedepsiți toți.

2. prin adverbe relative (*unde, când*). Cuvintele conjunctive *unde, când* exprimă

sensuri locative și temporale, întrucât ele sînt adverbe de loc și de timp, și deci vor îndeplini funcția de complement circumstanțiale de loc și de timp.

- **unde:**

Ne-am întâlnit la locul **unde** (= *acolo, aici* etc.) drumurile se întretaiau.

- **cînd:**

A venit ziua **cînd** (= *azi, ieri* etc.) trebuia să plecăm la studii.

3. prin conjuncții:

- **că:**

Am impresia că totul se duce de rîpă.

- **de:**

Era îmbrăcat într-un surtuc lung **de-i** ajungea la călcîie.

- **elemente corelative:** Subordonata atributivă introdusă prin pronumele relativ *care* are ca elemente corelative pronumele demonstrative, care apar cu formă accentuată în propoziția regentă (*acel care, acea care, acei care* etc.).

De exemplu:

Era vai și amar de **pielea celui** care ar fi încercat să nu-l salute.

N o t ă nr. 3: În lingvistica românească se fac tentative de a considera unitățile de tipul *cel care*, unități nedezmembrabile sintactic, fără a se demonstra

de ce primul component al structurii în cauză este de multe ori la alt caz decât ultimul: *pe acele care, acela căruia, aceluia care, celui pe care* etc.²⁰

Faptul că primul component e la un caz, iar al doilea – la altul ne demonstrează mai degrabă că ele fac parte din propoziții diferite, în care au funcții sintactice diferite. De exemplu, în fraza *Am trimis celui care m-a rugat*, cuvântul *celui* e la cazul dativ și are funcție de complement indirect în prima propoziție, iar *care* este la cazul nominativ și are funcție sintactică de subiect în propoziția a doua²¹.

4. CLASIFICAREA SUBORDONATEI ATRIBUTIVE

Subordonata atributivă se clasifică în două grupe mari: atributive determinative și atributive explicative.

4.1. *Atributiva determinativă* e absolut necesară pentru integrarea înțelesului propoziției principale (altfel zis, dacă principala sau regenta este *sinsemantică*²², atunci atributiva va fi *determinativă*). Atributiva determinativă nu se izolează. De exemplu:

Omul / care nu-și iubește neamul / este un fariseu (D. Matcovschi);

Ochii / care nu se văd / se uită.

Țăranul / care nu lucrează / n-are ce mânca.

4.1.1. Pentru a nu confunda subordonata atributivă determinativă cu cea

²⁰A se vedea *Gramatica limbii române*, vol. I, 1966, p. 160 care consideră că „cele două cuvinte din care a fost alcătuit *cel ce* sînt în curs de contopire”, iar „ceea ce cu sens neutru se comportă ca o unitate indivizibilă”.

²¹A se vedea: Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale* // SG, vol. I, 1956, p. 135-136; M. Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție* // SG, vol. I, 1956, p. 144-146; N. Mățaș, *Probleme dificile de analiză gramaticală*, Chișinău, 1978 - p. 105-106; 111 ș.a.

²²⁻⁶*Propozițiile autosemantice* sînt acele propoziții care redau o idee, care e înțeleasă fără a avea nevoie de complinire exprimate de alte propoziții învecinate. (*Plecați de aici! Ai venit acasă?*). *Propozițiile sinsemantice* sînt acele propoziții care au sens incomplet fără o complinire exprimată prin altă propoziție (*În loc să vină la timp. Dar și el e vinovat*). A se vedea, în acest sens: S. Stati, *Dependența semantică a propozițiilor și rolul lor sintactic* // SG, vol. II, 1957, p. 141-143.

explicativă, lingviștii au stabilit anumite criterii lexico-gramaticale de delimitare a subordonatei determinative:

a) Atributiva determinativă se referă de cele mai multe ori la un *substantiv articulat*, cu articolul hotărît, din regentă. (Faptul e explicabil, dacă ne gîndim, că orișice substantiv articulat cere întotdeauna un determinant).

*Va veni **ziua** cînd ȱiganilor adunaȱi li se va declara că sînt liberi.*

Nota nr. 4: Criteriul articulării substantivului din regentă însă nu e întotdeauna valabil. Există situaȱii cînd subordonatele atributive, fiind regentate de substantive nearticulate, sînt totuși determinative.

*Sînt **oameni** care știi preȱul adevărat al păcii.*

*Trăim într-o **perioadă** cînd părinȱii au nevoie de susȱinerea noastră.*

b) Un criteriu veritabil de delimitare a atributivei determinative ar fi și prezenȱa *corelativelor* (*acel ...ce, acei...care, acea...unde; acele...ce* etc.). Cuvîntul corelativ din regentă (exprimat de obicei printr-un pronume demonstrativ) are o determinare și aceasta urmează printr-o secundară atributivă introdusă prin pronume relative sau prin adverbe.

*Îi preȱuiesc pe **acei / care** știi să învingă greutăȱile.*

*Nu vei uita ziua **ceea / cînd** te-am văzut prima oară.*

c) Se consideră determinative și subordonatele atributive introduse în frază direct prin modul conjunctiv. Cuvîntul regent în acest caz poate fi atît un substantiv articulat, cît și un substantiv nearticulat.

*N-am găsit nici **un loc** să nu fie ademenitor.*

*Nu-mi povestea **lucruri** să nu-mi fi fost de folos.*

Nota nr. 5: Uneori, substantivele ce regentează o subordonată atributivă (introdusă direct prin conjunctiv) fac parte din cadrul unor structuri care pot intra în relaȱie cu un echivalent. De exemplu: *S-a gîndit că-i **vremea** (= **trebuie**) să plece acasă; **Urmărea scopul** (= **vroia**) să atragă mulȱimea de partea sa.* În baza transformărilor efectuate, ne convingem că subordonatele date, deși urmează în imediata apropiere a substantivelor (*vremea, scopul*) nu sînt subordonate atributive, ci sînt parte componentă a predicatului din propoziȱia subordonată.

d) Subordonatele atributive determinative sînt și cele care lămuresc substantive din regentă ce denumesc *acte de cugetare, diferite noțiuni abstracte (gînd, idee, veste, fapt)*⁸. De exemplu:

E îmbucurător faptul că toți au susținut examenele cu succes.

Vom porni de la **ideea** că nimic nu e veșnic pe pămînt.

În concluzie, trebuie să spunem că totuși cel mai important criteriu la determinarea subordonatelor determinative este *criteriul semantic*. Celelalte criterii sînt numite *formale*:

- a) articularea substantivului determinat din regentă
- b) prezența cuplurilor corelative
- c) introducerea atributivei direct prin modul conjunctiv
- d) cuvîntul regent e un substantiv abstract etc.

4.2. *Atributiva explicativă* nu este absolut necesară pentru integrarea înțelesului propoziției principale (altfel zis, dacă principala sau regenta este *autosemantică*⁶, atunci atributiva va fi explicativă). Atributiva explicativă se izolează. De exemplu:

Baba,/ care se culcase o dată cu găinile,/ se sculă cu noaptea-n cap... (I. Creangă);

Am întîlnit-o pe colega mea, cu care am locuit împreună.

Conform calității conectorilor, atributivele se clasifică în relative și conjuncționale.

4.3. *Atributiva relativă* este subordonata care se leagă de regentă prin:

- a) adjective pronominale relative și nehotărîte:

Călătoria în orice țară străină te-ai duce e scumpă.

Niciuna din cîte cărți am citit nu m-a impresionat așa.

- b) pronume și adjective relativ-interogative:

Întrebarea ce colegi să invit m-a obsedat mult timp.

Problema de cîți oameni va fi cumpărată cartea nu mă interesează.

⁸Substantivul nearticulat *fapt* se poate cupla cu relativele *care, ce*, formînd un cuplu echivalent cu *ceea ce*. De exemplu, *Începu să-i înjure pe toți, **fapt care** (= ceea ce) îl cam zăpăci pe Ion al lui Mihai (M. Preda).*

c) adverbe relative sau hotărâte (*unde, cum, cât, când, oriunde, oricând*)

Locul de unde a venit era cunoscut.

Era impresionat de felul cum a fost primit.

Ne interesează perioada de când funcționează școala.

Frumoasă a fost ziua când ne-am întâlnit.

d) adverbe relativ-interogative:

Întrebarea când se duce îl interesa.

Întrebarea unde se duce îl interesa.

Întrebarea cum se duce îl interesa.

4.4. *Atributiva conjuncțională* este subordonata care se leagă de regentă prin conjuncții. De exemplu:

El apăra ideea că operele de artă aparțin pictorului.

Teama dacă nu ajung la timp nu mă păărăsea.

A venit timpul să mă despart de ea.

5. OMONIMIA SUBORDONATEI ATRIBUTIVE CU ALTE TIPURI DE SUBORDONATE

Subordonatele atributive pot fi confundate cu:

A. subordonata predicativă

Într-o frază de tipul: *Ei sînt acei ce-n timpuri grele au luptat împotriva dușmanului*, propoziția subordonată are în regentă corelativul *acei*. El are funcție sintactică de nume predicativ al predicatului nominal *acei*. Dacă ar fi să ținem cont de funcția lui sintactică ar trebui să considerăm că și subordonata este tot un nume predicativ pe lângă copulativul *a fi* din regentă⁹, adică subordonata predicativă. În realitate însă considerăm că subordonata determină un nume, substituit al substantivului, și este subordonată atributivă. Numai în situația în care *cei ce* ar fi considerat un pronume relativ compus (ceea ce nimeni încă n-a demonstrat) cu rol

⁹ **Notă nr. 6** : Trebuie să concretizăm că tipul subordonatei se determină nu în dependență de funcția (care poate fi multiplă) a corelativului din regentă, ci reieșind din natura morfologică a cuvîntului determinat din regentă. A se vedea: A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chișinău, 1969, p. 68-69; N. Mățeaș, *Școală a gîndului*, Chișinău, 1982, p. 117; N. Mățeaș, *Probleme dificile de analiză gramaticală*, Chișinău, 1978, p. 26.

de cuvînt conjunctiv în subordonată, propoziția subordonată ar fi predicativă pe lîngă verbul copulativ din regentă.

B. subordonata completivă indirectă

Subordonata din fraza *Pentru mine însă numai două merțe de orz și două de ovăs a dat tata cui i se cuvine* (I. Creangă) nu e exclus că ar deriva din fraze avînd în regentă substantive de tipul *omul, persoana*, urmate de subordonate atributive. Altfel zis, fraza în urma unor transformări, ar avea următorul aspect: *Pentru mine însă numai două merțe de orz și două de ovăs a dat tata omului (persoanei) căruia (căreia) se cuvine*. Totuși subordonata din această frază este interpretată ca o propoziție completivă indirectă și nici într-un caz atributivă. Situația n-ar trebui să pară atît de surprinzătoare, dacă ne gîndim că atributiva lămurește un cuvînt determinat și, ca orice determinativ, atunci cînd determinativul este omis, ea îi ia locul, cît și funcția sintactică.

C. subordonata completivă directă

În fraza *El distrugea în cale totul ce găsea*, subordonata *tot ce găsea* e considerată de unii lingviști completivă directă, fiind pusă în relație cu verbul *distrugea*¹⁰, alții, dimpotrivă, consideră această subordonată atributivă. În acest caz, pronumele nehotărît țin locul unor substantive cu un conținut generalizat și nu pot fi luate niciodată împreună cu pronumele relative *ce* și *ceea ce*¹¹.

6. TOPICA SUBORDONATEI ATRIBUTIVE

Propoziția atributivă este postpusă termenului determinat, fie imediat după acesta, intercalîndu-se în propoziția regentă, fie la distanță. De exemplu:

Plimbarea oriunde vezi cu ochii nu te tentează.

Întrebarea la cine merge n-a primit nici un răspuns.

Se uita la ei ca la un străin, a cărui viață nu te doare.

¹⁰E. Belinschi, *Придаточные дополнительные в роли приложения* // Проблемы теории членов предложения, Chișinău, 1973, p. 149-154.

¹¹Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, 1998, p. 381.

Am scris pentru a mă elibera de o iubire nefericită, în care am fost iubit fiind totodată respins.

7. UNELE CONCLUZII

Subordonata atributivă determină un substantiv (sau un alt cuvânt cu valoare substantivală) din regentă, îndeplinind funcția sintactică de atribut și răspunzând la întrebările *care? ce fel de ? a(al, ai, ale) cui? câți? câte?*

Din punct de vedere morfologic, regentul subordonatei atributive poate fi nominal (substantiv, pronume, numeral), iar, din punct de vedere structural, poate fi simplu (exprimat printr-o singură parte de vorbire) și compus (exprimat prin două părți de vorbire).

Subordonata atributivă poate fi introdusă în frază prin pronume și adverbe relative (*care, cine, ce, unde, când*), jonctive (*că, de* etc.) și prin elemente corelative (*acel care, acea care* etc.).

Subordonatele atributive se clasifică în atributive determinative (necesare pentru integrarea sensului propoziției principale) și explicative (inutile pentru integrarea sensului propoziției principale).

Subordonata atributivă determinativă poate fi delimitată în baza unor criterii (articularea substantivului determinat din regentă, prezența cuplurilor corelative, introducerea atributivei direct prin conjunctiv etc.).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

M. Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție* // SG, vol. I, 1956, p. 141-163.

V. Guțu, *Propoziții relative* // SG, vol. II, 1957, p. 161-172.

I. Mocreac, *Atributiva determinativă și explicativă* // LLM, 1958, nr. 2.

E. Carabulea, *Atributivele determinative și explicative* // SG, vol. III, 1961, p. 139-149.

A. Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică*, Chișinău, 1969, p. 71-75.

N. Mățaș, *Probleme dificile de analiză gramaticală*, Chișinău, 1978, p. 90-94.

Limba moldovenească literară contemporană: Sintaxa, Chișinău, 1987.

G. Pană-Dindelegan, *O variantă a împletirii regentei cu subordonata: dubla subordonare a relativului* // LLR, nr. 4, 1991, p. 6-8.

C. Popescu, *Considerații privind clasificarea termenului regent* // Analele Universității „Ștefan cel Mare”, secțiunea Filologie, anul IV, Suceava, 1995, p. 95-100.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 377-389.

Gramatica limbii române. Enunțul, vol. II, București, Editura Academiei, 2005, p. 604-618.

M. Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*. Ediția a doua revizuită și îmbunătățită, București, Editura Recif, 1995, p. 116-119.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1360-1374.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 480-481.

V. APOZIȚIA

1. RELAȚIA APOZITIVĂ. CARACTERISTICI. CONTROVERSE

Relația apozitivă e relația ce se stabilește între unități coreferențiale, apozitia și termenul antecedent, care vizează, obiectiv sau subiectiv, aceeași realitate. În ce privește relația apozitivă, în literatura de specialitate au fost semnalate numeroase controverse cu referire la relația ce se stabilește între antecedent și apozitie, cât și referitor la funcțiile generate de această relație²³.

La etapa actuală, opinarea divergentă cu referire la tipul relației dintre antecedent și apozitie se manifestă prin câteva direcții de interpretare:

- identificarea relației dintre unitățile coreferențiale, pe rînd, cu cîte unul dintre relațiile sintactice: sau cu relația de subordonare, sau cu cea de coordonare, sau cu cea de inerență, sau cu cea de incidență;

- individualizarea prin negație a relației dintre antecedent și unitatea apozată: *relație negramaticală, de reluare, nonrelație*;

²³Dacă în gramaticile clasice românești, apozitia era considerată o specie de atribut substantival, în gramaticile mai recente se consideră că relația apozitivă nu generează funcții sintactice, deci este o relație sintactică asintagmatică.

Nu ne va surprinde definiția „apozitia este atributul substantival pus în cazul nominativ indiferent de cazul termenului determinat, sau acordat în caz cu acesta” [GA, II, 128]; „Apoziția pronominală are de obicei valoare de precizare” [ibidem, 135]. Și la nivelul frazei apozitia este înscrisă între atributive: „În cadrul propoziției atributive se distinge propoziția apozitivă, care corespunde unei apozitii, avînd ca și aceasta o situație aparte față de atributiva propriu-zisă” [ibidem, 274]. În acest sens, a se vedea și Gh. Bulgăr, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, București, 1968, p. 52-53; C. Dimitriu, *Curs de limbă română contemporană. Sintaxa*, 1972, p. 406 etc.

Analizînd cele două tipuri de echivalență (absolută și relativă), D. Irimia afirmă că „apozitia absolută nu dezvoltă funcții sintactice, ci extinde, prin termenul secund, funcția sintactică actualizată de termenul-bază. În enunțul: *Cine îi va mai putea rezista lui, poetului?* Termenul secund *poetului* preia funcția de complement indirect de la termenul-bază, *lui*, în relație directă de dependență cu infinitivul *rezista*” [GLR, 511].

- descrierea relației dintre unitățile coreferențiale ca subtip distinct (alături de coordonare) al unei relații sintactice integratoare, numită „relație sintactică de nondependență”, „relație de adordonare”;

- teoretizarea unei relații sintactice distincte de toate celelalte, numită relație apozitivă (de referință, de echivalență);

Astfel, unii lingviști afirmă că apozitia este o funcție generată de relația de subordonare. Devotată principiului corespondenței dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție, M. Avram selectează „un tip de propoziții atributive care ar putea fi numite apozitive. Ele aduc numele, explicația sau precizia termenului la care se referă [...], determinînd un substantiv care de obicei e foarte vag” [Avram, 147]. *Gramatica Academiei* remarcă prezența construcțiilor similare cu apozitia care depășesc sfera atributului, construcții care „pot determina părerea că apozitia este un procedeu mai larg, specific și pentru alte părți de propoziție, nu numai pentru atribut”, fiind „categorii intermediare între atribut și complement sau propoziții aparte, neclarificate încă suficient” [GA, II, 131].

În aceeași ordine de idei, F. Asan menționează că „am putea distinge *apozitia atributivă*, partea de propoziție care denumește, explică un substantiv sau un echivalent al lui; *apozitia completivă*, care explică un verb sau un adverb și apozitia care se referă la o propoziție întreagă (și căreia i se va găsi un nume [...])”, după cum „sînt de părere că proporțiile care explică un substantiv sau un echivalent al lui sînt *apozitive atributive*, cele care lămuresc un adverb [...] și un verb sînt *apozitive complete*, iar cele care se referă la o întreagă propoziție [...] formează al treilea tip de apozitive” [Asan, 312-313].

Analizînd cele menționate mai sus, susținem că unitățile apozate nu pot fi subordonate, deoarece nu sînt însoțite de mărcile specifice subordonării.

În literatura de specialitate se susține, de asemenea, că apozitia e funcția sintactică care a luat naștere în baza relației de coordonare, căci „propoziția care începe cu *adică* este coordonată precedentei” [Coteanu, 30].

Pentru distingerea relației apozitive de coordonare pledează mai multe aspecte. Din punct de vedere al conținutului, relația apozitivă se deosebește de cea

de coordonare prin aceea că asigură interpretarea din perspective diferite a uneia și aceleiași realități extralingvistice, unitatea apozată „traducînd” pentru interlocutor unitatea-bază; de asemenea, dat fiind faptul că sînt echivalente sub raport referențial, unitatea-bază și unitatea apozată se pot substitui reciproc, fără ca aceasta să afecteze integritatea semantică și sintactică a enunțului.

Mai mult chiar: criteriul coreferențialității contextuale indică faptul că termenii raportului apozitiv trimit la două noțiuni sau la doi referenți care vizează unul și același obiect din realitatea extralingvistică, în timp ce termenii coordonați trimit la doi referenți distincți și, deci la două obiecte distincte din realitatea obiectivă. Din aceste motive, posibilitatea de încadrare a apozității la realizările relației de coordonare este, după părerea noastră, exclusă.

De asemenea, testul omisiunii termenilor coordonați în cadrul relației de coordonare nu subminează funcția acestora și nu produce ambiguitate, ci structuri brevilocvente caracterizate prin corectitudine. De exemplu, *O carte și o agendă are pe birou* rămîne reperat chiar prin omisiunea succesivă a secvențelor evidențiate: *O carte are pe birou sau o agendă are pe birou*.

În cadrul relației apozitive, testul omisiunii celor doi termeni (apozitia și antecedentul său) duce la ambiguitate și echivoc.

Cine știe ce se întîmplă în ea, fenomene ciudate și complexe, de care poate nici chiar ea nu are habar (Al. Ivăsiuc).

Omisiunea apozității conduce la incompletitudinea enunțului sintactic. Compară: *Cine știe ce se întîmplă în ea* (Ø), *de care poate nici chiar ea nu are habar*.

O altă părere susținută de lingviști este că relația apozitivă este o relație sintactică de „nondependență” [Jordan, Robu 1978: 556; Romalo 1973: 41-45] sau de „adordonare” [Diaconescu 1989: 128].

Aceasta înseamnă că relația apozitivă nu este generatoare de funcții sintactice: „apozitia nu este o funcție sintactică, descrierea și clasificarea ei supunîndu-se nu criteriilor sintactice, ci celor semantice” [Diaconescu 1989: 152]. Legătura dintre termenii relației apozitive este considerată ca fiind „exclusiv

semantică” [ibidem, 130]. Tezei nonfuncției sintactice (potrivit căreia apozitia nu este o funcție sintactică, ci „reeditarea unui termen, copia acestuia” [Drașoveanu 1977: 31] i se alătură teza nonraportului [Drașoveanu 1968: 22] sau a raportului sintactic nongenerator de funcții sintactice [Irimia 1997: 511]).

Părerea că funcția sintactică numită apozitie este generată de o relație distinctă de cea de coordonare și subordonare (numită relație apozitivă) a fost formulată pentru prima dată în lingvistica românească de M. Mitran (1963; 36-45). Acesta, utilizând anumite criterii de comparare a raporturilor de coordonare și subordonare, pe de o parte, și a relației apozitive, pe de altă parte, ajunge la concluzia că relația apozitivă are trăsături specifice care o individualizează față de relațiile sintactice cunoscute, precum:

a) între termenii relației apozitive se stabilește o relație de conexiune orizontală;

b) termenul cu funcție de apozitie se găsește într-o relație mediată cu supra/subordonații termenului apozat;

c) testul omisiunii fiecărui termen în parte nu afectează comunicarea. Unii lingviști ai acestei teorii au insistat fie pe latura semantică a primei caracteristici: faptul că termenii relației apozitive desemnează același referent [Bercea 1972: 454], fie pe latura sintactică tot a primei caracteristici, considerând că termenii implicați în relație sintactică sînt echivalenți sintactic, numind această relație „de tip aparte” [Teodorescu 1974: 5], „relație de echivalență [Guțu Romalo 1973: 43].

Astfel, funcția sintactică de apozitie constituie subiectul unor discuții îndelungate. Nu există unitate de vederi în ce privește conținutul, antecedentul, marca raportului dintre apozitie și antecedent.

Preocupîndu-se de caracterizarea raportului apozitiv unii cercetători sînt de părere că „în cazul apozitiei stau pe același plan sintactic două cuvinte (grupuri de cuvinte sau propoziții) care exprimă aceeași realitate. Aceste două caracteristici ale raportului apozitiv (faptul că elementele contractante ale raportului apozitiv stau pe același plan sintactic și exprimă aceeași realitate) se pot releva prin aceea că „în

cazul raportului apozitiv cei doi termeni sînt, sub condiția păstrării comunicării, comutabili atît unul cu altul, cît și fiecare în parte cu zero” [Dimitriu, 1508-1509].

Formulînd definiția relației apozitive („expresia sintactică a intersecției a două sau mai multe perspective semantice din care este interpretată la un moment dat a aceeași realitate extralingvistică”), D. Irimia analizează cele două variante ale relației apozitive: absolută și relativă [Irimia, p. 510-511]. Astfel, *relația apozitivă absolută* se caracterizează prin coreferențialitate semantică termenilor semantic, prin echivalența lor gramaticală, fapt care permite omiterea unuia dintre termeni fără ca acesta să afecteze sensul termenului rămas în enunț și fără consecințe asupra autonomiei semantice și structurale a enunțului.

În acest sens, A. Merlan susține că „relația apozitivă se deosebește atît de coordonare, cît și de subordonare, acestea fiind relații sintactice care operează cu unități referențiale” [Merlan, 249]²⁴.

În ce privește legătura dintre apozitie și antecedent, există două direcții: o direcție consideră că apozitia și antecedentul sînt sinonime lexicale, a doua direcție apreciază că apozitia și antecedentul sînt sinonime sintactice. Prima direcție este neconvenabilă, întrucît presupune admiterea sinonimiei lexicale absolute, care ar însemna că într-un context de tipul *Fratele, Ion Munteanu, locuiește la țară*, putem considera că *fratele* și *Ion Munteanu* reprezintă un caz de sinonimie lexicală absolută. În afara contextului, aceste cuvinte nu sînt măcar nici sinonime, nu tocmai sinonime absolute.

²⁴Ideea existenței unui raport sintactic distinct de coordonare și de subordonare, numit raport apozitiv, a fost susținută de M. Mitran (*Despre opoziție și raportul apozitiv*, LR, nr. 4, 1963, p. 36-45), care menționează particularitățile acestui raport: 1) conexiunea pe orizontală a termenilor raportului, expresie a identității lor sintactice; 2) intrarea termenului al doilea în relație cu restul propoziției numai prin intermediul primului termen; 3) comutabilitatea unui termen cu celălalt și a fiecăruia cu zero. Teoria aceasta a găsit ulterior mulți adepți. Astfel, V. șerban (*teoria și topica propoziției în româna contemporană*, București, 1974, p. 153), pornind de la faptul că termenii relaționali trimit la același referent, îl consideră “un raport special, care nu poate fi socotit nici de coordonare, nici de subordonare, pentru care propune denumirea de *raport de referință*”, V. Guțu Romalo (*Sintaxa limbii române*, 1973, 43), în baza echivalenței referențial-sintactice a termenilor, vorbește, de asemenea, de o relație aparte, numind-o *relație de echivalență*.

Principial, apozitia și antecedentul nu reprezintă nici sinonime contextuale, deoarece sinonimele contextuale presupun *o singură noțiune* numită prin cuvinte diferite (*fratele* = grad de rudenie, Ion Munteanu = nume).

În legătură cu relația apozitivă și cu capacitatea ei de a genera o funcție sintactică individualiză între celelalte funcții sintactice admise, observăm și următoarele:

- Din perspectiva formei (a mijloacelor de expresie), observăm că atât relația apozitivă, cât și funcția sintactică de apozitie au mărci specifice: juxtapunerea și mărcile lexicale redundante, adverbele *anume*, *adică* etc. Deși sînt considerate de unii mărci cvasisintactice [Hodiș 1990: 118] și de alți lingviști elemente incidente [Dimitriu 1982: 335] și deci care aparțin altui plan al comunicării, noi le considerăm jonctive specializate ale relației apozitive, putînd fi exprimate sau subînțelese.

- Există, de asemenea, și la nivelul frazei o realizare propozițională a apozitiei – propoziția apozitivă – cu aceleași caracteristici de conținut și de formă.

*Să perseverezi, **adică să nu capitulezi în fața greutăților**, înseamnă să nu accepți refuzurile vieții.*

*Să trăiești, **adică să lupți cu neajunsurile vieții**, nu e un lucru ușor.*

- În cele din urmă, apozitia nu este o nonfuncție (generată de un nonraport sintactic), deoarece ea funcționează sintactic ca o secvență a cărei integritate în context este cerută de scopul comunicării.

Toate aceste considerații ne îndreptătesc să afirmăm că apozitia e o funcție sintactică generată de o relație sintactică apozitivă.

2. APOZIȚIA. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

Noțiunea *apozitie*, care provine din latinescul *appositio*, înseamnă *punere alături*, adică apozitia a luat naștere din necesitatea de a reda un anume fel de legătură a cuvintelor în propoziție, dar nu pentru a denumi raportul semantic dintre unitățile lexicale ale îmbinării. Cu toate acestea definiția apozitiei diferă de la un autor la altul.

Unii lingviști pun la baza formulării definiției caracteristicile gramaticale ce se stabilesc între elementele componente ale relației apozitive, alții, dimpotrivă, mizează pe cele semantice. Astfel, *apozitia* este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul termenului determinat [GA: 1963, 128]²⁵; *apozitia* este partea de propoziție izolată care reia, lămurește, explicitează și precizează conținutul termenului la care se referă sau care califică, clasează obiectul denumit de acest termen, indiferent de clasa lexico-gramaticală și de cazul acesteia, și cu care, logic, este pe același plan. Cu alte cuvinte, apozitia este o parte de propoziție care exprimă o identitate de înțeles cu termenul de referință explicat sau o calificare, o clasare a obiectului denumit de acesta [Constantinescu-Dobridor, 261].

Din acest punct de vedere, apozitia seamănă cu părțile de propoziție reluate (subiectul, complementul direct și complementul indirect). Se deosebește însă de subiectul reluat prin conținut și prin faptul că acesta este exprimat numai prin formele accentuate de persoana a III-a ale pronumelui personal în N. și printr-o topică diferită. Se deosebește de complementul reluat tot prin conținut și prin faptul că acesta este exprimat exclusiv prin formele neaccentuate de acuzativ și de dativ ale persoanei a III-a ale pronumelui personal sau reflexiv.

3. UNITĂȚILE RELAȚIEI APOZITIVE: BAZA APOZITIVĂ ȘI UNITATEA APOZATĂ (APOZIȚIA). COREFERENȚIALITATEA TERMENILOR

Relația apozitivă este un tip special de relație, de echivalență discursivă, care se constituie între două secvențe lingvistice coreferențiale – *baza apozitivă* sau *antecedentul* și o *unitate apozată*, adică o *apozitie*.

3.1. Baza apozitivă

Calitatea de bază într-o relație apozitivă poate fi satisfăcută de o parte de propoziție, propoziție, frază ori substituit de propoziție sau frază.

3.1.1. exprimarea bazei apozitive

²⁵Analizînd caracteristicile gramaticale ale noțiunii date, autorii *Gramaticii practice a limbii române*, Chișinău, 2006 propun aceeași definiție: apozitia este atributul substantival pus în cazul nominativ, indiferent de cazul cuvîntului determinat.

Baza apozitivă poate fi exprimată prin:

a) substantive:

E tanti, sora mamei, explică Maria colegilor.

Lucrarea studentei, a Mariei, era cea mai reușită

Cîntăreata, Maria, e prietena mea.

b) numerale (colective, ordinale, cardinale):

Amîndoi, Ion și Gheorghe sînt studenți buni.

Prima, Ana, nu va veni acasă.

Doi, Ion și Maria, au luat note mari la examen.

c) pronume (personale, demonstrative, nehotărîte):

Ea, Ana, e prietena mea fidelă.

Aceasta, studenta, nu s-a pregătit de ore.

Altul, Ion, n-a reușit să vină acasă.

3.2. Unitatea apozată (apozitia)

Unitatea apozată oferă o interpretare lingvistică mai explicită. Orice apozitie este un semn al evaluării sau reevaluării de către locutor a unei formulări, a unei informații imediat precedente. Locutorul își analizează discursul punîndu-se în ipostaza interlocutorului, pentru care discursul poate fi ambiguu sau insuficient din punctul de vedere al informației. Pentru a evita posibilele confuzii, locutorul propune o informație amplă, făcînd precizările necesare:

Domnul ministru, Radu Vasile, ne va propune o informație amplă în ce privește studiile studenților peste hotare.

3.2.1. exprimarea apozitiei

Apozitia poate fi exprimată prin:

a) substantive:

Cel mare, Mihai, era tehnician.

A fost făcut de pictor, de Ion.

L-am văzut pe Dan, ziaristul.

b) adjective calificative:

Copiii, **bieții**, nu știau nimic.

Ochii îi erau împăienjeniți, **adică obosiți**.

c) numerale cardinale, ordinale sau colective:

Ion și Maria, **doi**, vor pleca la olimpiadă.

Maria, **a treia**, nu va pleca.

Pe Ion și pe Maria, **pe amândoi**, îi vor exmatricula.

d) pronume personale, demonstrative sau nehotărâte:

Maria, **ea**, nu e vinovată.

Colegul lui, **acela**, a fost la noi.

O păsărică, **alta**, s-a așezat pe pervaz.

e) prin verbe la infinitiv, gerunziu, participiu sau supin:

A început a defalca, **adică a repartiza sumele**.

Muncind mereu, **adică trudind**, viața va fi mai bună.

Pachetul expediat, **adică trimis**, l-am primit.

Avem de aranjat, **adică de pus** la punct niște lucruri.

f) prin adverbe de loc, de timp sau de mod:

În grădină, **aici**, vin mulți copii.

La ora 17⁰⁰, **astăzi**, va veni mama.

Ca un copil, **ușor**, alerga înaintea mea.

4. CLASIFICAREA APOZIȚIILOR

Apoziția poate fi clasificată conform următoarelor criterii:

4.1. din punct de vedere morfologic (după partea de vorbire prin care este exprimată): apoziție substantivală, apoziție adjectivală, apoziție numerală, apoziție pronominală, apoziție verbală, apoziție adverbială.

Realizarea prototipică a apoziției este cea nominală. Se diferențiază două tipuri de apoziții nominale: ecuative și atributive, ambele fiind determinative nominale de tip nonrestrictiv, detașate de bază printr-o pauză, marcată, de obicei, prin virgulă, dar cu trăsături sintactice și semantice diferite.

Deosebim următoarele tipuri de apoziții nominale:

a) Apoziția ecuativă

Apoziția ecuativă este un predicat secundar postpus bazei, care poate prelua rolul acesteia prin intervertirea topicii.

Baza apoziției ecuative este un grup nominal care are drept centru un substantiv comun (*Apartamentul cel vechi, o ruină, a fost vândut.*), un substantiv propriu (*Paul, un prieten al Mariei, a reușit să ne ajute*), un pronume (*Am găsit-o pe ea, pe colega ta, Ne-am obișnuit cu ele, cu aparatele cele noi*) sau un numeral-substitut (*Au venit doi, Ana și Mihai*).

Apoziția ecuativă se poate realiza, ca și baza, prin substantiv comun (*Andrei, colegul lui, lipsa azi, Ei, mamei, îi datora totul*) sau propriu (*Fratele meu, Mircea, pleacă astăzi*), prin pronume (*Prietenul meu, adică el, va suporta consecințele*) sau numeral-substitut (*Dintre concurenți, Andrei, al treilea, va primi medalia de bronz*).

Acordul în caz dintre apoziția ecuativă și bază este facultativ. Apoziția poate relua cazul primului termen sau poate rămîne cu o formă de nominativ:

S-a adresat Mariei, colega sa. / S-a adresat Mariei, colegei sale.;

A ajuns la București, orașul copilăriei sale. / A ajuns la București, în orașul copilăriei sale.

Dacă baza se află în poziția sintactică de subiect și apoziția are un gen diferit de al acesteia, pot apărea probleme de acord cu numele predicativ sau cu participiul pasiv:

Rectorul Universității, doamna profesor, este invitat;

Doamna profesor, rectorul Universității, este invitată.

Data fiind simetria de construcție a celor două unități lingvistice aflate în raport apozitiv și deci faptul că doar topica delimitează rolul referențial (baza) de cel predicativ apozitiv, acordul se face cu primul termen, care are statutul de bază. Uzul permite, în aceste situații, o variantă de acord prin atracție cu apoziția: *Rectorul Universității, doamna profesor, este invitată.*

b) Apoziția atributivă

Apoziția atributivă este un tip special de predicat secundar apozitiv, obligatoriu postpus bazei, dar nesubstituibil acesteia decât cu suprimarea relației apozitive inițiale.

Baza apoziției atributive este un GN care are drept centru un substantiv comun (*Vi-l prezint pe prietenul meu, jurnalist*), un substantiv propriu (*L-am prezentat pe Vasile Alecsandri, scriitor pașoptist*), un pronume (*Pe secția întâi am stat de vorbă cu Anatolie Haji-Beca: el, macedonean și legionar, eu, evreu botezat și naționalist român, ne împrietenim imediat*) sau un numeral (*Cei doi, bărbat sobru, ferm și femeie sensibilă, blîndă, înaintau repede*).

Apoziția atributivă este realizată ca un grup nominal al cărui centru poate fi numai un substantiv comun fără articol, dar care, atunci cînd face parte dintr-un enunț, este însoțit, de obicei, de determinative: *Mircea Ene, scriitor celebru, era invitat la emisiune; Prietenul meu, român de origine, era președintele unei companii multinaționale*.

Apoziția atributivă nu permite acordul în caz cu baza, așa cum se întîmplă facultativ în cazul apoziției ecuative și păstrează o formă fixă de nominativ:

Trofeul i s-a înmînat lui Ion Popescu, director al clubului sportiv. Trofeul i s-a înmînat lui Ion Popescu, directorului clubului sportiv.

Apoziția atributivă nu poate fi precedată de apozeme:

Personajul, adică fire boemă, își dezvăluie identitatea la sfîrșitul capitolului. Acesta este Victor, mai bine zis compozitor și interpret reputat.

Ea rămîne marcată numai la nivel prozodic și grafic, fiind o secvență izolată.

4.2. din punct de vedere structural:

După gradul de complexitate a structurii apozitive, se pot descrie două tipuri de structuri – apoziția simplă (a) și apoziția complexă sau înlănțuită (b):

a) Structura cu apoziție simplă este cea prototipică, binară, în care cele două componente implicate în relația de echivalență, compatibile cu calitatea de centru de grup, sînt opțional însoțite de determinanți sau determinative:

Sighișoara, oraș medieval, organiza festivalul de toamnă;

Mi-am adus aminte de vacanța de anul trecut, veritabilă recompensă pentru tot efortul depus la concurs.

Baza este, de fapt, explicată printr-o structură dezvoltată, parafrazată sau specificată:

Prietenul ei, un tânăr la medicină în anul al treilea, o însoțea.

Filmul de care ți-am vorbit, cel pe care l-am revăzut ieri, este preferatul mamei mele.

b) În cadrul structurii cu apozitie complexă sau înlănțuită, baza are o interpretare de tip listă; printr-un mecanism de identificare, specific relației apozitive, se extrag, dintr-o sumă de variabile, elementele definatorii pentru entitatea prezentă în discurs.

Bătrînul, vedetă de televiziune, fost luptător în Golf, era vecinul meu.

Ioana, fiica Rodicăi, elevă a liceului „M. Eminescu”, studiază cu plăcere engleza și româna.

După capacitatea apozitiei de a sintetiza sau de a explica conținutul informațional al bazei, se disting apozitia rezumativă (a) și apozitia multiplă sau analitică (b):

a) Apozitia rezumativă reia, de obicei printr-un singur termen, o succesiune de unități coordonate care reprezintă baza. Acest termen poate fi generic cu valoare asociativă (*totul, orice, oricine*) sau privativă (*nimic*):

Familia despre care se vorbea în emisiune pierduse în incendiul devastator mobila, hainele, banii, totul;

Copiii aveau nevoie de ajutor de la școală, de la părinți, de la oricine i-ar fi sprijinit;

N-avea casă, masă, nimic.

I-a oferit o casă, o mașină, bani, orice, numai să-i rămână alături;

b) Relația dintre bază și apozitia multiplă sau analitică este inversul celei în care este implicată o apozitie rezumativă; baza este reprezentată ca un întreg

descompus prin apozitie în unități componente, autonome, eterogene, legate între ele printr-un raport de coordonare:

Întreaga familie: mama, tata și cei doi copii priveau neliniștiți;

Dac-am muri deodată (noi) împreună

Ucigaș fiecare și victimă,

Salvator și salvat,

Privindu-ne fără-ncetare-n ochi (A. Blandiana).

4.3. din punct de vedere semantic

După relația semantică de echivalență se delimitează trei tipuri apozitive: de identificare, de desemnare și de reformulare.

a) Apozitia de identificare relevă identitatea realității extralingvistice, exprimată de bază, al cărei conținut semantic este, cel mai adesea, nedeterminat:

Ne-am obișnuit cu ele, cu aparatele cele noi;

Avea cinci trandafiri: doi albi și trei roșii.

b) Apozitia de desemnare este inversul apozitiei de identificare; apozitia este mai puțin specifică decât baza pe care o modifică sau realizează o prezentare a realității exprimate lexical anterior:

Petre, prietenul meu cel mai bun, era de față;

Am găsit în sfârșit soluția, ceea ce căutam de atîta vreme.

c) Apozitia de reformulare este o simplă reinterpretare lexicală a bazei, ambele componente ale relației fiind determinate în același grad:

O cunosc și eu pe vecina ta, câștigătoarea premiului;

Aici, la tine, e foarte cald;

La început trebuie să mergi pe bicicletă încet, fără grabă.

5. MĂRCILE RELAȚIEI APOZITIVE

Apoziția poate fi semnalată într-un enunț printr-o serie de mărci lexico-semantică prozodice sau grafice.

5.1. Apozemele adverbiale

La nivel lexico-semantic apozitia poate fi marcată prin *apozeme* (adverbe cu funcție metalingvistică al căror rol este de a explicita relația apozitivă): *cu alte cuvinte, altfel spus, mai bine zis, mai exact, respectiv, și anume, adică, sau*:

*Neparticiparea ta, **mai bine zis** absența nemotivată, l-a supărat;*

*Frații, **adică** verișorii mei, au venit cu întârziere;*

*Prietena mea, **sau** salvatoarea mea, se numește Mirela.*

Unele din adverbele enumerate au topică fixă, precedând întotdeauna unitatea apozată (*anume, și anume, precum, ca, respectiv, sau*), altele au topică relativ liberă, putând preceda unitatea apozată sau putând sta după aceasta. De exemplu:

*Mătușa-mea, **adică sora mamei**, locuia singură;*

*Mătușa-mea, **sora mamei adică**, locuia singură.*

Utilizarea uneia sau a alteia dintre aceste apozeme este în funcție de raportul semantic dintre unitatea apozată și bază. Astfel, *adică* servește la marcarea apozitiei de identificare și de precizare; *anume, și anume* preced apozitiei prin care se identifică o persoană sau un obiect (*Avea un singur copil, și anume pe Mirela*); *ca, precum, de exemplu, bunăoară* anunță apozitia analitică care indică explicit părțile unui întreg (*Substantivele comune denumesc obiecte de același fel, de exemplu, casă, copil, râu*).

5.2. Apozemele propoziționale sînt caracteristice limbii vorbite populare și familiare și sînt reprezentate de un anumit tip de propoziții: *aș zice, aș fi zis, aș spune, aș fi spus, cum se zice, cum s-ar zice, cum se spune, ca să zic așa, cum ar fi* etc.

Unele calități, cum ar fi bunătatea, omenia sînt foarte prețuite.

5.3. Apozemele frastice, caracteristice de asemenea limbii vorbite populare și familiare, sînt reprezentate de anumite tipuri de fraze incidente: *vreau să spun, vreau să zic, mai bine ar trebui să spun, s-ar cuveni să spun, s-ar fi cuvenit să spun*:

Tema, mai bine ar trebui să spun groaza de ce avea să urmeze, l-a făcut să se manifeste așa.

6. IZOLAREA APOZIȚIEI

1. Se izolează apozitiile simple ce se referă la un pronume sau la un nume propriu (uneori comun):

*Ea, **Maria**, e prietena mea de școală.*

*A venit **Ion**, colegul meu.*

2. Se izolează apozitia desfășurată, indiferent la ce parte de vorbire se referă și ce loc ocupă în propoziție:

*Eminescu, **Marele nostru poet național**, ne-a lăsat o operă nemuritoare.*

*Ceva mai târziu coboară spre pod lelea Artina, **o femeie zdravănă, cu furca de smuls paie subsuoară** (I. Druță).*

Nota 1. Uneori apozitiile dezvoltate se lămuresc una pe alta, înlănțuindu-se în propoziție. În acest caz ele se izolează.

*Maria, **fica directorului, o fată frumoasă și harnică**, se îmbolnăvise.*

*Mama Dochița, **baba lui moș Gavrilă, o femeie încă frumoasă și grăsuleană**, nu bea vin deloc (A. Mateevici)*

Nota 2. Apozitiile se pot referi și la un vocativ. În acest caz ele stau după vocative și se izolează:

Ei cu grăbire îi sar în cale

*Zicînd: „Rodică, **floare de crin**,*

În plin să-ți meargă vrerile tale...”

(V. Alecsandri)

*Lună tu, **stăpîn-a mării**, pe a lumii boltă luneci*

Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci

(M. Eminescu)

3. Se izolează apozitiile introduse cu ajutorul cuvintelor: *adică, sau, ori, anume, poreclit, zis, numit*:

*M-am întîlnit cu Ion, **poreclit bîlbîitul**.*

*A îndrăgit o fată, **numită Ana**.*

*Maria, **adică profesoara**, își continuă gîndul.*

Nota 3. Uneori elementul *adică* nu deschide, ci închide construcția apozitivă:

O să rămână singură, vădană adică.

UNELE CONCLUZII

Apoziția este partea de propoziție izolată care reia, lămurește, explicitează și precizează conținutul termenului la care se referă.

Relația apozitivă se constituie dintr-o bază apozitivă și o unitate apozată (apozitie).

Apoziția poate fi semnalată într-un enunț printr-o serie de mărci lexico-semantică, prozodice sau grafice (adverbe, propoziții, fraze incidente).

Apozițiile nominale se clasifică în apozitii ecuate și atributive.

Din punct de vedere semantic, apozitiile se clasifică în apozitii: de identificare, de desemnare și de reformulare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- F. Asan, *Propoziția apozitivă și apozitia* // LR, X, 1961, nr. 4.
- M. Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție* // SG, I, 1956.
- I. Coteanu, *În legătură cu „subordonatele” explicative* // LR, IX, 1960, nr. 1.
- I. Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București, 1989.
- C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Iași, Editura Junimea, 1982.
- D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale* // CL, XIII, nr. 1, p. 19-32.
- D. D. Drașoveanu, *Coordonarea / subordonarea – o diviziune dihotomică* // CL, XXII, nr. 1, p. 27-33.
- V. Hodiș, *Apoziția și propoziția apozitivă*, București, Editura Științifică, 1990.
- Gramatica limbii române*, vol. II, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1963.
- V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973.
- I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura didactică și pedagogică, 1978.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 1997.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000.
- M. Mitran, *Despre apozitie și propoziție apozitivă* // LR, 1963, nr. 1.
- E. Teodorescu, *Raportul apozitiv și cel predicativ* // AUI, XX, 1974.
- M. Timofte, *Actualitatea sintaxei românești „clasice moderne”*, Iași, Demiurg, 2005

VI. PROPOZIȚIA APOZITIVĂ

1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

PROPOZIȚIA APOZITIVĂ e propoziția care îndeplinește funcția sintactică de apozitie pe lângă un termen, un grup de cuvinte, o parte de propoziție sau chiar o propoziție la care se referă în cadrul frazei.

*Acum vine **al treilea**: cel ce ne-a vizitat ieri (pe al treilea) lângă numeralul ordinal-subiect*

*Situația este **asta**: (anume) că nu putem merge cu ei. (pe lângă pronumele demonstrativ – nume predicativ de identificare *asta*).*

*Era un om **harnic**, ceea ce îi bucura pe toți (pe lângă adjectivul – atribut *harnic*).*

*Ne gândim mereu **la ei**, adică la cei ce pleaseră (pe lângă pronumele pers. – complement indirect *la ei*).*

*Se potrivește unul cu celălalt: **amîndoi sînt înalți** (pe lângă o propoziție).*

Propoziția apozitivă este propoziția izolată care reia, lămurește, explicitează și precizează conținutul termenului, al grupului de termeni sau conținutul unei propoziții întregi, la care se referă și cu care logic și semantic se află pe același plan. Cu alte cuvinte, ea exprimă o identitate de înțeles cu termenul de referință explicat, reprezentînd a doua expresia a aceluiași conținut.

Propoziția apozitivă îndeplinește în frază o funcție identică cu aceea a unei părți de propoziție cu statut special - apozitia, diferit de al părților principale sau secundare de propoziție.

Propoziția apozitivă nu se află cu ajutorul întrebărilor, valoarea ei fiind dedusă din referirea pe care o face, din conținutul ei logico-semantic, din topica și punctuația acesteia.

2. ELEMENTE DE REFERINȚĂ

Întrucît relația apozitivă nu este o relație de subordonare și nici de coordonare, ci o relație cu totul specifică, nu putem vorbi aici de „elemente

regente” sau de „elemente determinate”. Elementele de referință ale propoziției apozitive, al căror conținut este reluat explicat și precizat de către aceasta, sînt de diferite valori morfologice:

1. substantive comune sau proprii:

*Să-l pui neapărat **pe masă** unde se afla și mai înainte.*

*Se prezentase aici **ca specialist**: cum de fapt și era.*

*N-a uitat **un lucru**: că timpul nu se mai întoarce.*

2. adjective:

*Masa este **bună**, ceea ce corespunde cerinței noastre.*

*Îl consideră **leneș**, ceea ce chiar era.*

3. numerale:

*S-a prezentat și **al doilea**, cel ce scrisese romanul.*

*O păstrez pentru cei **doi**, pentru cei ce au dat dovadă de înțelegere.*

*S-au așezat **cîte doi**: cum se așează soldații.*

4. pronume:

*Veniseră și **ei**: cei ce nu prea-l iubeau.*

*Adevărul e **acesta**: că nu s-a mai prezentat.*

5. adverbe și locuțiuni adverbiale:

*Au venit toți **aici**: unde are loc schimbul de experiență.*

*Înțelegerea a fost **astfel**: să mai aștepte o zi.*

3. ELEMENTE „INTRODUCTIVE”

Propoziția apozitivă poate apărea față de elementele sale de referință, pe care le explicitează, în 2 ipostaze distincte:

a) juxtapusă (mai rar);

b) „legată” (frecvent).

Propozițiile apozitive au aspectul unor propoziții principale, construite în mod obișnuit cu indicativul:

A apărut de undeva un stol de rîndunele: zbură în evantai spre apus.

Au adus hainele: sînt destul de bine lucrate.

Propozițiile apozitive „legate” au aspectul unor subordonate introduse prin conjuncții subordonatoare (*că, să, ca...să*), prin pronume relative (*ce, care, cine, ceea ce, cel ce*), prin adverbe relative (*unde, cum, când, cât*). Ele sînt izolate și acoperă toate tipurile fundamentale de subordonate cunoscute în gramatica limbii române (subiective, predicative, atributive, completive directe, completive indirecte, completive circumstanțiale).

*Vine singur Ion: **cel ce** are șanse mai mari.*

Mi-a destăinuit un fapt: că examenul se amîină (propoziția apozitivă acoperă o subordonată atributivă).

Rămîne totuși aici: unde se simte ca acasă (acoperă o subordonată circumstanțială de loc).

*Nu-i pasă de asta, **adică** de ce vorbeau.*

*Ne întîlnim **mîine**, anume cînd se dă pauza de prînz* (propoziția apozitivă acoperă o subordonată temporală).

Ținînd cont de echivalența de conținut logico-semantic dintre subordonate și apozitive, putem vorbi de propoziții apozitive *de tip subiectiv* (cele care seamănă sau sînt echivalente logico-semantice cu subiectivele), *de tip predicativ* (care se aseamănă sau sînt echivalent logico-semantic cu predicativele), *de tip atributiv* (care se aseamănă cu atributivele), *de tip completiv* (care se aseamănă sau sînt echivalente logico-semantice cu complemente directe, indirecte, de agent, circumstanțiale). Această asemănare ar putea constitui un criteriu de clasificare a propozițiilor apozitive în limba română.

4. CLASIFICAREA PROPOZIȚIILOR APOZITIVE

Propoziția apozitivă se poate clasifica după 2 criterii:

- a) după echivalența de conținut logico-semantic și asemănarea lor cu subordonatele (în virtutea căruia distingem tipurile amintite mai sus: tipul subiectiv, predicativ, atributiv, completiv și predicativ suplimentar de apozitivă);
- b) după gradul de individualizare a obiectului denumit de substantivul sau

indicat de conținutul pronumelui, sau al numeralului, pe care acesta îl reia și-l precizează: apozitive de identificare; apozitive de calificare.

Apozitivele de identificare identifică, definesc, individualizează prin note distincte obiectul, arătând care este:

A venit prietenul meu: cel ce mi-a trimis telegrama.

Problema este aceasta: (anume) că nu avem bani.

Au fost făcute de unii: de cei ce cunoșteau terenul.

Apozitivele de calificare califică obiectul, arată una din caracteristicile sale (comună și altor obiecte sau distinctă de acestea) ce fel de obiect este sau în ce clasă este încadrat.

Te văd mereu îngândurat: cum nu este felul tău.

Ei se potrivesc unul cu altul: amîndoi sînt harnici.

Este un băiat stăruitor, ceea ce stîrnește prețuirea unanimă.

5. TOPICA

Propoziția apozitivă stă numai după propoziția de referință. În mod excepțional poate fi plasată și înaintea ei, izolată de aceasta.

M-a primit ieri și, ceea ce nu e în obișnuința lui, mi-a vorbit urît.

6. PUNCTUAȚIA

Propoziția apozitivă se desparte de propoziția la care se referă prin virgulă, două puncte, linie de pauză, paranteze. Ea este deci o propoziție izolată.

7. CONTRAGEREA

Propoziția apozitivă se poate transforma, prin contragere, în echivalentul ei sintactic din planul propoziției – apozitia.

Am un singur gînd: să merg pînă la ei.

Am un singur gînd: drumul pînă la ei.

I-am văzut pe cei doi: erau într-adevăr frumoși.

I-am văzut pe cei doi: frumoși.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 619-631.

V. Hodiș, *Apoziția și propoziția apozitivă*, București, Editura Științifică, 1990.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 510-519.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1521-1530.

S. Rogobete, *Observații asupra raportului apozitiv // LR, XVIII, 1969, nr. 5, p. 443-451.*

L. Bercea, *Contribuții la cunoașterea raportului apozitiv // LR, XXI, 1972, nr. 5, p. 449-454.*

M. Mitran, *Despre apoziție și raportul apozitiv // LR, XII, 1963, nr. 1, p. 36-45.*

V. Hodiș, *Semantic-sintactic: interferențe // CL, XXXIV, nr. 1, 1980, p. 23-33.*

VII. PROPOZIȚIA PREDICATIVĂ

1. DEFINIȚIE. TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE PREDICATIVEI

Predicative sînt considerate propozițiile care servesc drept nume predicativ pe lîngă verbul copulativ *a fi* sau un verb semicopulativ din propoziția regentă.

Ca și subiectiva, propoziția predicativă nu este o subordonată veritabilă din următoarele considerente:

- a) ea nu se subordonează propoziției regente, deci nu e o subordonată propriu-zisă;
- b) regenta fără predicativă se dovedește a fi insuficientă semantic, neputînd funcționa de sine stătător;
- c) predicativa se află în raport de inerență față de regentă, pentru că ea, în principiu, nu este altceva decît un nume predicativ.

De exemplu: *Bărbatul meu îi cum e pîinea cea caldă* (I. Creangă)

Propoziția *cum e pîinea cea caldă* nu e altceva decît un calificativ al subiectului *bărbatul* din propoziția regentă (*cum e pîinea cea caldă* = bun).

Propozițiile predicative răspund la întrebările *cum este? cum îi? ce este?* subiectul.

Propoziția predicativă are în frază un rol identic cu acela pe care-l are partea componentă a predicatului nominal – numele predicativ. Valoarea ei este dictată, ca și la numele predicativ, de natura relației sale speciale cu termenul – subiect (substantiv, numeral, pronume, verb la infinitiv, gerunziu și supin) din propoziția regentă, prin intermediul verbului copulativ, și de conținutul semantic al întregii subordonate.

Corespondența dintre propoziția predicativă și numele predicativ se reflectă nu numai în conținut (ideea de nume predicativ) și în denumirile lor asemănătoare²⁶, ci și în trimiterea la subiectul din regentă prin intermediul aceluiași

²⁶D. Irimia [GLR, 379] și E. Teodorescu [*Curs de sintaxă a limbii române*, 282] numesc propoziția predicativă *propoziția – nume predicativ*.

verb copulativ, în folosirea aceleiași topici și punctuații, în absența elementelor determinate și a elementelor corelative.

Propoziția predicativă nu răspunde la întrebări, întocmai ca numele predicativ, ea reprezentând numai o parte a predicatului nominal. Propoziția predicativă se recunoaște după conținut și locul ocupat de ea imediat după verbul copulativ din regentă:

Problema este / că nu poate veni. Ea va deveni / ce își dorește etc.

Între numele predicativ și propoziția predicativă există o distincție care ține de importanța celor două unități cu funcții sintactice: numele predicativ este o componentă a unei funcții principale, predicatul, pe când propoziția predicativă aparține categoriei propozițiilor secundare.

Unii lingviști consideră că între predicativă și regentă se stabilește un raport de inerență²⁷, alții însă stabilind între ele un raport de subordonare²⁸. Subordonarea predicativei este motivată numai din punct de vedere formal, fiind pusă în lumină de jonctivele ce introduc predicativa în frază.

2. REGENTUL PROPOZIȚIEI PREDICATIVE

În gramaticile tradiționale, regent al propoziției predicative este considerat verbul copulativ sau semicopulativ. În acest sens, una din probleme ar fi stabilirea inventarului verbelor copulative. Delimitarea propriu-zisă a verbelor copulative

²⁷Predicativele „n-ar trebui să fie încadrate în categoria subordonatelor, ci ar trebui să constituie o categorie aparte care să fie numită propoziții inerente” [Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și regentele acestora* // LL, 15, 1967, p. 177]; „predicativa, pe de o parte, nu se subordonează regentei, iar, pe de altă parte, se dovedește a fi insuficientă semantic și nu poate funcționa fără regentă. Astfel stînd lucrurile, ar trebui să dăm dreptate lingviștilor care consideră predicativele în raport de inerență cu regenta” [Ciobanu, 133]; subiectivele și predicativele formează o categorie aparte, aflîndu-se cu “regenta” într-un raport care nu e nici de coordonare, nici de subordonare, ci de predicatie [Stati, p. 264]; „subiectivele și predicativele nu determină nici un cuvînt din propoziție..., nu au o propoziție regentă ... și de aceea sînt greșit numite subordonate, pentru că ele nu se subordonează, nu au cui se subordona... Raportul dintre subiective sau predicative și așa-zisa “regentă” este altul decît raportul de subordonare, este un raport mai strîns, o implicație” [Drașoveanu, 1966: 50-51].

²⁸În favoarea ideii că predicativele sînt subordonate, unii lingviști au invocat și posibilitatea că, uneori, predicativele conțin ideea de scop, cauză, mod etc. A se vedea: R. Popescu, *Contribuții la studiul propoziției predicative în limba română* // AUT, VIII, 1970, 242-246.

presupune mai întâi, stabilirea prealabilă a unor trăsături specifice ale acestora. Astfel, trebuie să menționăm că verbele copulative sînt cele care guvernează două nume în nominativ [Guțu Romalo, 307]; al doilea nume care intră în relație cu verbul copulativ este neomisibil [Pană Dindelegan, 135]; verbele copulative sînt intransitive [Neamțu, 157]. Așadar, părerile lingviștilor în ceea ce privește verbele copulative – regenți ai subordonatelor diferă de la o lucrare la alta. Unii lingviști reduc categoria verbelor copulative la *a fi*, *a ajunge*, *a deveni*, *a se face*, *a ieși* [Găitănanu, 12], alții completează clasa lor cu *a se naște*, *a se chema*, *a se numi*, *a se crede*, *a se simți* [Jordan, Robu, 452; Diaconescu, 261].

În această ordine de idei, Gh. Constantinescu-Dobridor consideră că „subordonata predicativă nu are elemente determinate în propoziția regentă ca celelalte subordonate, ea trimite prin conținutul ei, la subiectul propoziției regente, *prin mijlocirea verbelor copulative din această propoziție*, folosite la un mod personal...” [Dobridor, SLR, 370].

Selecția elementelor de relație se face, pe de o parte, în raport cu semnificația fiecărui copulativ, iar, pe de altă parte, în raport cu conținutul predicativei. Evantaiul cel mai larg și mai variat al relației de determinare predicativă îl prezintă verbul copulativ *a fi*, în cazul căruia structurarea propoziției predicative este condiționată și de trăsăturile semantice ale numelui cu funcție de subiect (*Datoria noastră este să învățăm*; *Convingerea lui este că va reuși*; *El este cine este*; *Problema este cum va veni* etc.).

Celelalte verbe copulative, datorită restricțiilor de ordin semantic²⁹ pe care le impun, selectează doar o parte din inventarul de elemente de relație, cele care se adecvează conținutului determinării predicative. Astfel, verbul *a rămîne* acceptă predicative marcate prin *ce*, *cît*, *cum*; verbul *a însemna* acceptă predicative marcate prin *că*, *să*; iar *a se face*, *a ajunge*, *a deveni* acceptă predicative marcate prin *ce*, *cît*, *cum*, *ceea ce*. *Din partea tatei puteam să rămîn / cum era mai bine* (I.

²⁹Pentru o clasificare mai amplă a verbelor copulative, a se vedea: *Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 280-283.

Creangă); *Dacă vrea să mă pedepsească înseamnă / că nu era indiferent* (C. Petrescu).

Calitatea copulativă a unui verb este pusă în valoare de prezența numelui predicativ sau a unei propoziții predicative (*El este profesor / El este ce ești și tu*). În această ordine de idei, unii lingviști susțin că „clasa verbelor copulative este, sub aspect semantic, sintactic și ca uz stilistic, destul de eterogenă, singurul element comun constituindu-l caracteristica de a cere poziția sintactico-semantică de nume predicativ...” [G.A., vol. II 2005: 280].

3. ELEMENTE INTRODUCTIVE

Propoziția predicativă poate fi introdusă în frază prin următoarele categorii de mijloace:

a) prin conjuncții subordonatoare: *că, să, dacă, de*.

Problema este / să-i ajutăm pe părinți.

Problema³⁰ este / dacă vine degrabă.

Problema este / de vine degrabă.

Problema este / că nu știi adevărul.

Propoziția predicativă introdusă prin conjuncțiile subordonatoare *că, să* și *de* corespunde unui nume predicativ exprimat prin verb la infinitiv: *Problema este / de vine degrabă* (venirea) sau a unui pronume: *Părerea mea este / că ai procedat corect* (aceasta).

b) prin locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *ca și cum, ca și când, de parcă, după cum*.

Aceasta este / ca și când (ca și cum, de parcă) ai visa.

Norocul este / după cum și-l face omul.

Subordonata predicativă introdusă prin locuțiuni conjuncționale subordona-

³⁰Cînd subordonata predicativă depinde de o propoziție regentă, al cărei subiect este exprimat printr-un substantiv ce solicită o informație (*întrebarea, problema, chestiunea*), și este introdusă prin conjuncția subordonatoare *dacă* (*Întrebarea este / dacă vom reuși; Chestiunea este / dacă ne vom întîlni* etc.) sau prin pronume și adjective pronominale interogative (*Întrebarea e / cine bate la ușă; Problema e / ce mîncăm azi*), ea, predicativa, este o propoziție interogativă indirectă.

toare corespunde unui nume predicativ exprimat prin substantiv în acuzativ cu prepoziția *ca* sau *după*.

Aceasta este / ca și când ai visa (ca visul)

Norocul este / după cum și-l face omul (după om).

c) prin pronume relative sau adjective pronominale relative: *cine, care, ce*.

Problema e / cine va pleca acasă.

Problema e / care va pleca acasă.

Problema e / ce vei spune

A ajuns / ce a dorit.

d) adverbe relative: *cum, precum, oricum, parcă*

A rămas / cum îl știam și anul trecut.

A rămas / precum³¹ îl știam.

4. CLASIFICAREA PROPOZIȚIEI PREDICATIVE

Propozițiile predicative se clasifică după conținutul pe care-l exprimă în raport cu subiectul regentei, în două categorii: predicative de calificare și predicative de identificare [Diaconescu, 261; Constantinescu-Dobridor, 375]³². Reieșind din natura jonctivelor ce introduc predicativa în frază???

4.1. Predicativele de calificare atribuie subiectului din regentă o notă sau o însușire, o calitate, o calificare propriu-zisă. Ele stau, de obicei, după următoarele

³¹Pronumele și adverbele relative care introduc propoziția predicativă în frază îndeplinesc anumite funcții sintactice:

	<i>cine pleacă</i> (subiect)
	<i>a cui e fata</i> (nume predicativ)
	<i>cui să spunem adevărul</i> (compl.ind.)
Întrebarea este	<i>pentru cine votezi</i> (compl.id.)
	<i>pe cine vei propune</i> (compl. direct)
	<i>cum rezolvăm</i> (compl. circ. de mod)
	<i>unde așteptăm</i> (compl. circ. de loc)
	<i>când ne vedem</i> (compl. circ. de timp)

³²În dependență de lipsa sau prezența cuvântului corelativ, unii lingviști clasifică predicativele în: a) propriu-zise (fără corelativ) și b) determinative (cu corelativ): *Florile îs / cum dorește mama* și *Florile îs așa / cum dorește mama*. În ultimul exemplu, credem că avem de-a face cu o limită între subordonata circumstanțială de mod și subordonata predicativă, pentru că dacă adăugăm regentei adverbul de mod *așa*, cu funcție corelativă și de nume predicativ, subordonata devine modală [Constantinescu-Dobridor, 375; Ciobanu, 133]; c) predicative conjuncționale și relative [GA, 2005, 277-279].

copulative: *a rămîne, a părea, a deveni, a ajunge, a se face, a se preface* și mai rar după verbul copulativ *a fi*:

Casa a rămas / cum a fost (= bună, frumoasă)

Ei ajung / ce-și doresc (= medici)

El este / ce vrei (= bun) / *și / ce nu vrei* (= rău).

4.2. Predicativele de identificare atribuie subiectului din regentă o noțiune singulară, a cărei sferă se suprapune sferei acestui subiect. Ele stau, de obicei, după următoarele verbe copulative: *a fi, a însemna, a constitui, a reprezenta, a întruchipa*.

Adevărul e / că nu-și pregătește temele.

Întrebarea e / cu cine vorbim.

Eu aș vrea să mă fac / ce-ai fost tu.

Plecările ei constituie pentru el / ceea ce constituie absențele lui pentru ea.

Reieșind din natura jonctivelor ce introduc predicativa în frază, deosebim:

4.3. Predicativele conjuncționale sînt condiționate, pe de o parte, de tipul de subiect, iar, pe de altă parte de tipul de copulativ. Cît privește subiectul, el trebuie să fie un nume abstract:

Ideea este / să obținem totul,

Întelepciunea naturii e / că a sădit în sufletul omului nemulțumirea.

În ce privește copulativul, propoziția predicativă conjuncțională este selectată de regenții copulativi *a fi* și *a însemna*.

Bucuria este / că te întâlnește.

Aceasta înseamnă că te iubește.

Un caz special de predicativă conjuncțională îl constituie **predicativele comparative** care se introduc în frază cu ajutorul conectorilor *ca și cum, ca și cînd, de parcă*. În această situație comparația ce se conține în subordonată este ireală.

A lăsa fiului tău o moștenire e / ca și cum l-ai ținea pe umeri... (N. Iorga).

Eram / ca și cînd aș fi vrut să devorez pe cineva.

Privea doar în jos /, era / de parcă ochii ei ar fi fost numai gene (M. Cărtărescu).

4.4. Predicativele relative sînt introduse în frază cu ajutorul pronumelor și adverbilor relative. Predicativele relative se clasifică în relative interogative.

Relativele interogative sînt condiționate de prezența unui substantiv abstract în funcție de subiect.

Întrebările noastre sînt cine și cum va pleca.

Curiozitatea mea este pentru cine se pregătește mama și ce pregătește.

Relativele neinterogative îndeplinesc în frază funcția de nume predicativ, exprimînd o valoare de identificare, calificare sau categorizare.

Ea va deveni / cine dorim noi.

Viața este / cum este: nici bună, nici rea.

Nu e deprins de a fi / ce a ajuns.

5. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA PROPOZIȚIEI PREDICATIVE

Propoziția predicativă stă după propoziția regentă:

Problema e / dacă va veni.

Aceasta înseamnă / că n-ai obraz.

Propoziția predicativă poate sta și înaintea regentei (atunci cînd are ca element corelativ un adverb):

Profesorul este / cum îl știi.

Cum îl știi / este profesorul.

Problema este / cînd urcăm pe munte.

Cînd urcăm pe munte / este problema.

Propoziția predicativă nu se desparte prin virgulă de regentul ei, indiferent de topică, întocmai ca numele predicativ de verbul copulativ:

Întrebarea este/ dacă el dorește acest lucru.

El este / cum mi l-am imaginat.

Ce facem / este problema

Unde mergem / este întrebarea.

6. CONTRAGEREA

Propoziția predicativă se poate reduce, prin contragere, la echivalentul ei sintactic – numele predicativ.

El este / cum îl știi.

El este neschimbat.

Ei vor ajunge / ce și-au dorit.

Ei vor ajunge medici.

El este / cum mi l-am imaginat.

El este înțelept.

Aceasta înseamnă / că n-ai rușine.

Aceasta înseamnă obrăznicie.

7. SUBSTITUTUL DE PROPOZIȚIE PREDICATIVĂ

Substitutul de propoziție predicativă – care are o frecvență foarte redusă – este echivalentul semantic de la nivelul frazei al unei propoziții predicative, aceasta din urmă fiind corespondentul semantic al numelui predicativ de la nivelul propoziției. Din acest punct de vedere, substitutul de propoziție predicativă este echivalentul indirect al numelui predicativ din propoziție. Astfel, propoziția *Întrebarea este aceasta*, propoziția cu nume predicativ prin analiză transformațională poate deveni *Întrebarea este / că nu plecăm* (frază cu propoziție predicativă) poziție predicativă care substitut ar putea fi înlocuit cu *că nu plecăm*).

E cazul să precizăm că substitutul de propoziție predicativă se concretizează în câteva adverbe de afirmație și de negație de tipul *da, ba, ba da, nici într-un caz*. etc.

7. UNELE CONCLUZII

În baza celor analizate mai sus, conchidem:

Propoziția predicativă este propoziția care îndeplinește funcția de nume predicativ pe lângă un verb copulativ din propoziția regentă.

Propoziția predicativă nu are regent (element determinat), ci trimite prin conținutul ei la subiectul propoziției regente.

Propoziția predicativă apare pe lângă verbul *a fi, a ajunge, a se face, a deveni* etc.

Propoziția predicativă califică subiectul regentei, funcționând drept nume predicativ desfășurat pe lângă un verb de relație.

Propoziția predicativă se clasifică în:

- a) de calificare;
- b) de identificare;
- c) conjuncțională;
- d) relativă.

Propoziția predicativă, de obicei, e plasată după propoziția regentă.

Propoziția predicativă nu necesită a fi despărțită prin virgulă de regentă.

Substitutul de propoziție predicativă este echivalentul semantic al propoziției predicative la nivelul frazei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

P. Diaconescu, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal* // SG, vol. II, 1957, p. 105-120.

L. Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 261.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1325-1327.

Șt. Găitănanu, *Propoziția subordonată predicativă* // LLR, nr. 3, 1999, p. 12-15.

Gramatica limbii române. Enunțul . vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 276-281.

V. Guțu Romalo, *În problema clasificării verbelor (încercare de clasificare sintagmatică)* // Elemente de lingvistică generală, 1967, p. 307.

Gh. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1989, p. 157.

- I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura didactică și pedagogică, 1978, p. 452.
- Gramatica limbii române. Enunțul*. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 277-279.
- D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, ed. a II-a, București, 1966.
- D. Drașoveanu, *Despre natura raportului dintre subiect și predicat // CL*, anul III, 1958, p. 175-183.
- V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București, Editura Coresi, 1994, p. 108-111.
- A. Ciobanu, *Sintaxa practică*, Chișinău, Lumina, 1991, p. 133-134.
- S. Stati, *Elementul regent în relația de subordonare // SCL*, tomul VIII, nr. 3, 1957, p. 264.
- Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 369-377.
- D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 379.
- M. Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă. Ediția a doua revizuită și îmbunătățită*, București, Editura Recif, 1995, p. 61-65.
- C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1325-1329.
- R. Nagy, *Sintaxa limbii române actuale. Unități, raporturi și funcții*, Iași, Institutul European, 2005, p. 195-197.
- E. Teodorescu, *Curs de sintaxă a limbii române*, Iași, 1974.

VIII. COMPLEMENTUL. COMPLEMENTUL DIRECT

1. COMPLEMENTUL. NOȚIUNI GENERALE.

CRITERII DE CLASIFICARE

Complementul e o parte secundară de propoziție care determină un verb predicativ sau nepredicativ, o locuțiune verbală, un adverb, o interjecție cu funcție de predicat, iar uneori chiar și un substantiv.

(*El dădu bici **cailor**; Am **un coș** plin cu fructe; Merge **paralel** cu drumul; Hai **mai repede**; Iată **cartea**; Ea este **vînzătoare** în cartier)*

Complementul se clasifică în funcție de trei criterii fundamentale:

1) **după conținut**, după ceea ce exprimă fiecare complement în raport cu termenul determinat: complemente necircumstanțiale și complemente circumstanțiale.

Sînt necircumstanțiale complementele care nu exprimă circumstanțe, împrejurări, ci fac referire la acțiuni, însușiri, caracteristici. Din această categorie fac parte: complementul direct, complementul indirect și complementul de agent.

Circumstanțiale sînt complementele, care exprimă circumstanțe, împrejurări. Deosebim circumstanțiale de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, de condiție, de concesie, de asociere, de relație, de opoziție, de cumul, de excepție, de instrument.

2) **după structura expresiei** sale deosebim: a) complement simplu, b) complement complex, c) complement multiplu, d) complement dezvoltat.

Complementul simplu e alcătuit numai dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient, însoțită sau nu de prepoziție: *citesc **o carte**, o văd **pe Maria**, scriu **mamei*** etc.

Complementul complex este alcătuit dintr-o parte de vorbire cu sens lexical suficient, precedată de un adverb de precizare, de întărire, de restricție, de exclusivitate sau de aproximație: *Pleacă **tocmai joi**; L-a pus **chiar aici**; A urcat **aproape în vîrf*** etc.

Complementul multiplu e alcătuit din două sau mai multe părți de vorbire cu sens lexical suficient, aflate în raport de coordonare: *A adus cărți, caiete și reviste; Mă gândeam la tine și la copii.*

Complementul dezvoltat e alcătuit din mai multe cuvinte.

A sunat acum două ore.

De azi înainte nu mai întârzie.

De mâine în trei luni va fi ziua mamei.

3) după numărul expresiilor sale deosebite:

- complement cu expresie unică (fie simplă, fie complexă, fie multiplă, fie dezvoltată (vezi exemplele de mai sus);

- complement cu două expresii (diferite): **O expresie de bază** exprimată prin substantiv, pronume sau numeral în cazul Ac. sau D., și o **expresie accesorie**, reprezentată prin pronume personal sau reflexiv de pers. III, singular sau plural, care anticipează sau reia conținutul expresiei de bază.

Pe aceasta n-o văd.

Le-am trimis celor doi.

2. COMPLEMENTUL DIRECT. DEFINIȚIE

CARACTERISTICI

Partea de propoziție ce determină, de regulă, un verb tranzitiv și arată obiectul asupra căruia se răsfrânge nemijlocit o acțiune (sau care este rezultatul unei acțiuni) se numește complement direct. Complementul direct răspunde la întrebările *pe cine? ce?*

Caracteristicile gramaticale care deosebesc complementul direct de alte poziții sintactice sînt:

a) realizarea printr-o formă neaccentuată (clitică) de pronume personal în acuzativ: *Mănînc fructe* → *Le mănînc*, *Ascult elevul* → *Îl ascult*, *Întreb pe elev* → *Îl întreb* etc.

b) dubla exprimare, prin clitic (care reia sau anticipă nominalul) și printr-o formă pronominală personală prepozițională accentuată sau prin forma substantivală / pronominală de pronume nepersonal cu prepoziție: *Te văd pe tine, Pe el îl strig, O văd pe Maria (pe profesoară).*

c) ocurența în structuri pasivizabile, cu schimbarea calității de complement direct în subiect: *Profesorul a scris o carte → Cartea a fost scrisă de profesor.*

Caracteristicile semantice ale complementului direct sînt:

a) complementului direct i se atribuie anumite roluri tematice: de tip agentiv, iar rolul prototipic fiind Pacientul (*Deschide ușa. Citesc o carte. Aranjează cărțile*).

b) complementului direct i se atribuie și rolul tematic de Beneficiar (*Maria ajută pe cineva / pe copil*), de Experimentator (*Mă ustură ochii*), de Țintă (*El ne ajunge din urmă*), de Locativ (*Copiii colindă satele*) etc.

Caracteristicile în plan comunicativ-pragmatic se reliefează prin capacitatea complementului direct de a face parte dintre *complimentările obligatorii ale verbului prototipic* și de a aparține părții tematice a enunțului, atribuind o informație nouă. În funcție de intențiile de comunicare, locutorul poate plasa complementul direct în poziție preverbală.

3. REGENTUL COMPLEMENTULUI DIRECT

Complementul direct este regentat, de cele mai dese ori, de un verb tranzitiv la diateza activă. Aceste verbe sînt de două categorii:

a) verbe care cer compliniri: *a vrea, a spune, a zări, a declara, a anunța, a permite, a obține, a ridica, a repeta, a chema.*

Gerul biruia flăcările fierbinți ale focului (L. Rebreanu)

Îl întrebară adevărul despre el (M. Preda)

b) verbe care pot funcționa cu și fără compliniri: *a vedea, a auzi, a cînta, a mîncea, a bea, a coase, a găti, a vorbi, a picta* etc.

De exemplu: *Radu bea Pepsi, mănîncă friptură și fumează țigări Kent.*

Radu bea, fumează și mănîncă mult.

Mama coase o rochie.

Mama coase (mama e croitoreasă)

După cum observăm, omiterea complementului direct regentat de verbele în discuție implică schimbarea de sens a acestora, transformând modelul trimembru într-un alt model, bimembru.³³

Astfel, complementul direct este un membru constituent obligatoriu pentru plenitudinea conținutului propoziției din care face parte³⁴.

În calitate de regent al complementului direct mai poate apărea:

- un verb intransitiv:

El dormea pînă tîrziu somn adînc.

El și-a trăit traiul și și-a mîncat mălaiul (Folclor)

- o interjecție (cu valoare predicativă):

Și nici una nici două, haț! Pe ied de gît (I. Creangă).

Moș Nistor... harști! de aici un măr, harști! de colo o prună și tiva înapoi (V. Roșca)

4. MĂRCILE COMPLEMENTULUI DIRECT

4.1. O marcă a complementului direct este prepoziția *pe*³⁵. Construcția cu *pe* a complementului direct s-a bucurat de o atenție deosebită, în lingvistica românească. În studiile recente, lingviștii insistă asupra asocierii caracteristicilor *personal* și *determinat* ale obiectului în utilizarea construcțiilor prepoziționale.

³³E vorba de fenomenul intransitivării implicat de anumite mutații semantice care duc la trecerea verbelor din clasa verbelor de acțiune în cea a verbelor de stare. A se vedea, în acest sens: E. Constantinovici, *Recategorizarea sintagmatică a verbelor în limba română* // RLȘL, 1993, nr. 4, p. 44.

³⁴Unele verbe se pot construi cu două complemente directe: unul al persoanei și altul al obiectului (lucrului). De exemplu: *El te-a învățat a vorbi cu atîta dîrzenie ?* (C. Negruzzi) .

Modelul acesta ne amintește de construcția latină *accusativus duplex* (*Magister discipulos litteras docet / Profesorul îi învață pe elevi literatura*).

³⁵Complementul direct exprimat printr-un substantiv comun oarecare la plural sau printr-un substantiv material la singular poate fie precedat și de prepoziția *la*, în contexte de tipul *a băut la apă pînă s-a răcorit* (I. Creangă) [GA, vol. II, 1963, p. 156].

După părerea noastră, însă, în situații de acest fel *la* care indică o cantitate nehotărîită, nu mai este o prepoziție, ci a devenit, prin conversiune, un adjectiv cantitativ ce îndeplinește pe lîngă substantivul pe care îl precede funcția sintactică de atribut, astfel încît substantivul precedat de *la* se află la cazul acuzativ fără prepoziție.

E vorba de situațiile când prin mijlocirea prepoziției *pe* se deosebește obiectul acțiunii de agentul ei, când atât primul cât și cel de al doilea sînt exprimate prin nume proprii (de persoană) antroponime, sau prin substantive ce numesc persoane, în anumite condiții, prin pronume (*Ion îl vede pe Vasile, Profesorul îl ascultă pe elev* etc.). Proteza pronumelui aton care este suficientă în unele situații pentru a deosebi diferitele funcții a două nume în rol de actanți ai verbului (*Caietul acesta l-a cumpărat Vasile; Cartea a luat-o Maria*) se dovedește a fi insuficientă când subiectul și obiectul sînt antroponime, de același gen și număr. Astfel, nu sînt reperabile în limba română enunțuri de tipul *Gheorghe îl vede Ion. Mirela o cuprinde Anna*.

Prepoziția *pe*, ca indice al obiectului pentru a-l deosebi pe acesta de agent / subiect, se extinde și asupra altor situații, când agentul și obiectul sînt nume care numesc persoane după profesii, relații familiale, loc în societate, precum și atunci când obiectul este notat printr-un pronume (Cf.: *Pe profesor l-au felicitat elevii. Pe tine te-au criticat la adunare colegii*).

4.2. D. Irimia susține că „**topica** este modalitatea prin care se marchează identitatea funcțională a complementului direct realizat prin pronume nepersonal sau substantiv, când opoziția nominativ/acuzativ se neutralizează; complementul direct urmează verbul-predicat, în timp ce subiectul îl precede” [Irimia, 414].

4.3. **Dubla realizare** a funcțiilor sintactice distinge frecvent complementul direct de subiect sau de complementul indirect.

De exemplu: În fraza *De aceea le-am lăsat și eu pe fete să rîdă pînă li s-a duce gura la urechi* (I. Creangă), substantivul *fete* este anticipat de pronumele personal *le*, marcă a complementului direct.

5. EXPRIMAREA COMPLEMENTULUI DIRECT.

RESTRICȚII DE SELECTARE

Poziția sintactică de complement direct este susceptibilă de diferite realizări.

Ea poate fi exprimată prin:

a) substantiv în acuzativ:³⁶

*Moldova are și ea **analele** sale, scrise pe frunzele codrilor* (Al. Russo).

*Eu nu strivesc **corola** de minuni a lumii* (L. Blaga).

***Pe bădița** Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul* (I. Creangă).

*Domnul nostru-ar vrea să vază **pe** măritul **împărat*** (M. Eminescu)

b) pronume³⁷ (personale, posesive, negative, nehotărâte, demonstrative):

*O să nu-i prăpădească **pe ai noștri*** (L. Blaga)

*Lacul codrilor albaștri / Nuferi galbeni **îl** încarcă* (M. Eminescu)

*Nu văd **pe nimeni**. Notez **pe fiecare**.*

*Aștept **pe cineva**. **Pe acela** nu l-am mai văzut.*

c) numerale:

*Sbierea îi vînduse **pe cîteștrei** fie turcilor, fie polonilor* (V. Eftimiu)

*Îi mai sărută de cîteva ori **pe amîndoi*** (I. Creangă)

*Catrina îi crescuse cu trudă **pe cei trei*** (M. Preda)

***Pe primul** l-am felicitat. **Pe mulți /toți / puțini** i-am invitat la mine.*

Clasa de substituție complement direct cuprinde o mare varietate de realizări. Nu întotdeauna însă o anumită poziție complement direct este susceptibilă de a fi realizată prin oricare dintre componentele acestei clase de substituție. De multe ori intervin restricții care impun selectarea unei sau unor modalități de exprimare a poziției complement direct. Restricțiile pot fi

³⁶Poziția sintactică a complementului direct poate fi exprimată atît prin acuzativul neprepozițional, cît și prepozițional (pe).

³⁷În funcție de complement direct pot să apară și pronumele relative *care, ce* cu formă neprepozițională. Funcționarea lui *ce* neprepozițional e admisibilă (*am cumpărat cărțile, ce mi le-ai recomandat*), pe cînd utilizarea relativului *care* fără prepoziția *pe* nu este recomandabilă (*discuțăm cu colegul care l-au premiat* (corect: *pe care l-au premiat*)).

determinate de verbul regent sau se pot datora construcției în care se încadrează verbul regent.

Restricțiile privesc selectarea unor clase de substantive caracterizate prin prezența anumitor trăsături semantice: verbe ca *a adnota*, *a amenaja*, *a ara* acceptă numai compliniri caracterizate prin trăsătura „nonanimat” (*Adnotează un text*, dar nu și *Adnotează o pasăre*).

O altă categorie de verbe (*a căuta*, *a combate*, *a critica*) admite ca realizare a poziției sintactice de complement direct substantive caracterizate atât prin trăsătura animat (*caut un om*), cât și prin trăsătura „nonanimat” (*caut o casă*). În cazul verbelor care selectează substantive implicând trăsături „animat”, restricțiile pot avea în vedere prezența sau lipsa trăsăturii semantice „uman” în conținutul lexical al substantivului: dacă *a chinui*, *a răni*, *a ucide* acceptă orice substantiv având trăsătura „animat” (*A ucis un om*; *A ucis un lup*), verbele *a admonesta*, *a alfabetiza* selectează numai substantive caracterizate prin „uman” (*Alfabetizează pe copii*, dar nu și *Alfabetizează lupii*).

Cu verbele de tipul *a ruga*, *a permite*, *a obliga*, *a sfătui*, *a porunci* se construiește obiectul direct infinitival (*am hotărât a pleca*, *rog a mi se permite* etc.). Se obțin două modele infinitivale: *tautoproscopice* (când ambele verbe au același subiect: *făgăduiesc a veni*) și *eteroproscopice* (când verbele au subiecte diferite: *îți poruncesc a veni*).

6. DUBLA REALIZARE A COMPLEMENTULUI DIRECT.

RELUAREA ȘI ANTICIPAREA

Prin dubla exprimare a poziției sintactice de complement direct înțelegem realizarea aceleiași poziții sintactice în cazul unui enunț prin două cuvinte, două unități lexicale care au în vedere același referent [Guțu Romalo, 165].

Dintre cele două componente care reprezintă poziția sintactică complement direct în cadrul unui enunț, unul este obligatoriu (pronumele personal aton), iar cel de-al doilea poate fi substantiv, pronume etc.

În funcție de poziția față de verbul regent, dublarea complementului direct se realizează fie prin *reluare*³⁸, fie prin *anticipare*.

Astfel, reluarea complementului direct se realizează în trei ipostaze:

6.1. Reluare obligatorie

Dubla exprimare este obligatorie când cea de-a doua realizare a complementului direct este reprezentată prin:

- substantiv comun articular definit sau determinat de un adjectiv demonstrativ așezat înaintea verbului regent: *Solistul l-au ascultat cu atenție; Orașul l-au vizitat; Mîncarea au mîncat-o; Viața au trăit-o* etc.

- substantiv propriu precedînd verbul regent: *Chișinăul îl știu. Bălțiul îl cunosc* etc.

- un substantiv, comun sau propriu, sau un pronume, precedat de *pe* și plasat înaintea regentului:

Pe om l-au invitat în casă.

Pe Maria o cunosc.

Pe acesta l-am mai văzut.

Pe altul l-am ales.

- un pronume personal sau de politețe precedat de *pe*, indiferent de topică.

Te-au întrebat pe tine (Pe tine te-au întrebat)

L-au adus pe el. (Pe el l-au adus)

6.2. Reluare exclusivă

Dubla exprimare nu se admite când a doua realizare este exprimată prin:

- substantiv comun sau propriu (fără prepoziție), plasat după regent:
- substantiv comun nearticular, plasat înaintea verbului:

Pîine cere.

Copii educă.

Mîncare cumpără.

³⁸A se vedea, în acest sens: F. Asan, *Reluarea complementului în limba română*, SG, vol. III, p. 93-105; *Gramatica Academiei*, vol. II, 1966, p. 157.

- Pronumele negative *nimeni, nimic*, pronumele relative *cine, ce* (și compusele lor), pronumele nehotărîte *ceva, cineva*:

Pe nimeni nu aude / Nimic nu cunoaște / Nimic nu știe / Pe oricine primește/ Ceva am aflat / Pe cineva am văzut etc.

6.3. Reluare facultativă

Dubla exprimare este facultativă când a doua realizare a complementului direct este reprezentată prin:

- substantiv determinat nehotărît (fără prepoziția *pe*), plasat înaintea regentului:

O problemă (o) impune rezolvarea situației

O dificultate (o) constituie plecarea ei.

- substantiv sau pronume precedat de *pe* și plasat după verbul regent:

Îi ascultă pe părinți

Îl vede pe Dumitru.

Îl ascultă pe fiecare.

Plasat în urma verbului regent, complementul direct poate fi anticipat când cel ce formulează propoziția vrea să atragă atenția, să precizeze sau să insiste asupra obiectului acțiunii. Posibilitatea de anticipare a complementului direct se realizează, de asemenea, în trei ipostaze:

6.4. Anticipare obligatorie:

- dacă plasat în urma regentului, complementul direct este exprimat prin forma accentuată de acuzativ a pronumelui personal, prin pronume posesive sau demonstrative:

Întîi am văzut-o pe ea (E. Gîrleanu)

Ascultă-mă pe mine, domnule, păstrăvul nu e de mîncat de viu (C. Petrescu)

„... eu te sfătuiesc să n-o iei pe asta” (I. Creangă)

6.5. Anticipare facultativă

- dacă este exprimat prin substantiv (propriu sau comun) nume de persoană, cu sau fără articol, dar cu prepoziția *pe*:

Și cu toate astea o iubeam pe țărăncuța aceea nurlie, care, cu mînele suflecate, îmi gătise întîile jumări (Ciprian)

A trimis pe Ioniță Zbierea cel tînăr și pe Costăchel Turcea să urmărească oștimea... (M. Sadoveanu).

- dacă este exprimat prin pronume nehotărît:

Cinstește pe fiecare după vrednicia lui (I. Slavici).

Îl apreciază pe fiecare după munca depusă.

Aștepta pe altul.

Îl aștepta pe altul.

6.6. Anticipare exclusivă

- dacă, plasat după verb, complementul direct este exprimat prin substantiv articulat (enclitic sau proclitic) și nearticulat, construit fără prepoziția *pe*:

Astăzi n-o să mai cert nici o ființă, nici pietrele, nici oamenii... (L. Blaga)

S-a năpustit în târguri și sate prăvălind împrejurimi și descoperind case (M. Sadoveanu)

- dacă este exprimat prin pronumele *ceva*, *cineva*, *nimeni*, *nimic*:

Cînd îl întreb ceva cuconul Vichentie își pune ochelarii rotunzi (M. Sadoveanu)

Dar nu vedeam nimic, nici într-o parte (E. Gîrleanu)

7. COMPLEMENTUL DIRECT INTERN

Autorii Gramaticii Academiei susțin că „unele verbe, deși intransitive, pot primi un complement direct, din aceeași rădăcină cu verbul, de obicei, însoțit de un determinativ: *a trăi un trai fericit* [GA, vol. I, 1963].

În volumul al doilea al aceleiași gramatici se fac unele precizări: „În mod obișnuit numai acțiunea verbelor tranzitive trece direct asupra complementului direct... În unele cazuri, și verbele intransitive pot avea un complement direct exprimat printr-un cuvânt avînd aceeași rădăcină cu verbul respectiv sau numai un sens asemănător cu acesta. În aceste cazuri, complementul direct are lîngă el în mod obligatoriu un determinativ: *Ați luptat luptă deșartă* [GA, vol. II, 1963].

În articolul său *Complementul intern*, P. Creția precizează conținutul acestor structuri: „în sfera noțiunii de complement direct se pot distinge, pe de o parte complemente externe (*tai un copac*), complemente rezultative (*produc mărfuri*) și complemente interne (*cînt un cîntec frumos*), menționînd, de asemenea, că „prin analogie cu verbele tranzitive care au complement intern, unele verbe intransitive au putut fi și ele construite cu un astfel de complement, care exprimă în cazul acesta conținutul acțiunii verbului intransitiv: *Să trăiesc traiul cu drag; Un vis am mai visat* etc. De asemenea, autorul insistă și asupra trăsăturilor specifice ale complementului intern:

a) substantivul care exprimă complementul intern este întotdeauna nearticulat;

b) substantivul e însoțit întotdeauna de un atribut care-l califică;

c) grupul substantiv nearticulat + atribut poate fi întotdeauna înlocuit cu un complement circumstanțial care se referă la verbul respectiv și este în aproape toate cazurile un circumstanțial de mod:

Vom trăi viață dulce [= bine, plăcut]

Am trăit trai rău [= rău] [Creția, 117].

În cele din urmă, unii lingviști au constatat că „complementul direct și complementul intern se constituie într-o singură funcție sintactică, pe care o numim convențional complement direct, cu precizarea că în cadrul acestei funcții realizăm o subcategorizare, în complement direct propriu-zis și complement direct intern” [Ciobanu 1996, 35].

Deci, complementul direct-intern, se exprimă prin acuzativul fără prepoziția *pe* al substantivelor comune articulate și nearticulate ce nu trimit la persoane, avînd

fie același radical cu verbul, fie un radical înrudit semantic cu verbul, fie un radical apropiat semantic de verb.

8. UNELE CONCLUZII

Complementele se clasifică după conținut în complemente necircumstanțiale și circumstanțiale.

Complementele necircumstanțiale sînt: complementul direct, complementul indirect și de agent.

Regentul complementului direct poate fi un verb tranzitiv sau intransitiv și o interjecție cu valoare predicativă.

Mărcile complementului direct sînt: prepoziția *pe*, topica și dubla lui realizare.

Complementul direct poate fi exprimat prin substantiv, pronume și numerale.

Complementul direct se exprimă dublu: prin pronume personale, forma accentuată și neaccentuată.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. G. Pană-Dindelegan, *Complementele necircumstanțiale (direct, indirect și de agent) și propozițiile corespunzătoare* // LLR, nr. 3, 2003, p. 3-6.
2. F. Asan, *Reluarea complementului în limba română* // SG, vol. III, 1961, p. 93-105.
3. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 189-195.
4. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1377-1384.
5. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 408-415.
6. A. Dîrul, *Schițe de gramatică funcțional-semantică a limbii române*, Chișinău, 2002, p. 177-178.
7. A. Ciobanu, *Sintaxa practică*, Chișinău, Lumina, 1991, p. 79-83.
8. A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 2001, p. 94-98.
9. V. Guțu-Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, p. 154-172.
10. V. Ciobanu, *Complementul intern – funcție sintactică de sine stătătoare?* // RLȘL, nr. 6, 1996, p. 34-36.
11. P. Creția, *Complementul intern* // SG, I, p. 116-117.
12. V. Ciobanu, „*Dublarea*” complementului direct și a celui indirect (în *sincronie și diacronie*) // RLȘL, nr. 6, 1998, p. 62-67.
13. D. D. Drașoveanu, *Tranzitiv / intransitiv și direct/indirect – două antinomii contextuale* // CL, nr. 1, 1992, p. 53-63.
14. N. Iacob, *Exprimarea complementului direct în limba română. Privire diacronică* // LȘL, nr. 4, 1995.
15. V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p. 210-219.

IX. SUBORDONATA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

Subordonata completivă directă este subordonata care îndeplinește funcția sintactică de complement direct pe lângă un verb tranzitiv, o locuțiune verbală tranzitivă sau o interjecție predicativă.

Am văzut că a primit o scrisoare.

Are de gând să vină în oșpeție.

Iată ce am găsit eu.

Altfel spus, subordonata completivă directă arată fie obiectul asupra căruia se exercită direct acțiunea unui verb tranzitiv a unei locuțiuni verbale tranzitive sau conținutul tranzitiv al unei interjecții predicative din propoziția regentă, fie rezultatul unei asemenea acțiuni.

Subordonata completivă directă îndeplinește în frază o funcție identică cu cea a unei părți secundare de propoziție (complementul direct), la care se poate reduce prin contragere. Valoarea ei este dictată de natura elementelor determinate din propoziția regentă, de relația cu acestea, de conținutul semantic al întregii propoziții subordonate.

Corespondența dintre subordonata completivă directă și complementul direct este aproape totală și ea se reflectă nu numai în conținut și în denumirile lor asemănătoare, cât și în folosirea acelorași întrebări, a acelorași elemente determinate, a aceluiași procedeu de anticipare și reluare, a aceleiași topici și punctuații, în absența elementelor corelative. De asemenea, ea se reflectă și în faptul că această subordonată e reprezentată tot atât de bine din punct de vedere cantitativ, în planul frazei, ca și complementul direct în planul propoziției.

Subordonata completivă directă are însă alte mijloace de introducere în frază decât complementul direct în propoziție. Subordonata completivă directă răspunde la aceleași întrebări la care răspunde și complementul direct (pe cine? ce?).

2. REGENTUL SUBORDONATEI COMPLETIVE DIRECTE

Subordonata completivă directă are ca elemente determinate, în propoziția regentă, următoarele părți de vorbire:

- un verb tranzitiv³⁹:

Nimeni nu știa / ce se întâmplase.

I-am spus / să vină cât mai repede.

- un verb dublu tranzitiv:

L-am rugat să mă ia și pe mine

I-a anunțat că nu mai sosește.

- un verb reflexiv tranzitiv:

Și-a zis / că nu mai poate aștepta.

Se întrebau ce să povestească celor veniți.

- o locuțiune verbală (cu sens tranzitiv):

Îl dădea de gol / pe cine mințea.

Am băgat de seamă / că drumul era străjuit de meri.

- o interjecție predicativă:

Poftim / ce ți-ai dorit.

Uite / ce zice ea.

Iată / cum stau lucrurile

³⁹Verbul tranzitiv poate fi la un mod personal sau la un mod nepersonal, ceea ce nu trebuie să-i lipsească este referința explicită sau implicită la persoana subiect.

Selecția elementelor de relație se face fie în funcție de verbul determinat, fie de modalitatea propoziției subordonate. Astfel, sînt verbe care acceptă expansiunea completivă numai prin anumiți relatori (de exemplu, verbele care exprimă aspectul, posibilitatea, dorința, în calitate de regent, acceptă o completivă directă introdusă prin conjuncția *să*, dacă complinirea se face printr-o acțiune: *îmi cere să-l aduc acasă* sau printr-un pronume relativ dacă complinirea se face printr-un obiect: *a continuat / ce-a început; dorește (ce-i place)*, alte verbe ca *a aduce, a bea, a cumpăra, a da* acceptă numai pronumele relative (de exemplu, *a adus / ce i-am cerut*) un alt grup că sau cu un relator pronominal sau adverbial (de exemplu, *am văzut / că plouă / cum plouă*), darn u acceptă expansiunea cu *să* [Diaconescu, 258].

3. ELEMENTE INTRODUCTIVE

Subordonata completivă directă poate fi introdusă în frază prin următoarele categorii de mijloace:

a) prin conjuncții subordonatoare: *că, să, ca...să, dacă* (mai rar).

Și dumneata vrei să spui / că nu-ți mai aduci aminte de moș Procor? (M. Sadoveanu).

Deodată simți / cum că pe marginea patului său șede cineva... (M. Eminescu).

Și Scoroambă povesti popii cum și-a luat măsurile (V. Voiculescu).

Îmi cere / să-l mai aștept câteva zile. I-a spus / ca să aibă grijă de el. Am hotărât cu toții / ca fiecare să facă câte ceva. Află / dacă se vor întoarce pînă mîine. Nu știe / de-i vis.

b) prin pronume și adjective pronominale relative propriu-zise sau relativ interogative (*cine, ce, care, cît, cel ce, ceea ce*):

El excludea / ceea ce s-a întîmplat mai tîrziu. Apreciez / pe cel ce spune adevărul. Eu singur n-am / cui spune nebunul meu amor (M. Eminescu). *El cunoaște / ce are de făcut. Uite / cîte necazuri îmi faci. El cunoaște / care este adevărul.*

c) prin adverbe relative propriu-zise sau relativ-interogative (*cînd, unde, cum*).

Știe / unde se găsește magazinul central. Știe / cum trebuie să se comporte un student. Știe / cînd trebuie să vină la lecții.

d) prin locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *cum că, precum că*:
Nu știa / cum că trebuie să plece urgent. Au aflat / cum că dușmanul era pe aproape. Aflase / precum că copilul ei nu e vinovat. Zicea supărat / precum că n-au mai dat nici astăzi pe la dînsul.

În continuare ne propunem să analizăm mai detaliat conectorii care poate intra în relație verbul tranzitiv al propoziției regente. Astfel, relația *verb tranzitiv* ← *că* se constituie prin transpunerea, din vorbirea directă, a propozițiilor enunțiative propriu-zise, optative și exclamative în vorbirea indirectă:

Plec, a zis el > El a zis / că pleacă. Aș pleca în concediu, a zis el > El a zis /că ar pleca în concediu.

Relația *verb tranzitiv ← să* reprezintă modelul de transpunere a propozițiilor imperative din vorbirea directă în cea indirectă: *Du-te acasă, a zis el > El a zis /să plec acasă. Lasă-mă în pace, m-a rugat el > El m-a rugat /să-l las în pace.*

Relația *verb tranzitiv ←dacă (de)* transpune din vorbirea directă în vorbirea indirectă propoziții interogative, formulate fără elemente interogative:

Vii mâine? M-a întrebat el > El m-a întrebat /dacă vin mâine.

Relația *verb tranzitiv ← cine / care / ce / cât / unde / când / cum/...* constituie modelul pe baza căruia se transpun, din vorbirea directă în vorbirea indirectă, propozițiile interogative, adică cele formulate cu ajutorul pronumelor, adjectivelor pronominale și al adverbilor interogative: *Cine a venit? A întrebat el? > El a întrebat /cine a venit. Când te-ai întors? M-a întrebat > M-a întrebat /când m-am întors.*

4. CLASIFICAREA SUBORDONATEI COMPLETIVE DIRECTE

După natura conectorului, completivele directe sînt *relative* sau *conjunționale*.

4.1. Completivele relative pot fi *propriu-zise* sau *interogative* [GLR, 383].

4.1.1. Completivele relative propriu-zise au un inventar bogat de conectori: pronume relativ sau adjectiv pronominal relativ, pronume nehotărît (compus cu relativele *care, cine, ce, cât*), relativul compus *ceea ce* și adverb relativ (*cînd, unde, cum, încotro*). De exemplu:

Nu înțeleg / ce a spus. Am văzut / pe care (elev) l-a ales. Cumpără / ceea ce dorește. Vinde / oricîte cărți vrea. Anunță /cînd / unde vine. Admiră / cum dansează.

Caracteristica acestui tipar de relative este folosirea conectorului fie la forma cerută de verbul din regentă (*Oprește pe oricine îi iese în cale*), uneori ocupînd și în subordonată poziția de complement direct (*Oprește pe oricine cunoaște*), fie la

forma cerută de poziția sintactică din subordonată: *Nu înțelege / cui i se adresează / a cui este această lucrare / de cine (de ce) se teme.*

4.1.2. Completivele relative interogative se caracterizează prin subordonarea față de un verb regent din sfera verbelor de informare (comunicare și primire de informații): *a cerceta, a ghici, a întreba, a povesti, a spune, a ști, a verifica.* Drept conectori păstrează toate mărcile interogativei parțiale (pronominale, adjectival-pronominale, adverbiale) care se folosesc și la relativele propriu-zise, neadmițându-se relativul compus *ceea ce* și pronumele nehotărâte. Forma relativului este determinată (exclusiv de restricțiile cazuale și prepoziționale rezultate din organizarea sintactică a subordonatei. De exemplu: *Maria întreabă / cine/ cu cine/ de ce / pentru ce a venit. Cercetează a cui este cartea / cui i-a dat lucrarea / despre care carte e vorba / cât (timp) a lipsit. Spune / de când, de unde, încotro a plecat. Nu șeit / întreabă ce să facă / cum (unde) să meargă.*

Regentul verbal are capacitatea de a se combina cu o propoziție relativă propriu-zisă, al cărei conector e caracterizat prin anumite trăsături semantice. Astfel, unele verbe selectează numai pronume relative inanimate (*Adnotează ce / ceea ce/ orice citește; Mănâncă ce/ orice vrea*), altele, numai pronume animate și personale (*Insultă pe oricine / oricare se află în sală; Supără pe oricine / câți îi iese(e) în cale*; există verbe care selectează pronume atît cu trăsătura [+Uman], cît și [- Uman] (*Vede / pe cine a venit /ce a făcut; Aude ce / pe cine îi convine*).

4.2. Propoziția completivă conjuncțională are un inventar bogat de conectori conjuncționali, unii fiind determinați de clasa de regenți, iar alții permițînd o alegere sintactic liberă, în funcție și de valorile semantice.

Conectorii pentru completivele directe sînt *că, să, dacă, de (= dacă), ca... să,* locuțiunile conjuncționale *cum că, precum că, cum de.*

Conectorul – tip *că* este marca unei propoziții descriptiv factuale. E selectat de predicate factive (*a afirma, a afla, a aprecia, a cunoaște, a spune, a ști, a zice*): *Spune / afirmă / că a plecat. Povestește / că nu l-a văzut,* cît și de predicate nonfactive (*a presupune, a considera, a crede*): *El crede / presupune / că Maria a plecat; Ea consideră / că are dreptate.*

Conectorul *să* este marca unei completive directe nonasertive, fiind selectat de predicate nonfactive cu sens modal exprimând posibilitatea, dorința, voința (*a accepta, a binevoi, a ezita, a merita, a permite*): *Acceptă / să plece. Merită / să participe.*

Conectorul *ca...să*, variantă contextuală a lui *să*, este selectat în condițiile în care elementele din subordonată cu diverse funcții sintactice apar în antepunere față de verbul din subordonată: *Am jurat / ca peste dînșii să trec falnic, fără păs* (M. Eminescu). *Aș fi dorit / ca oamenii din sat să mă întâlnească bucuroși.*

Conectorul *dacă* este semnul interogației totale transpuse în vorbire indirectă: *Nu spune / dacă vine; Verifică / dacă a rezolvat corect.*

Conectorul *de* are o utilizare limitată: apare în registrul popular ca sinonim al lui *dacă* semn al interogației totale. *Eu pe-un fir de lămâiță / Voi cerca / de mă iubești* (M. Eminescu)

5. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Ca determinativă obligatorie a verbului, topica sintactică (nemarcată) a completivei directe este de a fi plasată imediat după regentul său: *El întreabă / cine a scris scrisoarea; El spune / că a scris o carte.*

Trebuie să menționăm însă că nu întotdeauna subordonata completivă directă urmează imediat după verbul regent, ea fiind despărțită de regent de alte poziții sintactice: *Ofișerul a ordonat soldaților / să respecte programul; Mama le-a spus dragilor ei copii / să fie cuminți.*

Subordonata completivă postpusă nu se izolează.

Subordonatele completive directe introduse prin pronume și adverbe relativ-interogative pot preceda uneori propoziția regentă: *Unde se dusesse, nimeni nu știa; Când/cum/unde pleacă, nu mi-a spus.*

Subordonatele completive directe antepuse prepoziției regente se izolează.

6. RELUAREA ȘI ANTICIPAREA COMPLETIVEI DIRECTE

Posibilitatea reluării sau anticipării unei propoziții completive directe este mult mai redusă decît cea a părți de propoziție echivalentă.

Pentru producerea reluării trebuie să fie îndeplinite două condiții:

- a) completiva directă să fie antepusă regentei,
- b) subordonata să fie introdusă prin unul dintre pronumele: *care, cît, oricare, oricine, oricît*, precedate de prepoziția *pe*: ***Pe oricare îl vedea, îl invita la el. Pe cîți i-au găsit,***

i-au mînat spre curtea casei.

O propoziție completivă directă antepusă poate fi reluată și prin forma conjunctă a pronumelui de persoana a III-a, feminin, cu valoare neutră (o): *Că n-am făcut totul, o știu prea bine.*

Cînd propoziția completivă directă este postpusă și e introdusă prin aceleași jonctive ca și în cazul reluării, poate fi anticipată prin pronume conjunct. ***I-au trimis / pe cîți erau de față. Au trimis / pe cîți erau de față.***

7. DELIMITAREA COMPLETIVEI DIRECTE DE ALTE TIPURI DE SUBORDONATE

Subordonata completivă directă poate fi confundată cu propoziția subiectivă. Aspectul semantic și gramatical de impersonal al unui verb sau al unei expresii verbale constituie un indice de definire a propozițiilor subordonate subiective, în opoziție cu completivele directe, cu care, din anumite punct de vedere, se aseamănă: *El zice / că totul a mers foarte bine* (completivă directă) / *Se zice / că totul a mers foarte bine* (subiectivă). Opoziția verb regent personal / impersonal stă la baza distincției dintre subordonatele completive directe și propozițiile subordonate subiective⁴⁰.

⁴⁰Pentru a deosebi subiectiva de completiva directă, vom proceda în felul următor: 1) identificăm subiectul regentei. Dacă este prezent sau subînțeles și e determinat de un verb tranzitiv, subordonata e completivă directă; dacă nu e și nici nu poate fi subînțeles în regentă, subordonata e subiectivă; 2) substituim subordonata printr-un pronume sau un substantiv – nume de obiect inanimat și aflăm funcția sintactică a acestuia. Dacă acest cuvînt e subiect, la schimbarea numărului lui se va schimba și numărul verbului-predicat (*îi trece prin gînd aceasta, acest lucru; îi trec prin gînd acestea, aceste lucruri*), prin urmare și subordonata e subiectivă; dacă acest cuvînt e complement direct, la schimbarea numărului lui predicatul rămîne

De asemenea, trebuie evitată confuzia dintre subordonata completivă directă și subordonata atributivă atunci când ambele sînt introduse prin aceleași pronume relative. Când subordonata nu are elemente corelative, este completivă directă, iar când are, este atributivă. De exemplu: *L-am ales / pe care l-ai ales și tu* (subordonată completivă directă) *L-am ales pe acesta pe care l-ai ales și tu* (subordonată atributivă).

Subordonata completivă directă introdusă printr-o mulțime foarte variată de conjuncții și adverbe relativ-interogative specializate pentru circumstanțialele: *dacă, unde, cum, cît* etc. poate fi confundată cu subordonatele circumstanțiale. *Știi / cît mi-i de drag / și/ ce suflet are. Întîi să știm /unde vei fi dat. Cum se vor fi îmbinînd aceste două lucruri într-aceeași sclipire de judecată, / nu știm.*

Deși *cît* ne-ar putea duce la ideea unei modale de măsură, *unde*, la o circumstanță locală, *cum*, la o modală propriu-zisă, iar *dacă*, la o condițională, toate propozițiile aici în discuție sînt complete directe, pentru că prezintă acțiunile lor ca niște obiecte ale verbelor regente, care sînt tranzitive. Toate propozițiile subordonate răspund la întrebarea *ce?*⁴¹.

8. CONTRAGEREA

Subordonata completivă directă se poate reduce, prin contragere, la echivalentul ei sintactic din planul propoziției – complementul direct: *L-am întîlnit*

neschimbat (*ar fi crezut aceasta, acest lucru; ar fi crezut acestea, aceste lucruri*), deci, și subordonata e completivă directă [Mătcaș, 93].

⁴¹Este adevărat că cele mai multe propoziții complete directe pot fi aflate punînd întrebarea *ce?* la verbele regente. Dar, în general, întrebarea nu trebuie să fie principalul procedeu de identificare în analiza sintactică, ci numai un asociat al altor criterii. Cu ajutorul întrebării *ce?* pot fi identificate: unele subiective, cele mai multe complete directe, predicativele. Ce-I care folosesc întrebarea *ce?* confundă subiectiva cu complete directă. De aceea se recomandă să se analizeze verbul regent, privind: tranzitivitatea sau intransitivitatea, caracterul personal sau impersonal, copulativ sau semicopulativ.

Dacă verbul regent este tranzitiv și personal, propoziția care răspunde la întrebarea *ce?* este sigur completivă directă.

Dacă verbul este intransitiv și personal, atunci întrebarea a fost pusă greșit, deoarece intransitivele nu pot avea complement direct.

Dacă verbul este fie tranzitiv, fie intransitiv, dar și într-un caz și în altul este impersonal, atunci propoziția care răspunde la întrebarea *ce?* este sigur subiectivă.

Dacă verbul este copulativ sau semicopulativ, propoziția nu poate fi completivă directă, ci predicativă.

/ pe cine-mi este drag > L-am întâlnit pe Ion; Ți-am adus / ce mi-ai cerut > Ți-am adus caietele; A băgat de seamă / că are o defecțiune > A băgat de seamă defecțiunea; A ținut minte / când ați plecat > A ținut minte ora plecării etc.

9. UNELE CONCLUZII

Subordonata completivă directă este subordonata care îndeplinește funcția sintactică de complement direct pe lângă un verb tranzitiv, o locuțiune verbală tranzitivă sau o interjecție predicativă.

Regentul subordonatei complete directe poate fi un verb tranzitiv, o locuțiune verbală și o interjecție predicativă.

Subordonata completivă directă poate fi introdusă în frază prin: conjuncții subordonatoare (*că, să, ca...să, dacă*), pronume și adjective pronominale relative (*cine, ce, care, cât, cel ce, ceea ce*), prin adverbe relative (*când, unde, cum*), prin locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *cum că, precum că*.

Completivele relative pot fi propriu-zise sau interrogative.

Completiva directă poate fi confundată cu propoziția subordonată subiectivă, atributivă, circumstanțială.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 383-391.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1384-1387.

I. Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 258-260.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 414-415.

V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p. 219-226.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 392-399.

A. Merlan, *Sintaxa limbii române*, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 2001, p. 99-101.

M. Emilia Goian, *Limba română, Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995, p. 124-127.

N. Mățcaș, *Delimitarea unor tipuri de subordonate în cadrul frazei // Probleme dificile de analiză gramaticală*, Chișinău, Editura Lumina, 1978, p. 91-114.

O. Medvețchi, *Sinonimele subordonatelor complementare directe // Probleme actuale de predare a limbii moldovenești*, Chișinău, 1971, p. 21-30.

X. COMPLEMENTUL INDIRECT

1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

Complementul indirect reprezintă partea de propoziție în tratarea căreia se constată cele mai mari deosebiri între gramatici. Diferențele țin atât de definiție, cât și de tipurile de construcții încadrate în clasa complementului indirect.

Astfel, în *Limba română contemporană*, acad. I. Iordan, numind acest component al propoziției *obiect indirect*, îl definește ca „partea secundară a propoziției care determină un verb spre a arăta cui i se dă sau i se ia ceva, în folosul sau în paguba cui se săvârșește o acțiune, cine (în afară de subiect) este interesat în acțiunea ei” [Iordan, 641].

Autorii *Gramaticii limbii române* definesc complementul indirect prin aceleași elemente specifice: „partea de propoziție asupra căreia se răsfrânge în chip indirect acțiunea verbului, în sensul că din acțiune rezultă de obicei un folos sau o pagubă pentru ființa sau lucrul denumit de complementul indirect [CA, 1954, 117]; într-o altă ediție autorii aceleiași gramatici definesc complementul indirect ca „partea de propoziție care determină un verb, o locuțiune verbală, un adverb, un adjectiv, o locuțiune adjectivală sau o interjecție, indicînd obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire, o caracteristică”, apoi intervine o precizare: „De multe ori rezultă un folos sau o pagubă pentru obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică [CA, 1963, 159]. În această ordine de idei, V. Guțu Romalo susține că „noua definiție detaliază particularitățile regentului, dar are defectul de a utiliza pentru indicarea caracteristicii distinctive în interiorul clasei complementelor, verbul – insuficient de precis, în acest context – *a atribui* („obiectul căruia i se atribuie...”). Lipsa de claritate se agravează dacă ținem seama de faptul că același verb apare și în definiția predicatului. Predicatul este partea principală de propoziție care atribuie subiectului o acțiune, o stare sau o însușire...” [Guțu Romalo, 174]⁴². Autorii *Gramaticii limbii române* (2005) propun o definiție

⁴²Utilizarea acestui termen în definiția complementului indirect apare la I. Rizescu (complementul indirect sau al atribuirii // LR, 1961, nr. 5, p. 434), de la care îl preia și V. Șerban

mai laconică și mai precisă: „Complementul (obiectul) indirect, în forma sa prototipică, este un component actanțial al grupului verbal reprezentând destinatarul / beneficiarul procesului codificat de verb [GA, 2005: 397].

În același timp, lingviștii încearcă să stabilească cauzele dificultăților de definire: „Complementul indirect comportă dificultăți de definire cauzate de elementele sale regente, de părțile de vorbire în care se concretizează și de informația sa semantică în raport cu informația semantică a regentului [Dimitriu, 1397].

Trebuie să precizăm că informația semantică a complementului direct e generată de relația lui cu subiectul și predicatul și, datorită acestei relații, complementul indirect poate exprima mai multe tipuri de raporturi semantice:

a) **Raporturi realizate în favoarea sau defavoarea cuiva.** Particularitatea structurii semantice a enunțului *Răzeșii s-au vîndut bogătanilor* (M. Sadoveanu), reprezintă reflectarea unor asemenea raporturi de intercondiționare, care sînt exprimate cu ajutorul verbului *a (se) vinde*, menționîndu-se astfel că acțiunea realizată de subiect se efectuează în favoarea sau defavoarea obiectului.

b) **Raporturi care indică apartenența sau dependența persoanelor (obiectelor, fenomenelor).** Raporturile semantice de apartenență sau dependență se prezintă gramatical cu ajutorul verbelor: *a aparține*, *a se atribui*, *a atîrna*. Structura semantică a enunțurilor se fondează, în acest caz, pe interacțiunea subiectului static, a predicatului cu sens de apartenență / dependență și a complementului indirect, care condiționează această apartenență sau dependență. De exemplu: *Toți aparțineau clasei nobile* (C. Stamati-Ciurea).

c) **Raporturi care indică direcția.** Particularitatea structurii semantice a enunțurilor de tipul *Amploiatul se uita la mine* (C. Stamati-Ciurea), *O armă inamică se ridică asupra viteazului boier* (B. P. Hasdeu) constă în faptul că raporturile semantice care se găsesc la baza formării lor au un caracter de orientare, indicînd direcția acțiunii, punctul final al acțiunii, realizate de primul obiect.

(*Curs practic de sintaxă a limbii române*, București, 1964, p. 154: „Complementul indirect este obiectul gramatical cu existență independentă față de acțiune, dar interesat de ea, spre care se îndreaptă sau căruia i se atribuie acțiunea sau rezultatul ei”).

Caracteristica principală a acestor raporturi semantice constă în caracterul direcționat al acestei acțiuni.

d) **Raporturi reciproce dintre obiecte.** Aceste raporturi între subiect și obiectul indirect sînt indicate cu ajutorul verbelor: *a se bate, a se uni* etc. În semantica acestor verbe se conține explicit indicarea obiectului cu care primul obiect intră într-un raport reciproc. De exemplu: *Elementele se uniră cu trădătorii* (B. P. Hasdeu), *Muntenii se băteau cu moldovenii* (B. P. Hasdeu).

c) **Raporturi care reflectă acțiuni senzoriale.** Aceste raporturi sînt exprimate din punct de vedere gramatical cu ajutorul verbelor care denumesc diferite sentimente: *a se mira, a se bucura*. Semantica acestor enunțuri indică în subiect prezența proceselor emoționale și morale ca rezultat al raportului său cu obiectul semantic. De exemplu: *Mișeii se vor bucura [...] de bunurile acestei vieți* (M. Sadoveanu).

e) **Raporturi în care acțiunea realizată de un obiect se răsfrînge asupra lui sau altui obiect fără a-i produce vreo modificare.** Raportul sintactic dintre subiect, predicat și complement indirect, este exprimat cu ajutorul verbelor reflexive de tipul: *a se despărți, a se sătura*. De exemplu: *[...] eu mă despart [...] de domnia ta* (M. Sadoveanu).

f) **Raporturi care indică asemănarea sau deosebirea dintre persoane (obiecte, fenomene).** Aceste raporturi sînt exprimate din punct de vedere gramatical cu ajutorul verbelor care indică asemănarea sau deosebirea dintre persoane (obiecte, fenomene): *a diferi, a semăna*. De exemplu: *Totul semăna sunetului limpede al unui clopoțel* (C. Stamati-Ciurea).

2. INVENTARUL CONSTRUCȚIILOR CU FUNCȚIE

DE COMPLEMENT INDIRECT

Majoritatea lingviștilor afirmă că structurile care îndeplinesc funcția de complement indirect sînt variate și pot fi interpretate în mod diferit. Astfel, Gh. Constantinescu-Dobridor susține că „structurile de tipul *aproape de noi (departe de noi), împreună cu el și potrivit cu prevederile* din propozițiile: *S-a așezat*

aproape de noi, A plecat împreună cu el. Acționează potrivit cu prevederile tratatului pot fi interpretate în două feluri. După unii cercetători, ele ar reprezenta niște componente – primul circumstanțial de loc, al doilea, circumstanțial sociativ, al treilea circumstanțial de mod – exprimate prin pronume personale (primele două) și prin substantiv (ultimul) în Ac., precedate de locuțiunile prepoziționale *aproape de, departe de, împreună cu și potrivit cu* (alcătuite din adverb + prepoziție). După alți cercetători, aici ar fi vorba de niște componente indirecte (*de noi, cu el, cu prevederile*) care determină adverbele precedente (*aproape, departe, împreună și potrivit*). Dacă inițial ele au fost într-adevăr niște componente indirecte ale unor adverbe, cu timpul structurile *aproape de, departe de, împreună cu și potrivit cu* s-au transformat, prin gramaticalizare, în niște locuțiuni prepoziționale ce preced componentele circumstanțiale amintite mai sus” [Constantinescu-Dobridor, 196].

În aceeași ordine de idei, V. Guțu Romalo susține că „inventarele de construcții cuprinse la această parte de propoziție diferă din cauza deosebirilor referitoare la calitatea elementului regent” [Guțu Romalo, 174].

Astfel, în *Gramatica limbii române* (1966), se menționează ca regente posibile ale complementului indirect verbul, adjectivul, o locuțiune verbală, un adverb sau o interjecție [CA, 159].

O substanțială reducere a inventarului complementului indirect derivă din considerarea ca părți de propoziție distincte a complementelor sociativ și de agent, instrumental și de relație.

„Definirea poziției sintactice complement indirect prin dativ (fără prepoziție), susține V. Guțu Romalo, exclude din discuție, de la început, numeroase și variate construcții prepoziționale cu *despre, pentru* etc., considerate de diverse gramatici ca reprezentând complementul indirect” [Guțu Romalo, 175].

Mai mult decât atât: *Gramatica limbii române* (2005), evidențiază un tip de complement care ar include aceste structuri – complementul prepozițional [GA, 416].

Nu aparțin clasei de substituție construcțiile cu *despre* (*vorbește despre artă*) cu *de* (*Îți aduci aminte de copilărie*), cu *la*⁴³ (*Se gândește la viitor*). Nici una din aceste construcții nu admit substituția cu dativul (**Se gândește viitorului* nu e un enunț reperat pentru limba română) [Guțu Romalo, 176].

3. REGENTUL COMPLEMENTULUI INDIRECT

În privința elementelor regente ale complementului indirect nu există unitate de vederi. Astfel, unii lingviști vorbesc de patru regenți: verbul, adverbul, adjectivul și interjecția [GA 1966: 159; Irimia, 415; Merlan, 102-103]; la acești patru regenți, unii specialiști adaugă un al cincilea, substantivul⁴⁴ [Jordan, 643].

Indicînd substantivele ca regente ale complementului indirect, motivează acest lucru prin faptul că substantivele respective „au temă verbală... sau aparțin unei familii în care intră un verb” [ibidem].

Convingătoare, în acest sens, e părerea lui C. Dimitriu, care susține că „opinia exprimată... ignoră convenția gramaticală cvasiuniversală, impusă și prin tradiție, potrivit căreia ceea ce determină un regent de tip nominal este atribut, iar ceea ce determină un regent de tip verbal este complement...” [Dimitriu, 1398].

În această ordine de idei, trebuie să menționăm că interjecțiile apar destul de rar ca regente ale complementului indirect (interjecții onomatopice: *pleosc*, *buf* și interjecții propriu-zise: *bravo*, *halal*, *vai*). De asemenea rar apare și adverbul în

⁴³Un caz special în care încadrarea grupului *la* presupune o interpretare mai complicată, substituția cu dativul nefiind posibilă, îl reprezintă construcțiile în care substantivul precedat de *la* este determinat de un numeral cardinal. În enunțul *S-au dat burse la cinci studenți*, complementul cu *la* nu poate fi înlocuit printr-un complement în dativ. Omiterea numeralului duce însă la construcții compatibile cu dativul: în *S-au dat burse la studenți*, de exemplu, putem utiliza și dativul *s-au dat burse studenților*. Substituirea cu dativul este posibilă și în cazul în care determinarea cantitativă a substantivului precedat de *la* are caracter nedeterminat (*S-au dat burse la mulți (puțini, câțiva) studenți* și *S-au dat burse multor (puținor, câtorva) studenți*).

Faptul că grupările cu *la* în care substantivul este precedat de numeral aparțin clasei de substituție a complementului indirect este indicat și de posibilitatea reluării sau anticipării prin pronume aton în dativ: *Li s-au dat burse la cinci studenți* sau *La cinci studenți li s-au dat burse* [Guțu Romalo, 176].

⁴⁴Substantivele pot fi însoțite de obiecte indirecte (*lupta pentru pace*) [Jordan, 643].

calitate de regent al complementului indirect, putînd menționa aici adverbe de felul *aproape*, *departe*⁴⁵ etc.

Privitor la adjectivul regent al complementului indirect, notăm că adjectivele pronominale și adjectivele numerale nu sînt niciodată regente ale complementelor indirecte. Nici adjectivele calificative nu sînt acceptate toate și de toți lingviștii ca regente ale complementului indirect. I. Iordan consideră că „adjectivele formate sau nu pe terenul limbii române, de felul *nepăsător*, *supus*, *necesar*, pot governa complemente indirecte, întrucît au sensul... înrudit cu al verbului...” [Iordan, 643]; pe cînd C. Dimitriu consideră că „aici importanță are nu proveniența adjectivelor, ci funcționarea lor în limba română, găsind că pot avea în subordine complemente indirecte atît adjectivale – formații românești (*deschis*, *înrobît*, *recunoscător*), cît și adjectivele-moștenite sau împrumutate (*bun*, *rău*, *beteag*, *necesar*) etc [Dimitriu, 1399].

Deci, termenul regent poate fi:

- a) un verb sau o locuțiune verbală⁴⁶ (*a da*, *a oferi*, *a mulțumi*, *a se adresa*, *a și aduce aminte*): *Niciodată ... nu mi-a fost dor de vreo idee* (N. Stănescu); *ne-am bătut capul cu lucrarea asta*; *Am trimis copiilor un cadou*; *El a dat citire lucrării*.
- b) un adjectiv de tipul *apt*, *avid*, *predispus*, *ferice* etc.: *Ferice de părinții care l-au născut* (I. Creangă); *Era un lucru asemănător cu acesta*.
- c) un adverb de tipul *departe*, *aproape* etc.: *Departe sînt de tine și singur lîngă foc* (M. Eminescu); *Zbura paralel cu mașina*.
- d) O interjecție predicativă de tipul *na*, *bravo*, *hai* etc.: *Na-vă de cheltuială, ghiavoli ce sînteți* (I. Creangă); *Vai ție, omule!*

⁴⁵În *Gramatica Academiei*, vol. II, 163 se susține că grupul *aproape de* poate fi considerat locuțiune prepozițională (*potrivit cu stăruințele ei*). În acest caz, credem, nu se poate vorbi de un complement indirect, întrucît adverbul *potrivit* și prepoziția *cu* și-au pierdut individualitatea. Cu alte cuvinte, în propoziția de mai sus îmbinarea *potrivit cu stăruințele ei* se constituie într-o singură funcție sintactică de circumstanțial, această funcție concretizîndu-se într-un substantiv în cazul acuzativ precedat de perifraza propozițională *potrivit cu*.

⁴⁶Dacă un obiect indirect se referă la o locuțiune verbală ce echivalează semantic cu un verb predicativ, el (obiectul indirect) se pretează uneori la transformare în obiect direct (*am dat de știre la părinți – am înștiințat părinții*; *el a dat citire scrisorii – el a citit scrisoarea*).

4. EXPRIMAREA COMPLEMENTULUI INDIRECT

Complementul indirect se exprimă, în mod curent, prin:

- substantiv în cazul dativ:

*Plîngerea a fost înaintată **Ministerului Mediului**; I-a procurat **Mariei** bilete la concert; Firescul pe care îl dă **unei întâlniri** este îndelunga ei așteptare; Am dat **la copii**⁴⁷ multe cărți.*

- pronume personale sau reflexive neaccentuate în cazul dativ:

*Dumnezeu nu **ni** se comunică pentru a rămîne inabordabil. Mă chemase să-i țin tovărășie. **Și**-a pus în lăzi tot ce era personal. Ei **își** sînt simpatici unul altuia.*

- pronume (de diverse tipuri):

*Spuneam odată **cuiva** că țărăncile îmbătrînesc repede. A povestit **tuturor** cele întîmplate. A povestit **alor mei** de mizeria de acolo. Această simplă sfidare nu face rău **nimănui**.*

- numerale (cardinale, ordinale, colective etc.):

***Amîndurora** le place literatura. Se poate oferi bursă numai **unuia**. Are două fete, dar numai **primei** i-a mers bine în viață.*

5. DUBLA EXPRIMARE A COMPLEMENTULUI INDIRECT

Ca și în cazul complementului direct, dublarea complementului indirect se realizează prin formele neaccentuate ale pronumelui personal, dar pentru cazul dativ.

Cînd un complement indirect este exprimat prin pronume personale neaccentuate plasate înaintea verbului, atunci are loc fenomenul **de reluare**, iar cînd este exprimat în urma verbului, are loc anticiparea.

Plasat înaintea verbului regent, complementul indirect are două situații în privința reluării:

⁴⁷Destul de frecvent în limba română este complementul indirect exprimat prin așa-numitul dativ analitic conținînd o serie de prepoziții și pretîndu-se la transformarea în dativul sintetic: *la* (*am dat la copii – am dat copiilor*), *către* (*s-a adresat către oameni – s-a adresat oamenilor*), *pentru* (*am adus pentru copii – am adus copiilor*), *spre* (*se adresă spre cei adunați – se adresă celor adunați*). Mai mult chiar, uneori, sîntem tentați să preferăm forma analitică a dativului: *am spus la toți, a zvonit la tot satul, vindem fructe către stat*.

2.1. **Reluarea obligatorie** se realizează:

- dacă este exprimat prin substantive în cazul dativ:

Copilei îi plăcea să-l vadă în preajma ei (M. Sadoveanu); *Lui Nicoară i s-a zăbătut inima în piept* (M. Sadoveanu)

- dacă este exprimat prin pronume personale, demonstrative sau relativ interogative (cu excepția lui *cine*):

Mie, unuia, îmi este cu neputință să cuget la așa ceva. Acelora le-am comunicat chiar eu. Molima, căreia nu i se cunoștea numele, bîntuia țara.

2.2. **Reluarea facultativă** se realizează:⁴⁸

- dacă complementul indirect este exprimat prin dativul pronumelor nehotărâte, negative și al relativ-interogativului *cine*:

Altora le cîntă-n crîng ciocîrlia.

Nimănui nu i se permite să tulbure liniștea în sala de citire.

Grija noastră n-aib-o nime

Cui ce-i pasă că-mi ești drag? (M. Eminescu).

V. Șerban susține că „anticiparea nu este decît reversul reluării, pe de altă parte ea are caracter popular, fiind o precizare stilistică provenită din vorbirea curentă” [Șerban, 232].

Anticiparea complementului indirect se prezintă ca obligatorie și facultativă.

2.3. **Anticiparea obligatorie** se realizează:

- dacă este exprimat prin formele accentuate de dativ ale pronumelui personal sau prin pronume demonstrativ, plasate în postpoziția verbului:

Spune-mi acuma tu mie, dacă ai uitat datoria și jurămîntul care ne leagă (M. Eminescu); *Le-a dat acestora sfatul cel mai bun; I-a spus celeilalte să nu mai aștepte.*

2.4. **Anticiparea facultativă** se realizează:

- dacă este exprimat prin substantive, nume de persoană (propriei sau comune): *Dar acest lucru nu i se putea întîmpla Mariei; de atunci li s-a tăiat pofta oamenilor să mai vină aici.*

⁴⁸Pentru reluarea complementului indirect în dativ nu există situația de interdicție.

- dacă este exprimat prin pronume nehotărît sau negativ: *Le-am spus unora să aștepte; Nu i-am spus nimănui secretul.*

6. CLASIFICAREA COMPLEMENTULUI INDIRECT

Din punct de vedere structural, complementul indirect poate fi:

a. simplu (sintetic) exprimat prin:

- substantive, pronume sau numerale în cazul dativ cu sau fără prepoziție în genitiv, în acuzativ însoțit de prepoziție: *Îmbătrînea, e adevărat, dar modificarea sa era asemănătoare frunzelor toamna* (Al. Ivăsiuc); *Ea este câștigătoare a medaliei de aur; Ne amenință un nou război și sîntem dezarmați împotriva⁴⁹ lui.*

- adjective propriu-zise și adjective pronominale posesive însoțite de o prepoziție: *Zorile, din viorii, deveniseră albicioase* (C. Peterscu); *Și pe voi contra voastră la luptă ei vă mîn* (M. Eminescu)

- prin verbe la infinitiv, rar la gerunziu ori la supin: *Mă gîndesc a-mi încerca norocul în altă parte; M-am săturat ascultîndu-ți văicărelele; Nu te-ai săturat de citit?*

6.2. dezvoltat, constituit din termeni coordonați disjunctiv, adversativ, conclusiv sau realizat prin sintagme cu prepoziția *între*:

Visează la o casă sau la o vilă.

Între oraș și sat există o diferență mare.

6.3. multiplu, constituit din termeni coordonați copulativ:

În lumea de mizerii și lacrimi nu e loc

Pentru atîta milă și pentru-atît noroc... (M. Eminescu)

⁴⁹Unii lingviști sînt de părere că complementul indirect exprimat prin adjective pronominale posesive precedate de prepoziții ca *asupra, contra, înaintea, împotriva, în fața* (care în general cer genitivul) stă în cazul acuzativ. Situația în acuzativ, susține A. Merlan, se datorează acordului (în caz, gen, număr) cu substantivul din perifraza prepozițională (*în fața mea, în spatele meu*) [Merlan, 104].

7. DELIMITAREA COMPLEMENTULUI INDIRECT⁵⁰ DE ALTE PĂRȚI SECUNDARE DE PROPOZIȚIE

Posibilitatea construirii complementului indirect cu numeroase prepoziții, cât și faptul că prin el sînt complinite multe părți de vorbire (verbe, adjective și interjecții), duce, de multe ori, la dubiu în privința delimitării complementului indirect de alte complemente (de agent și sociativ) și de unele circumstanțiale (instrumental și de relație).

De aceea considerăm că e necesar să insistăm asupra unor elemente specifice ale complementului indirect, paralel cu cele menționate.

7.1. Complementul indirect și cel de agent

Deosebirea dintre aceste complemente este următoarea: complementului indirect i se atribuie, i se atașează o acțiune, iar complementul de agent este autor al acțiunii verbelor la diateza pasivă sau reflexivă cu înțeles pasiv.

Și-a amintit de ei (complement indirect)

Lucrarea e scrisă de ei (complement de agent)

7.2. Complementul indirect și cel sociativ

Îndoieli în distingerea acestor două feluri de complemente se nasc din folosirea aceleiași prepoziții (*cu*):

Se poartă atent cu bătrînii (complement indirect)

Cu moșul nu-i chip să discuți liniștit (L. Rebreanu) (complement sociativ)

În primul exemplu, e vorba de atașarea acțiunii unui obiect, iar în al doilea, e evidentă însoțirea subiectului în desfășurarea acțiunii.

⁵⁰În literatura de specialitate s-au emis două opinii: unii consideră că în cazul dualității de întrebări (a circumstanțialului și a complementului indirect) preferința trebuie dată circumstanțialului (a se vedea: Dîrul A. *Delimitarea complementului indirect de cel circumstanțial* // LLM, nr. 1, 1959). Alții socot că în asemeena situații fluctuante e nevoie să ne conducem de criterii logico-semantice, contextuale și transformaționale (*am scos căldarea din casă* – complement circumstanțial de loc, dar *am scos batista din poșetă* – complement indirect). (A se vedea [Ciobanu, *Sintaxa propoziției în cl. VII*, Chișinău, 1977, 54-83]).

7.3. Complementul indirect și circumstanțialul instrumental

Dificultăți în delimitarea complementului indirect de circumstanțialul instrumental se ivesc mai ales când e vorba de materie:

*Întîi i-am hrănit **cu malaiul meu și cu peștele meu*** (M. Sadoveanu)

*Lampa ce atîrnă din tavan peste mescioara încărcată **cu cuie** de lemn, și **calapoade**, și **scule** lăsa restul odăiței într-o obscuritate* (L. Rebreanu)

La delimitarea justă a tipului complementului, ne ajută sensul lexical al cuvintelor regente. Astfel, *i-am hrănit* are sensul de atribuire, de atașare, deci *cu malaiul*, *cu peștele* sînt complemente indirecte. Această interpretare este susținută și de posibilitatea corelării lor cu complemente directe: *le-am dat să mănînce **malaiul meu și peștele meu***.

Lexemele *cu cuie*, *(cu) calapoade* și *(cu) scule* reprezintă clar instrumentele (materia) care au contribuit la realizarea acțiunii.

7.4. Complementul indirect și circumstanțialul de relație

Construite cu aceleași prepoziții, complementul indirect și circumstanțialul de relație pot fi confundate.

Am amintit în acest sens, că verbele de declarație, de cunoaștere, de cugetare se construiesc cu un complement indirect (*a vorbi*, *a spune*, *a zice*; *a înțelege*, *a pricepe*; *a ști*, *a gândi*, *a aminti* etc.)

*Nu atît despre asta voiam să grăiesc, cît **despre viclesugurile** muierilor, care sînt nesfîrșite și minunate* (M. Sadoveanu)

Referirea la obiect, prin limitarea acțiunii la el sau la o parte a lui, se face cu ajutorul circumstanțialului de relație:

***Despre Nadina** (= referitor la Nadina, în privința Nadinei) *n-are nici o grijă** (L. Rebreanu)

UNELE CONCLUZII

Complementul indirect este partea secundară de propoziție care determină un verb și indică obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire, o caracteristică.

Regentul complementului indirect poate fi un verb sau o locuțiune verbală, un adjectiv, un adverb și o interjecție predicativă.

Complementul indirect poate fi exprimat prin substantive, pronume și numerale.

Complementul indirect poate fi reluat sau anticipat prin formele neaccentuate ale pronumelor personale.

Complementul indirect, conform structurii, poate fi: simplu, dezvoltat și multiplu.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Gramatica limbii române*, vol. II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, 1963, Editura Academiei, p. 160-168.
5. *Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 397-415.
6. V. Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura didactică și pedagogică, 1973, p. 173-181.
7. A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2001, p. 101-110.
8. Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 195-201.
6. V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*. Ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p. 226-237.
7. C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1397-1406.
8. V. Ciobanu, *Dublarea complementului direct sau a celui indirect (în sincronie și diacronie)* // RLȘL, 1998, nr. 6, p. 62-67.
9. M. Rădulescu, *Note despre complementul indirect în genitiv și regentul său* // LR, 1992, nr. 1-2, p. 95-99.
10. A. Dîrul, *Delimitarea complementului indirect de cel circumstanțial* // LLM, nr. 2, 1959.
11. A. Ciobanu, *Sintaxa practică*, Chișinău, Lumina, 1991, p. 83-88.
12. G. Pană Dindelegan, *Teorie și analiză gramaticală*, București, 1994, p. 125-131.
13. D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 415-420.

XI. SUBORDONATA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

Subordonata completivă indirectă este subordonata care îndeplinește funcția sintactică de complement indirect pe lângă un verb tranzitiv, o locuțiune verbală, un adjectiv sau o interjecție predicativă din propoziția regentă. De exemplu:

Scriu și eu / cui mi-a scris.

A avut grijă / să-l scoale mai devreme.

E un om îngăduitor / față de cine greșește.

Vai / de cine nu muncește.

Altfel spus, subordonata completivă indirectă arată *obiectul* asupra căruia se răsfrînge indirect acțiunea unui verb, a unei locuțiuni verbale sau conținutul unei interjecții predicative din propoziția regentă, sau căruia *i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică*.

Subordonata completivă indirectă îndeplinește în frază o funcție identică cu aceea a unei părți secundare de propoziție (complementul indirect), la care se poate reduce prin contragere.

Corespondența dintre subordonata completivă indirectă și complementul indirect este aproape totală și ea se reflectă nu numai în conținut (ideea de obiect indirect) și în denumirile lor asemănătoare, ci și în folosirea acelorași întrebări, a acelorași elemente determinate, a aceluiasi procedeu de anticipare și reluare, a aceleiași topici și punctuații, în absența elementelor corelative.

Subordonata completivă indirectă are însă alte mijloace de introducere în frază decât complementul indirect în propoziție, singurele lor elemente comune, din acest punct de vedere, fiind numai unele prepoziții, folosite în propoziție pentru legarea complementelor indirecte de elementele lor regente, iar în frază, înaintea unor elemente introductive, pentru asigurarea unor nuanțe de sens sau a unor funcții sintactice ale acestora.

2. REGENTUL SUBORDONATEI COMPLETIVE INDIRECTE

Subordonata completivă indirectă are ca elemente determinate, în propoziția regentă, următoarele părți de vorbire:

- un verb tranzitiv sau intransitiv:

Ca să văd un chip se uită

Cum aleargă apa-n cercuri (M. Eminescu).

I-a dat / cui i-a cerut

A rămas acolo / pentru cine venise.

- un verb la diateza pasivă:

Sînt convins / că nu vine.

Au fost ajutați / să culeagă fructe.

- un verb copulativ + un nume predicativ (= predicat nominal):

Pentru cine o cunoaște

Toate-s vechi și nouă toate (M. Eminescu)

Cui îi place / cafeaua îi pare un deliciu.

Ești liber / să acționezi.

- o locuțiune verbală (tranzitivă sau intransitivă):

A adus elogii /cui le merită.

N-are habar / de ce facem noi.

Nu are idee / unde locuim noi.

- un adjectiv calificativ:

Doritor / să facă excursii

Este o comisie / favorabilă / celor ce s-au pregătit.

- o interjecție (predicativă):

Na / pentru cine te-a trimis.

Vai / celor ce ne fac rău.

Și pe neașteptate pleosc una / cui spuse asta.

3. ELEMENTE INTRODUCTIVE

Subordonata completivă indirectă poate fi introdusă în frază prin următoarele categorii de mijloace:

a) prin conjuncții subordonatoare: *că, să, ca...să, dacă, de*.

Nu s-a gândit / că⁵¹-l va deranja.

Era bucuroasă / să⁵²-l primească.

Se teme / ca lucrurile să⁵³ nu ia o altă întorsătură.

S-a gândit serios / dacă procedează corect.

b) prin locuțiuni conjuncționale subordonatoare⁵⁴: *cum că, ca nu cumva să*:

*Nu mă îndoiesc deloc / **cum că** au luat-o pe alt drum; **Îi** era teamă / **ca nu cumva** să-l piardă.*

c) prin pronume și adjective relative (de obicei în D. sau în Ac.): *care, cine⁵⁵, ce, câte, cel ce, ceea ce, cei ce, cele ce*:

*Nu s-a sinchisit / **de oricâte** observații a primit.*

⁵¹Subordonatele introduse prin conjuncția subordonatoare *că*, după verbe care exprimă stări sufletești, emoții, ca *a se mira, a se minuna* sau teama, ca *a se teme, a se înfricoșa* sînt la granița dintre completivele indirecte și completivele circumstanțiale de cauză: *Se mira / că nu știe asta; S-a temut / că-l vor vedea prietenii.*

⁵²Cînd subordonatele completive indirecte sînt introduse prin *să*, ele sînt completive indirecte: *Mă tem / să vin acasă; Se sperie / să nu piardă cursa.* Totuși, în aceste exemple, ele se apropie de subordonatele circumstanțiale de condiție (... *dacă* vin acasă, ... *dacă* pierde cursa). Nuanța condițională este și mai pregnantă, dacă verbul din regentă este la condiționalul optativ: *S-ar mira / să-l vadă tată; S-ar minuna / să-i găsească acolo.*

⁵³Părțile de propoziție intercalate între componentele conjuncției subordonatoare compuse *ca...să*, care introduce completiva indirectă, sînt: *subiectul*, singur sau însoțit de atribute (*Mereu se gîndește / **ca** aceste experiențe să fie pentru totdeauna abandonate*) și complementul (*Nu m-aș așteptam / **ca** aici, peste zi, să înlînesc atîția cunoscuți*). Uneori se poate intercala chiar o propoziție subordonată completivei indirecte: *M-aș mira / **ca**, după ce pune mina pe bani, să-ți mai dea ceva.*

⁵⁴Subordonata completivă indirectă introdusă prin locuțiunea conjuncțională pentru că este (chiar după verbele sau locuțiunile verbale care exprimă o mulțumire, ca *a se bucura, a se înveseli, a se distra, a se amuza*, sau un regret, ca *a regreta, a se căi, a avea păreri de rău*) o completivă circumstanțială cauzală, nu o completivă indirectă. Locuțiunea *pentru că* poate fi ușor substituită prin sinonime ca *fiindcă, deoarece, întrucît, din cauză că, din pricină că* etc. De exemplu: *Se bucura / **pentru că** venea primăvara (... deoarece, din cauză că vine primăvara); Regreta / pentru că n-a fost și el (... deoarece, din cauză că n-a fost și el)* etc. A se vedea: D. Crașoveanu, *Completiva indirectă introdusă prin locuțiunea conjuncțională pentru că* // LL, vol. I-II, București, 2001, p. 32.

⁵⁵Gh. Constantinescu-Dobridor, susține că subordonatele introduse prin *către cine* și *spre cine* (de tipul: *M-am adresat / **către cine** venise; M-am adresat / **spre cine**-mi vorbise*) pot fi ușor confundate cu subordonatele circumstanțiale de lor [Constantinescu-Dobridor, 405].

d) prin adverbe relative: *unde, cînd, cum, încotro, cît.*

Nu-mi aduc aminte / cînd s-a întîmplat.

Se mira / cum a reușit să scrie poezii.

Nu are idee / încotro a plecat.

Nu-mi dau seama / unde mă aflu.

Te uită / cum ninge decembrie (G. Bacovia).

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA COMPLETIVEI INDIRECTE

Subordonata completivă indirectă stă, de obicei, în postpoziția verbului regent:

Mă gîndesc / să plec la studii în străinătate

Nimeni nu se interesa / cum mergea cu școala lui (M. Sadoveanu)

Uneori, în anumite interese stilistice, completiva indirectă precedă propoziția regentă:

De ce m-am temut, n-am scăpat (M. Sadoveanu)

Propoziția completivă indirectă se izolează de regentă numai în următoarele cazuri:

- Dacă propoziția subordonată indirectă este antepusă regentei, se poate aplica un semn de punctuație, preponderent, virgula: *Dacă va exista o altă șansă, / voi mai medita.*
- Dacă propoziția subordonată indirectă este juxtapusă: *Încerc să meditez: vor mai exista și alte șanse.*

5. RELUAREA ȘI ANTICIPAREA COMPLETIVEI INDIRECTE

Subordonata completivă indirectă, ca și complementul indirect, poate fi reluată și anticipată prin formele neaccentuate de dativ persoana a III-a singular, ale pronumelui personal.

Se reia propoziția completivă indirectă dacă este plasată înaintea regente. Atît reluarea, cît și anticiparea se pot produce dacă subordonata respectivă este introdusă printr-un pronume relativ sau nehotărît.

Cui nu-i trebuie / nu-i dă.

Oricui a avut nevoie de ele / le-a împrumutat.

Nu-i dă / cui nu-i trebuie.

I le-a împrumutat / oricui a avut nevoie de ele.

6. DELIMITAREA COMPLETIVEI INDIRECTE DE ALTE TIPURI DE SUBORDONATE

Diversitatea jonctivelor introductive și a regenților subordonatei complete indirecte, fac ca această subordonată să prezinte dificultăți în identificarea ei față de alte tipuri de subordonate.

- Propoziția subordonată indirectă poate fi confundată cu o subordonată circumstanțială finală:

Adevărații binefăcători sînt acei care-l ajută pe omul muncitor să se elibereze treptat de sclavie.

Se străduiește / să-l aducă acasă.

Se chinuiește / să-l crească.

- Propoziția subordonată indirectă poate fi confundată cu o subordonată circumstanțială cauzală:

El se mira / de ce a văzut.

Îmi pare rău / pentru că nu a aflat la timp.

Îi mulțumește / pentru că a fost atent cu el.

7. CONTRAGEREA

Subordonata completivă indirectă se poate reduce, prin contragere, la echivalentul ei sintactic din planul propoziției – complementul indirect.

Îi răspund / cui întreabă.

Îi răspund lui Ion.

Se gîndește / cum ar reacționa.

Se gîndește la reacția lui.

Îi este teamă / că refuză.

Îi este teamă de refuzul lui.

8. UNELE CONCLUZII

Subordonata completivă indirectă îndeplinește funcția sintactică de complement indirect pe lângă un verb, o locuțiune verbală, un adjectiv sau o interjecție predicativă din propoziția regentă.

Regentul subordonatei complete indirecte este un verb (tranzitiv sau intransitiv), o locuțiune verbală, un adjectiv, o interjecție predicativă.

Subordonata completivă indirectă poate fi introdusă în frază prin conjuncții subordonatoare, locuțiuni conjuncționale subordonatoare, prenume și adverbe relative.

Subordonata completivă indirectă poate fi reluată și anticipată prin formele neaccentuate ale pronumelor personale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 399-407.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1405-1406.

V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*. Ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p. 237- 240.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 419-420.

A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 2001, p. 105-106.

I. Bărbuță ș.a., *Gramatica practică a limbii române*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2006, p. 215-216.

D. Crașoveanu, *Completiva indirectă introdusă prin locuțiunea conjuncțională **pentru că*** // LL, vol. I-II, București, 2001, p. 31-38.

XII. COMPLEMENTUL DE AGENT

1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

În ce privește complementul de agent, gramaticile limbii române reduc observațiile la explicarea termenului și la precizarea mijloacelor de exprimare a acestuia. Cercetările demonstrează însă că sfera de întrebuintare a complementului de agent este în practică mult mai largă decât rezultă din definiție.

Astfel, autorii Gramaticii limbii române ne propun următoarea definiție: „complementul de agent determină un verb la diateza pasivă (construcția cu *a fi*, modul participiu sau reflexivul cu valoare pasivă), arătînd de cine este făcută acțiunea [GLR, 1966, 169]⁵⁶ alții largesc sfera informațională a definiției: „complementul de agent este partea secundară de propoziție care determină un verb la diateza pasivă, un adjectiv sau chiar un adverb provenit dintr-un „verb la supin”⁵⁷... și indică elementul activ („autorul”) în legătură cu „acțiunea” sau „caracteristica” regentă” [Dimitriu, 1393]; o a treia categorie de lingviști insistă asupra planului semantic al definiției: „complementul de agent este expresia sintactică a autorului acțiunii verbale, din planul extralingvistic al enunțului, atunci cînd subiectul gramatical (sau alte funcții sintactice) reprezintă expresia lingvistică a obiectului pasiv al aceleiași acțiuni” [Irimia, 424].

Din cele relatate mai sus, observăm că, complementul de agent este pus, prin definiție, în legătură numai cu un verb la diateza pasivă (construcție cu *a fi*, modul participiu sau reflexivul cu valoare pasivă).

De fapt, ceea ce reprezintă specificul acestui complement este dependența lui de sensul pasiv al determinatului.

Trebuie să spunem însă că sensul pasiv al determinatului este totuși un sens, exprimat printr-un mod verbal în anumite construcții sau prin afixe derivative (*E o*

⁵⁶A se vedea: Gh. Constantinescu-Dobridor, SLR, p. 201; Paula Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba română* // LR, 1959, nr. 2, p. 3; T. Hristea, *Sinteze de limbă română*, p. 354; I. Bărbuță ș.a., *Gramatica practică a limbii române*, p. 179.

⁵⁷În acest sens, a se vedea: M. Avram, *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului sociativ*, p. 469; M. Caragiu-Marioțeanu consideră că supinul nu este un mod verbal, ci un substantiv și, din acest motiv, el este în afara oricărei diateze”.

problemă **ușor de constatat** de către toți; *Ideea nu mai este contestabilă de nimeni*).

Complementul de agent nu poate fi antrenat de o simplă „idee” pasivă, nu poate apărea niciodată pe lângă formele personale ale verbelor active de tipul *a suferi, a îndura, a suporta, a răbda, a căpăta*, cărora unii cercetători⁵⁸ le găsesc o valoare semantică de pasiv [Avram, 469].

Autorii *Gramaticii limbii române* analizează rolurile tematice (configurația semantică pe care o comportă complementul de agent [GLR, 2005, 435]).

Astfel, din punct de vedere semantic, complementul de agent desemnează, firește, *Agentul* care inițiază și controlează acțiunea verbului din construcția activă, respectiv acțiunea verbului de la care provine participiul sau supinul ori de la care este derivat adjectivul cu sufixul *-abil /-ibil*. De aceea, regente ale unor complemente de agent, vor fi, în primul rând, verbele tranzitive de acțiune⁵⁹, la diateza pasivă (uneori la participiu sau la supin), precum și unele adjective derivate de la asemenea verbe.

În contextul unor verbe psihologice (nonagentive), rolul complementului de agent este acela de *Experimentator* (*Ion este iubit / stimat / urât de toți* sau *Stimul* (*Nu o credeam influențabilă de către oricine*), cât și de *Beneficiar* (*Cartea aceasta a fost găsită / pierdută de Maria*).

2. REGENTUL COMPLEMENTULUI DE AGENT

Complementul de agent are ca agent:

a) verbe (locuțiuni verbale) tranzitive la diateza pasivă:

De atunci și pînă astăzi colonii de lumi pierdute

Sunt atrase în viață de un dor nemărginit (M. Eminescu).

⁵⁸I. Iordan vorbește despre existența unui complement de agent în construcții ca *trimit cărțile prin prietenul meu* „chiar dacă verbul propoziției nu stă la pasiv” (*Limba română contemporană*, ediția a doua, București, 1956, 676). Avem de a face cu o concepție diferită asupra acestui complement. Credem că structura *prin prietenul meu* este mai degrabă un compliment instrumental, în timp ce autorul e de părere că nu poate fi vorba de un circumstanțial instrumental dacă „acțiunea verbului se săvîrșește prin intermediul unei ființe”

⁵⁹Tot în contextul unor verbe de acțiune, complementul de agent poate exprima și *Forța* care provoacă acțiunea, dar nu o controlează: *Zona a fost devastată de incendiu; Conversația e curmată de vorba scurtă a mecanicului; Plantele sînt distruse de grindină* [GLR, 2005, 435].

Această ambasadă fu vesel primită de mărirea sa (N. Bălcescu)

Și încetul cu încetul satul fu cuprins de indignare și mînie (L. Rebreanu).

Atunci fu cuprins de remușcări (L. Rebreanu)

*Memoriul trimis de către Cuza lui Costache Negri fusese arătat de acesta
ambasadorului Franței...* (C. Giurescu)

b) adjective cu sens pasiv:

În rol de agent al complementului de agent pot apărea:

a fi + adjectivele derivate cu sufixul *-abil/-ibil*:

Casa este netransmisibilă de către proprietarul repus în drepturi.

Lucrările sînt intraductibile de către elevi.

Contradicția este identificabilă de către orice specialist.

Este contestabil de către oricine meritul acestui regizor.

Nu îl credeam coruptibil de către putere

- participii⁶⁰ cu valoare adjectivală:

A dispărut copilul devastat de tata.

Lucrarea a devenit foarte cunoscută de publicul meloman.

Nu mi-l închipuiam atît de iubit de toți colegii.

c) un verb la supin:

Valoarea cărții este ușor de remarcat de către oricine.

Tabloul acesta este greu de furat de către oricine.

Greșelile sînt ușor de constatat de fiecare.

3. EXPRIMAREA COMPLEMENTULUI DE AGENT

Complementul de agent poate fi exprimat prin:

- substantiv⁶¹ și părți de vorbire cu valoare de substantiv în cazul acuzativ
(precedat de prepozițiile *de* și *de către*):

Partea răsăriteană a Italiei de nord este locuită de veneți. Pădurile sînt

⁶⁰Prezența formelor de participiu și de supin ca regent ale unor complemente de agent atît în grupul verbal, cît și în cel adjectival țin de dubla natură a acestor forme (verbală și nominală / adjectivală [GLR, 2005, 434],

⁶¹A se vedea: P. Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, p. 8-11.

atacate de diferite insecte dăunătoare. Semnele care ne stau la dispoziție pentru a nota sunetele unei limbi ne sînt impuse de societate (Al. Rosetti). Vocea umană e provocată **de inflexiuni** ale nervului recurent transmise laringelui (Al. Rosetti).

- pronume în cazul acuzativ (precedat de prepozițiile *de* și *de către*):

Religia – o frază de dînșii inventată (M. Eminescu).

Păsări, fiare și lighioane trăiau de el oropsite.

Poetul era cunoscut de toți.

Aceste scrisori nu ajunseră pînă la ei, fiind prinse de ai noștri.

Trebuia să fie bătut de cineva.

Au fost însoțiți la hotel de aceștia.

Neîndrumată de nimeni, mulțimea.

- numerale cu valoare substantivală în cazul acuzativ (precedat de prepozițiile *de* și *de către*):

Romanul a fost citit de ambii.

A fost apreciat de puțini.

Răspunsul a fost trimis numai de cîțiva.

Textul a fost interpretat de doi dintre actori.

Premiul i se va înmîna de (către) primul dintre sponsorii concursului

4. CLASIFICAREA COMPLEMENTULUI DE AGENT

Complementul de agent, ca parte de propoziție, poate fi din punct de vedere structural:

Autorii *Gramaticii limbii române* (2005) clasifică complementul de agent în:

a) simplu, exclusiv sintetic, exprimat prin substantive, prin pronume sau prin numerale (în cazul acuzativ cu prepoziția *de* sau *de către*):

Un rănit e sprijinit pe genunchi de către un soldat (C. Petrescu)

Fusese lovit de el, era clar acum.

Fiind hipnotizată de ochii șarpelui, căzu (V. Voiculescu).

b) coordonat⁶² (constituit din termeni coordonați copulativ, disjunctiv și adversativ):

Vine însoțit de părinți și de prieteni.

E răsfățată deopotrivă de bunici și de noi.

Era favorizat ba de director, ba de secretară.

Era strivit de gânduri și de emoții negative.

Era tachinat nu de profesor, ci de colegi.

5. MĂRCILE COMPLEMENTULUI DE AGENT

Complementul de agent își marchează identitatea sa specifică prin:

a) prepoziții *de* și *de către*⁶³:

Ajungând seara acasă, am fost întâmpinat de ai mei.

Îngînat de glas de ape.

Cînt-un corn cu-nduioșare (M. Eminescu).

b) regentul exprimat, de cele mai dese ori, prin verb la diateza pasivă (pasivul participial sau pronominal):

Romanul este citit de către studenți.

Romanul se citește de către studenți.

c) regentul un verb la supin:

Lucrul acesta e ușor de observat de către toți.

Problema este ușor de rezolvat de către copii.

6. DELIMITAREA COMPLEMENTULUI DE AGENT DE ALTE POZIȚII SINTACTICE

Cînd se construiește cu prepoziția *de*, complementul de agent poate fi confundat cu alte tipuri de complemente.

Complementul de agent poate fi confundat cu complementul indirect. De

⁶²Acest tip de complement este numit de A. Merlan *dezvoltat*, incluzînd aici structurile coordonate disjunctiv, adversativ sau conclusiv, iar pe cele coordonate copulativ încadrîndu-le într-o clasă aparte de complemente de agent *multiple* [Merlan, 115]; D. Irimia evidențiază și tipul *propozițional* (prepoziția completivă de agent) și tipul *analitic* [Irimia, 426].

⁶³A se vedea, în acest sens: P. Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, 9-11.

exemplu:

S-au spus multe de ei (= de către ei) - complement de agent

S-au spus multe de ei (= despre ei) – complement indirect

În baza exemplelor de mai sus, putem confirma că atunci când prepoziția poate fi substituită prin *de către* vom avea un complement de agent, iar când ea echivalează cu *despre* vom avea un complement indirect.

Complementul de agent poate fi confundat și cu complementul circumstanțial cauzal.

El a fost supărat de întârzierea mea.

Astfel, distincția se poate face după sens sau prin reconstrucția propoziției cu verbul la diateza activă: *Întârzierea mea l-a supărat.*

Evident, vom avea un complement de agent și nu unul cauzal.

Complementul de agent poate fi confundat cu complementul circumstanțial instrumental. Între ambele complemente este o apreciere din punct de vedere semantic, dar formal ele pot fi diferențiate.

Am cartea obținută de Ionescu (= de către Ionescu - complement de agent)

Am cartea obținută prin Ionescu (complement circumstanțial instrumental).

Un criteriu sigur de identificare al complementului de agent ar fi să-l supunem analizei transformaționale prin expansiune, transformându-l într-o subordonată completivă de agent. De exemplu:

S-au spus multe / de cine știa adevărul.

El a fost supărat / de ce făcusem eu.

Am cartea obținută / de cine voia s-o procure.

7. UNELE CONCLUZII

Complementul de agent este partea secundară de propoziție care determină un verb la diateza pasivă, un adjectiv sau un adverb provenit dintr-un verb la supin și indică autorul acțiunii verbale.

Regentul complementului de agent poate fi un verb la diateza pasivă, un adjectiv cu sens pasiv, un verb la supin.

Complementul de agent poate fi exprimat prin substantiv, pronume și numeral (în cazul acuzativ).

Complementul de agent conform structurii sale, se clasifică în a) simplu; b) coordonat sau multiplu.

Complementul de agent își marchează caracterul său individual prin: prepoziții (*de* și *de către*), regent exprimat prin verb la diateza pasivă sau la supin.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 1966, p. 169-170.

Gramatica limbii române. Enunțul. Vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 432-439.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1393-1395.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 201-203.

A. Merlan, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 2001, p. 114-115.

V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București, Editura didactică și pedagogică, 1970, p. 240-241.

T. Hristea, *Sinteze de limbă română*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972, p. 354-355.

D. Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași, Polirom, 2000, p. 424-426.

M. Avram, *Cu privire la definirea complementului de agent și a complementului sociativ* // LR, 1968, nr. 5, p. 468-471.

I. Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba română* // LR, VIII, 1959, nr. 2, p. 3-18.

M. Caragiu-Marioțeanu, *Moduri nepersonale* // SCL, XIII, 1962, nr. 1.

I. Bărbuță ș.a., *Gramatica practică a limbii române*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2006, p. 179.

XIII. SUBORDONATA COMPLETIVĂ DE AGENT

1. DEFINIȚIE. CARACTERISTICI

Conform principiului corespondenței dintre părțile de propoziție și tipurile de subordonate, subordonata completivă de agent este propoziția care îndeplinește funcția sintactică de complement de agent pe lângă un verb sau o locuțiune verbală la diateza pasivă, un verb reflexiv cu sens pasiv sau verb la participiu cu sens pasiv [Constantinescu-Dobridor, 407].

Propunând definiția completei de agent, C. Dimitriu face unele precizări necesare: „*propoziția completivă de agent... determină frecvent un verb la diateza pasivă și rar un element adjectival sau adverbial „cu sens pasiv”, indicând pe autorul acțiunii” sau „caracteristicii determinate”, „verbul determinat e de cele mai multe ori la diateza pasivă cu a fi...”, „diateza pasivă cu se, s- dominând propoziția completivă de agent doar în contexte „căutate” (viața ni s-a dat / de către cei ce ne-au precedat)”* [Dimitriu, 1395].

De exemplu: *Studentii sînt audiați / de către cei ce le-au predat.*

Am ascultat o melodie interpretată / de cine a compus-o.

Lucrul acesta este ușor de admis / de către cei ce au putere.

Asta-i apă băubilă / de către cei ce o preferă.

Subordonata completivă de agent îndeplinește în frază aceeași funcție pe care o îndeplinește complementul de agent la nivelul propoziției.

Corespondența dintre subordonata completivă de agent și complementul de agent este aproape totală, fiind reflectată în denumirile lor asemănătoare, în folosirea acelorași elemente introductive, acelorași elemente determinate, aceleași topici și punctuații. În același timp, trebuie să semnalăm că între complementul de agent și subordonata completivă de agent există și deosebiri: subordonata completivă de agent se leagă de regentă prin mijloace relaționale mult mai variate decît complementul de agent, care se leagă de cuvîntul determinat numai prin prepozițiile *de* și *de către*.

2. REGENTUL SUBORDONATEI COMPLETIVE DE AGENT

Subordonata completivă de agent are în calitate de regent structuri verbale:

- verb (la diateza pasivă):

Propunerea a fost făcută / de care au muncit în acest domeniu.

Geamul a fost spart / de cine a aruncat piatra.

Studentii sînt îndrumați / de cei ce îi învață.

Extemporalul e scris / de cine a învățat.

- o locuțiune verbală (la diateza pasivă):

Ordinele sînt aduse la îndeplinire / de cei care le primesc.

Obligațiile sînt aduse la cunoștință / de cei care-s responsabili

- un verb reflexiv (cu sens pasiv):

Lucrările se scriu / de cei care învață.

Cărțile se citesc / de către oricine iubește cartea.

Ogoarele se lucrează / de către cei ce știu gustul pîinii.

- un verb la participiu (cu valoare adjectivală):

Abonamentele făcute / de oricare lucrează în școală / sînt aduse de poștaș.

Lucrările scrise / de cine știe carte / se păstrează și azi.

- un verb la supin:

Aceasta e ușor de făcut / de către cei care au surse.

Problema pare de nerezolvat / de cine nu s-a pregătit suficient.

- adjective derivate cu sufixul *-bil*:

Creditele rambursabile / de cine a împrumutat bani / sînt mari.

Faptele laudabile / de cine au fost săvîrșite / nu pot fi uitate.

3. ELEMENTE INTRODUCATIVE

Subordonata completivă de agent nu are conective specifice și, dacă celelalte subordonate necircumstanțiale se introduc în frază prin cele trei clase de

jonctive subordonatoare (pronume relative⁶⁴, adverbe relative și conjuncții subordonatoare), atunci completiva de agent este prezentată totuși ca o excepție recunoscându-i-se o realizare *exclusiv pronominală*⁶⁵: *de / de către + pronume relativ (cine, cel ce, cei ce, ceea ce etc.) sau (oricine, orice, oricare etc.)*.

Tablourile expuse / de către cel ce le adusese / au uimit pe vizitatori.

Este ajutat / de cine îi este apropiat.

Sălile sînt vizitate / de către oricine iubește arta.

Unii lingviști totuși încearcă să demonstreze că o subordonată completivă de agent poate fi introdusă în frază prin mijloace nepronominale [Gruică, 57].

Astfel, completiva de agent poate fi introdusă în frază și prin:

- conjuncții (*să, dacă*):

Am fost surprins / să aud asemenea vorbe de la el.

Era frămîntat / dacă poate sau nu accepta acest lucru.

Convingătoare în această ordine de idei ar fi aplicarea analizei transformaționale:

Am fost surprins / să aud asemenea vorbe de la el [de vorbe].

Am fost surprins de vorbe / Vorbele m-au surprins.

Era frămîntat / dacă poate sau nu accepta acest lucru [= de problemă].

Era frămîntat de problemă / Problema îl frămînta.

Subordonata completivă de agent poate fi introdusă și prin adverbe relative, însoțite de prepoziția *de*: *de cum, de cît, de unde*.

Am fost surprins / de cum și-a organizat munca [= de organizare].

Am fost surprins de organizare / Organizarea m-a surprins.

Am fost surprins / de cît a vorbit [= de vorbăraie].

Am fost surprins de vorbăraie / Vorbăraia m-a surprins.

Am fost surprins / de unde avea el aceste informații [= de informații].

Am fost surprins de informații / Informațiile m-au surprins.

⁶⁴Includem aici și pronumele nehotărîte, care atunci cînd introduc o subordonată, au valoare de pronume relative.

⁶⁵A se vedea: M. Avram, *Gramatică pentru toți*, în care această idee e formulată mai categoric: „Este exclusiv pronominală [completiva de agent – n.n.], fiind introdusă prin pronume relative sau nehotărîte construite cu prepoziția *de* sau *de către*...” [Avram, 349].

Din cele relatate mai sus, conchidem că nu mai putem considera propoziția completivă de agent o excepție, în ce privește mijloacele introductive, căci ea dispune de toate cele trei variante de jonctive care o introduc în frază. În același timp, deși dispune de aceste mijloace, subordonata completivă de agent se întâlnește foarte rar, vorbitorii preferând să exprime ideea de agent la nivelul propoziției⁶⁶.

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Subordonata completivă de agent stă, de obicei, după propoziția regentă:

A fost îngrijit foarte bine / de cine știa s-o facă

De unde cunoaște atâtea / am fost uimită.

Ea poate sta însă și înaintea propoziției regente:

Subordonata completivă de agent nu se desparte prin virgulă, indiferent de locul pe care-l ocupă față de regentă.

Cărțile au fost luate / de cine avea nevoie de ele.

De către cei care cunosc engleza / au fost traduse textele.

5. CONTRAGEREA

Subordonata completivă de agent poate fi redusă, prin contragere, la echivalentul ei propozițional-complementul de agent. De exemplu:

Lucrările au fost scrise bine / de către cine a învățat materialul teoretic.

Lucrările au fost scrise bine de către studenți.

Am fost uimit / de unde cunoștea adevărul.

Am fost uimit de adevăr.

6. CONCLUZII

Subordonata completivă de agent este propoziția care îndeplinește funcția sintactică de complement de agent pe lângă un verb sau o locuțiune verbală la diateza pasivă, un verb la supin sau un adjectiv.

⁶⁶A se vedea: I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 663.

Subordonata completivă de agent poate fi introdusă în frază prin *pronume relative* (*de / de către + cine, cel ce, cei ce* etc., prin conjuncții (*să, dacă*) și prin *adverbe relative*.

Subordonata completivă de agent poate fi antepusă, cât și postpusă propoziției regente.

Subordonata completivă de agent nu se izolează.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Gramatica limbii române, vol. II, Ediția a doua revăzută și adăugită, București, 1966, p. 292.

C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002, p. 1395-1397.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Științifică, 1998, p. 407-410.

M. E. Goian, *Limba română. Probleme de sintaxă*, București, Editura Recif, 1995, p. 135-136.

M. Avram, *Gramatică pentru toți*, București, Editura Academiei Române, 1986, p. 349.

G. Gruică, *Subordonata completivă de agent (variante nepronominale)* // CL, nr. 1-2, 1991, p. 57-59.

I. Iordan, Vl. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 663.

D. D. Drașoveanu, *O categorie sintactică – unicitatea* // CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 325-335.

M. Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție* // SG, vol. I, 1956, p. 141-164.

A. Șerbănescu, *Principiul corespondenței: constrângeri în operațiile de contragere și dezvoltare* // LR, nr. 1-2, 1992, p. 73.